

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут права

Кафедра міжнародного, європейського права та цивільно-правових дисциплін

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

зі спеціальності 081 «Право»

**Тема: «Реформування національних збройних сил у контексті
євроатлантичної інтеграції України: вимір міжнародного та національного
права»**

Завідувач кафедри _____ к. ю. н., доц. Завгородня В. М.
(підпис)

Керівник проекту _____ к. ю. н., доц. Плотнікова М. В.
(підпис)

Виконавець
студент групи Ю.мз-91с _____ Коваленко А. Л.
(підпис)

Суми 2020

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Навчально–науковий інститут права
Кафедра міжнародного, європейського права та
цивільно-правових дисциплін
Освітній ступінь «магістр»
Спеціальність 081 «Право»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

В. М. Завгородня

“ ___ ” _____ 20__ року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТОВІ

Коваленка Андрія Леонідовича

1. Тема проекту (роботи): «Реформування національних збройних сил у контексті євроатлантичної інтеграції України: вимір міжнародного та національного права»

керівник роботи:

Плотнікова Марія Володимирівна, кандидат юридичних наук, доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від “ ___ ” _____ 20__ року № _____

2. Термін здачі студентом закінченого проекту _____

3. Вихідні дані проекту (роботи): Конституція України; Основні напрями зовнішньої політики України; Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами; Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року "Про Стратегію національної безпеки України"; Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року "Про нову редакцію Воєнної доктрини України"; Закон України «Про національну безпеку України»; Декларація про доповнення Хартії про особливе партнерство між Організацією Північно-Атлантичного договору та Україною, підписаної 9 липня 1997 року; Партнерство заради миру; Указ Президента «Про Стратегію сталого розвитку "Україна - 2020"»; Про Річну національну програму під егідою Комісії Україна – НАТО на 2020 рік; Стратегічний оборонний бюлетень України та інші нормативні акти та міжнародні документи, які є основою для реформування ЗСУ

4. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити): охарактеризувати поняття ЗСУ та визначити їх актуальні завдання; проаналізувати нормативно-правові акти, які регламентують діяльність ЗСУ та процеси їхнього реформування; охарактеризувати міжнародно-правовий вимір євроатлантичної безпеки; дослідити детально поняття «стандарты НАТО»; проаналізувати міжнародний досвід трансформації збройних сил в рамках впровадження стандартів НАТО; проаналізувати актуальний стан реформування оборонного сектору України відповідно до стандартів Альянсу.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада керівника	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1			
2			
3			

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліф. роботи	Строк виконання етапів кваліф. роботи	Примітки
1			
2			
3			
4			
5			

Студент-дипломник

_____
(підпис)

Коваленко А. Л.

(прізвище та ініціали)

Керівники проекту

_____
(підпис)

Плотнікова М. В.

(прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Структура й обсяг роботи. Кваліфікаційна роботи магістра визначена її метою та завданнями, об'єктом, предметом та складається із вступу, трьох розділів (по два підрозділи кожен), загальних висновків та списку використаних джерел. Повний обсяг роботи складає 125 сторінок. Список використаних джерел включає 118 найменувань і розміщений на 11 сторінках.

Актуальність. Збройні сили – це ключовий елемент в існуванні держави, на який покладається відповідальність за збереження цілісності держави. Історична так склалося, що Україна – войовнича держава: сармати, древляни, дружини, величний період козацтва, царська армія, військові загони УРСР та партизанський рух під час Другої світової війни, незалежна армії України. Всі ці вихи розвитку військових формувань мають відображення на сьогоденішньому стані оборонного сектору нашої держави. Реформування завжди має прихильників та опонентів. Будь-яка потужна держава протягом свого розвитку стикалася із складнощами військового характеру – як внутрішні конфлікти, так і зовнішня агресія. Процес реформування збройних сил у будь-якій державі – це складна та багатовекторна система зміни фундаментальних положень і цінностей цієї структури. Проте, важливим положенням залишається те, що ключове призначення, захист та охорона територіальної цілісності та суверенітету держави, залишається незмінним. Процес трансформації, який невідхильно йде поруч із розвитком держави, спонукає Збройні сили України адаптуватися до стандартів НАТО для отримання кваліфікаційної та якісної боротьби із ворогом на сході України. Прийняття стандартів НАТО в Україні означає насамперед реформування Збройних Сил України, зокрема, введення у національне законодавство Угод про стандартизацію та інших нормативних документів НАТО. Важливо, однак, розрізняти стандарти, тобто систему нормативних документів, і практики НАТО, оскільки в українському політичному дискурсі обидва часто неправильно називають стандартами. Щодо міжнародного досвіду ратифікації угод про стандартизацію, як головних правових актів із процесу стандартизації,

слід зазначити, що з початку вересня 2020 року лідерами ратифікації угод про стандартизацію НАТО були Німеччина (90), Норвегія (88), Греція (86). Натомість, в США ратифіковано 77 угод, 73 з яких виконуються в Україні. Також в Україні ратифіковано 8 угод та впроваджуються теж ці 8 угод.

Мета. Метою кваліфікаційної роботи є дослідження, на основі чинного законодавства України, яке регулює діяльність Збройних сил України, правових засад діяльності ЗС України, теоретичний огляд правових основ діяльності НАТО, розкриття поняття «стандартизація НАТО», аналіз міжнародного досвіду із впровадження стандартів НАТО та визначення особливостей реформування цього вітчизняного сектору.

Об'єктом роботи є дослідження є суспільних відносин, які пов'язані із реформуванням Збройних сил України.

Предметом роботи є реформування національних збройних сили України у процесі євроінтеграції з позиції міжнародного та вітчизняного вимірів.

Методологічну базу було сформовано у відповідності до мети та завдань. Під час написання роботи використовувалися як загальнотеоретичні, так і спеціальні методи. Базисом цієї кваліфікаційної роботи став діалектичний метод наукового пізнання. Потім використовувався аналітичний метод у аналізі матеріалів, нормативних актів, спеціальної літератури. Також використовувався порівняльно-правовий метод, оскільки зіставлення діяльності збройних сил США та України можливе тільки завдяки цьому методу. Всю кваліфікаційну роботу здійснено за допомогою загальнонаукових методів: системного, функціонального, а також спеціально-юридичних методів – формально-логічного та інших засобів наукового пізнання.

Наукова новизна одержаних результатів:

уперше:

- запропоновані рекомендації для ведення чіткого та прозорого механізму моніторингу процесу стандартизації в Україні;

- визначена проблема володіння іноземною мовою у військовослужбовців та відсутність вивчення її у додаткових навантаженнях;

- надана оцінка впровадженню стандартів НАТО до національного законодавства;

удосконалено:

- підходи до розуміння, що реформування Збройних Сил України в рамках євроатлантичної інтеграції України зумовлює взаємодію міжнародного та внутрішньодержавного права;

- згруповані завдання Збройних сил України з позиції «основні» та «окремі»;

дістали подальшого розгляду:

- теоретичні підходи науковців щодо поняття та завдань Збройних сил України як предмету реформування в рамках трансформаційних процесів пов'язаних із євроінтеграцією;

- наведені рекомендації щодо створення реєстру стану впроваджених стандартів;

Ключові слова: збройні сили, трансформація, реформа, нормативно-правові акти євроінтеграція, НАТО, стандарти нато, стандартизація, міжнародний досвід, стан зсу.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ	8
РОЗДІЛ I ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ	9
1.1 Поняття ЗСУ та їхні завдання в умовах трансформаційних процесів в Україні.....	9
1.2 Джерела правового регулювання реформування Збройних Сил України	25
РОЗДІЛ II ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ НАТО ТА ЙОГО ПОЛІТИКА СТАНДАРТИЗАЦІЇ»	40
2.1 Система євроатлантичної безпеки: міжнародно-правовий вимір.....	40
2.2 Загальна характеристика поняття «стандарти НАТО»	57
РОЗДІЛ III ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ СТАНДАРТІВ НАТО У ПРОЦЕСІ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	73
3.1 Досвід впровадження стандартів НАТО окремими країнами-членами Альянсу	73
3.2 Аналіз стану адаптації національних збройних України сил до стандартів НАТО	88
ВИСНОВКИ	108
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	115

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Збройні сили – це ключовий елемент в існуванні держави, на який покладається відповідальність за збереження цілісності держави. Історична так склалося, що Україна – войовнича держава: сармати, древляни, дружини, величний період козацтва, царська армія, військові загони УРСР та партизанський рух під час Другої світової війни, незалежна армія України. Всі ці вихи розвитку військових формувань мають відображення на сьогоденішньому стані оборонного сектору нашої держави. Реформування завжди має прихильників та опонентів. Будь-яка потужна держава протягом свого розвитку стикалася із складностями військового характеру – як внутрішні конфлікти, так і зовнішня агресія. Процес реформування збройних сил у будь-якій державі – це складна та багатовекторна система зміни фундаментальних положень і цінностей цієї структури. Проте, важливим положенням залишається те, що ключове призначення, захист та охорона територіальної цілісності та суверенітету держави, залишається незмінним. Процес трансформації, який невідхильно йде поруч із розвитком держави, спонукає Збройні сили України адаптуватися до стандартів НАТО для отримання кваліфікаційної та якісної боротьби із ворогом на сході України. Прийняття стандартів НАТО в Україні означає насамперед реформування Збройних Сил України, зокрема, введення у національне законодавство Угод про стандартизацію та інших нормативних документів НАТО. Важливо, однак, розрізняти стандарти, тобто систему нормативних документів, і практики НАТО, оскільки в українському політичному дискурсі обидва часто неправильно називають стандартами. Щодо міжнародного досвіду ратифікації угод про стандартизацію, як головних правових актів із процесу стандартизації, слід зазначити, що з початку вересня 2020 року лідерами ратифікації угод про стандартизацію НАТО були Німеччина (90), Норвегія (88), Греція (86). Натомість, в США ратифіковано 77 угод, 73 з яких виконуються в Україні. Також в Україні ратифіковано 8 угод та впроваджуються теж ці 8 угод.

Ступінь розробленості теми в юридичній літературі. Питання, що стосуються загальних проблем, щодо діяльності держави, історичних аспектів розвитку та реалізації повноважень зброєними силами, досліджувалия такими науковцями, як М. В. Цвік, О. В. Петришин, Битяк Ю. П., Богуцкий В. В., В.Б. Авер'янов, Шестак Л.В., Кайгородцев А. А., Воронкова В. Г., Кльоц К. Б., Карасев В. та ін.

Поряд із цим, дослідження реформування збройних сил та ключові аспекти діяльності НАТО на міжнародній арені відображено у таких наукових працях, як Дорошко М. С. «Вплив політики «перезавантаження» відносин США з Російською Федерацією на переструктурування пострадянського геополітичного простору», ця наукова робота має вклад у тому, що саме вплив таких політичних «гігантів» на діяльність України та на зміни у векторі орієнтованості зовнішньої політики. Також Жовтенко Т. Г. «Еволюція НАТО і системи європейської безпеки в умовах «гібридної» агресії РФ» розглядає питання зміни напрямку діяльності НАТО та його роль у війні на Сході України.

Мета роботи полягає в тому, щоб на основі чинного законодавства України, яке регулює діяльність Збройних сил України, дослідити правові засади діяльності ЗС України, теоретичний огляд правових основ діяльності НАТО, розкриття поняття «стандартизація НАТО», аналіз міжнародного досвіду із впровадження стандартів НАТО та визначення особливостей реформування цього вітчизняного сектору.

Для досягнення даної мети мною було поставлено такі **завдання**:

1. Охарактеризувати поняття ЗСУ та визначити їх актуальні завдання
2. Проаналізувати нормативно-правові акти, які регламентують діяльність ЗСУ та процеси їхнього реформування.
3. Охарактеризувати міжнародно-правовий вимір євроатлантичної безпеки
4. Дослідити детально поняття «стандарти НАТО»
5. Проаналізувати міжнародний досвід трансформації збройних сил в рамках впровадження стандартів НАТО

6. Проаналізувати актуальний стан реформування оборонного сектору України відповідно до стандартів Альянсу.

Об'єктом дослідження є суспільних відносин, які пов'язані із реформуванням Збройних сил України.

Предметом дослідження є реформування національних збройних сили України у процесі євроінтеграції з позиції міжнародного та вітчизняного вимірів.

Методологічну базу було сформовано у відповідності до мети та завдань. Під час написання роботи використовувалися як загальнотеоретичні, так і спеціальні методи. Базисом цієї кваліфікаційної роботи став діалектичний метод наукового пізнання. Потім використовувався аналітичний метод у аналізі матеріалів, нормативних актів, спеціальної літератури. Також використовувався порівняльно-правовий метод, оскільки зіставлення діяльності збройних сил США та України можливе тільки завдяки цьому методу. Всю кваліфікаційну роботу здійснено за допомогою загальнонаукових методів: системного, функціонального, а також спеціально-юридичних методів – формально-логічного та інших засобів наукового пізнання.

Практичне значення кваліфікаційної роботи полягає у тому, що висновки та пропозиції є підґрунтям для подальшого, більш глибокого та детального аналізу питань, які пов'язані із процесом адаптації та зміни стану Збройних Сил України відповідно до стандартів НАТО в рамках європейської інтеграції, та відповідно до цього змін у нормативно-правових актах, які є базисом для існування та повноцінного функціонування ЗСУ.

Наукова новизна одержаних результатів. Дана кваліфікаційна робота є одним із перших комплексних та ґрунтовних досліджень, мета якої спрямована на дослідження того, ким чином відбувається перехід на стандарти НАТО, як інші держави здійснили впроваджували ці стандарти, які вітчизняні чи міжнародні нормативно-правові акти є ключовими у процесі трансформації. Результати, що відображають наукову новизну полягають у наступному:

уперше:

- запропоновані рекомендації для ведення чіткого та прозорого механізму моніторингу процесу стандартизації в Україні;

- визначена проблема володіння іноземною мовою у військовослужбовців та відсутність вивчення її у додаткових навантаженнях;

- надана оцінка впровадженню стандартів НАТО до національного законодавства;

удосконалено:

- підходи до розуміння, що реформування Збройних Сил України в рамках євроатлантичної інтеграції України зумовлює взаємодію міжнародного та внутрішньодержавного права;

- згруповані завдання Збройних сил України з позиції «основні» та «окремі»;

дістали подальшого розгляду:

- теоретичні підходи науковців щодо поняття та завдань Збройних сил України як предмету реформування в рамках трансформаційних процесів пов'язаних із євроінтеграцією;

- наведені рекомендації щодо створення реєстру стану впроваджених стандартів.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження пройшли апробацію на IV Міжнародної науково-практичної конференції «Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів», м. Суми, 2020 р., доповідь на тему Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів (тези опубліковано). Підготовлено наукову статтю на тему «Реформування національних збройних сил у контексті євроатлантичної інтеграції України: взаємодія міжнародного та національного права» для науково-практичного юридичного журналу «Правові горизонти» (2020, № 23).

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна роботи магістра визначена її метою та завданнями, об'єктом, предметом та складається із вступу, трьох розділів (по два підрозділи кожен), загальних висновків та списку використаних

джерел. Обсяг основного тексту роботи складає 125 сторінок. Список використаних джерел включає 118 найменувань і розміщений на 11 сторінках.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ

ЗСУ – Збройні сили України

ЗУ – Закон України

ЄС – Європейський Союз

НАТО – Організація Північноатлантичного договору

ООН – Організація Об'єднаних Націй

п. – пункт

пп. – підпункт

р. – рік

ст. – стаття

ч. – частина

РОЗДІЛ І ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ

1.1 Поняття ЗСУ та їхні завдання в умовах трансформаційних процесів в Україні

Кожна держава в своєму Основному законі встановлює такі важливі функції як: захист державного суверенітету та територіальної цілісності, оборони та т.д., оскільки саме ці напрямки діяльності державного апарату є умовами забезпечення незалежності держави. Ці функції покладені на окремі державні органи, правоохоронні органи або ж військові формування.

Якщо зробити огляд історичного розвитку подій у сфері оборони, то цілком можна зазначити, що будь-яка держава завжди мала власний сектор оборони. Наприклад, перша цивілізація, яка мала ознаки державності, а саме влада, суверенітет, територія, народ, оподаткування та апарати керування і примусу – шумерська цивілізація, яка мала власне воєнізоване формування на чолі із лугалем [1, 2].

Іншим прикладом є грецькі міста-поліси Північного Причорномор'я. Спочатку ці міста мали військові формування за грецьким характером, але згодом армія стала мати непостійний характер та під час військової агресії відбувалася мобілізація. У військовій справі остання має таке визначення: комплекс організаційно-правових заходів, які здійснюються з метою переведення військових сил у бойовий стан у зв'язку із надзвичайними умовами [3]. Отже, військові формування у сфері оборони та захисту державного суверенітету існують протягом всього періоду існування людства.

Враховуючи той факт, що Україна знаходиться в умовах в динамічному процесі розбудови правової держави, та як суверенна країна має збройні сили, важливість яких ми відчули у зв'язку з збройним конфліктом на сході. Збройні сили – це окрема державна структура, яка була створена для охорони та захисту суверенітету та населення від ворогів. Як і будь-яка дефініція, яка має пряме

відношення до держави, Збройні сили мають нормативне та доктринальне визначення.

Нормативне визначення ЗСУ закріплено Законом України «Про Збройні Сили України». У статті 1 вищезгаданого нормативно-правового акту зазначено, що під Збройними Силами України розуміється військове формування, на яке відповідно до Конституції України покладається оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності [4].

Розглядаючи доктринальне визначення, перше, що спадає на думку, це визначення дане Ю. П. Битяком. Науковець зазначив, що під ЗСУ розуміється військова державна структура, яка має на меті збройний захист незалежності, суверенітету, територіальної цілісності та неподільності держави від загрози військового нападу або ж самого військового нападу [5]. У військовому енциклопедичному словнику визначено, що сила військова або збройні сили являють собою сукупність засобів збройного примусу, що може застосовуватися державою та іншими суб'єктами міжнародного права, з метою реалізації як внутрішніх, так і зовнішніх політичних цілей [6]. Ця категорія включає в себе: збройні сили, військові органи та інші військові формування, які існують в державі. Статут ООН визнає правомірним застосування військової сили у двох випадках: самооборона та у разі загрози миру, його порушення або агресії (за рішенням РБ ООН) [7]. Автори радянського енциклопедичного словника звужують поняття збройних сил до воєнної організації Радянського союзу, які ставлять на меті захист народу, свободи та незалежності [8]. Як ми бачимо, чинний спеціальний Закон України та словник, який ми розглянули останнім, має зі спільного лише незалежність. Поряд із цим, американське видання *SSRBACKGROUND*, яке надає стисло інформацію та характеристику концепцій, які виникають у Security Sector Governance (SSG) та Security Sector Reform (SSR), тобто у Секторі управління безпекою та Секторі реформування безпеки, надає таке визначення збройних сил (the armed forces). Ними є установи, які створені державою, з основною

метою національної оборони від внутрішніх конфліктів та зовнішніх загроз. Доречи, ми вважаємо це визначення досить лаконічним, всеосяжним та чітким [9].

Також, у цьому посібнику зазначається, що до військових формувань (*forces that are armed*), тобто озброєні сили, відносяться збройна поліція та правоохоронні органи; недержавні установи, які реалізують функції безпеки та оборони (до них відносяться групи захисту громади та служби охорони, які здійснюють комерційну діяльність); збройні групи, які носять зброю для злочинних чи політичних цілей [9]. На нашу думку, хоча ці суб'єкти не визначаються як частина Збройних сил держави, вони мають відношення до сектору безпеки, адже за своєю діяльністю вони впливають на сектор управління обороною. Отже, наявність та діяльність цих суб'єктів у правовому полі потрібно враховувати при цілісному підході до реформи сектору безпеки.

Таким чином, для більш глибокого та точного аналізу поняття збройних сил, виникає потреба у аналізі завдань, що ставляться перед цим військовим формуванням.

Історично збройні сили не лише захищали національну територію від вторгнення, але й вели наступальну війну, прикладом чого можуть бути військові союзи. У сучасному міжнародному полі наступальна війна стає рідкішою, а збройна агресія визнається незаконною з боку міжнародного публічного права. Тому вся діяльність збройних сил зосереджується на національній обороні.

Події з окупацією Криму, початок війни на Донбасі наявно продемонстрували те, що правоохоронна система та сектор оборони, зокрема, Збройні сили України, перебувають у глибокій кризі та, як наслідок, Україна залишилася без ефективного захисту, Збройні сили – без підтримки та з недовірою з боку населення. Саме це стало результатом того, що Російська Федерація та «терористи» на Сході України почали активно просуватися через кордон. Наразі пройшло вже більше 6 років та РФ продовжує незаконно знаходитися на території Української держави. Завдання, які переважно

виконує ЗСУ у вирішенні збройного конфлікту на Донбасі, мають особливості порівняно з іншими збройними конфліктами, тому слушною є думка Я. В. Гріненка, що з метою недопущення гуманітарної катастрофи на території України потрібно переглянути завдання Збройних Сил України, які закріплені в чинному законодавстві [10, с. 123].

Для характеристики завдань Збройних сил України спробуємо визначити зміст цього поняття. Більш широкою категорією в понятті «завдання Збройних Сил України» є «завдання». Семантичне визначення вищезгаданої категорії, за електронним ресурсом Словник УА, має 4 значення:

1. Мета, до якої прагнуть.
2. Визначений заздалегідь (запланований) обсяг роботи, справа і т.д.
3. Що хочуть реалізувати.
4. Настанова, розпорядження або доручення [11].

У правовій науці, наприклад в адміністративному праві, видатний науковець В. Б. Авер'янов зазначає, що цілі та завдання можна розглядати через призму сприймання напрямків роботи та очікування певних результатів від здійснення управлінської діяльності [12, с. 87]. Л. В. Шестак натомість зазначає, що завданнями є цілі, які мають обмеження в часі, в свою чергу, це обмеження встановлюється періодом, на який розраховане управлінське рішення [13, с. 26]. Ми не погоджуємося із Л. В. Шестаком, тому що цілі – є більш широким поняттям та значущим, на відміну від завдань. Завдання – це етапи, якими ми реалізуємо поставлену мету. Тому в цьому питанні, ми цілком погоджуємося із В. Б. Авер'яновим та з Д. К. Катричем [14], які саме наголошує на етапності завдань.

Отже, завдання в контексті нашого дослідження – це засоби та способи реалізації мети, яку необхідно досягти.

Відповідно до Закону України «Про Збройні сили України», це військове формування має на меті забезпечування стримування збройної агресії проти України, боротьбу з тероризмом, охорону повітряного простору держави та підводного простору у межах територіального моря України [4]. Визначити

завдання ЗСУ можна проаналізувавши положення Закону, зокрема ст. 17 Конституції та ст. 1 Закону вищевказаного Закону, з яких можна виділити завдання, які покладаються на ЗСУ, це основні: оборона, захист, забезпечення державної безпеки та додаткові – боротьба з тероризмом, організація та підтримання дій руху опору, проведення військових інформаційно-психологічних операцій тощо.

У зв'язку з новими загрозами національній безпеці та територіальній цілісності України, як слушно зазначає Я.В. Гріненко, зростає роль ЗСУ як одного із суб'єктів у системі протидії злочинності [10, с. 122]. Науковець виділяє 5 напрямків у цій сфері:

1. Протидія тероризму.
2. Протидія злочину проти миру та безпеки людства.
3. Протидія злочинам проти національної безпеки.
4. Протидія злочинам проти громадської безпеки.
5. Протидія злочинам, що можуть вчинятися у морській зоні та повітряному просторі [10].

Поряд із цими завданнями можна виділити додаткові завдання – забезпечення внутрішньої безпеки та стабільності. З огляду на історію, прикладом цього може бути реагування на насильницькі внутрішні загрози державі чи громадськості, що перевищували можливості внутрішніх служб безпеки, а саме погрози з боку повстанців чи сепаратистські рухи. В актуальний час на внутрішніх місій або місій другого ряду може відноситься:

- основним завданням все ж таки залишається захист національної безпеки.

- надання допомоги в правоохоронних органах. Прикладом цього можуть слугувати: громадський порядок, прикордонний контроль та його посилення, кібероперації, розвідування та ін.

- цивільна оборона, тобто надання допомоги та реагування на надзвичайні ситуації в країні та природні катастрофи.

- надання допомоги, яка не стосується безпосередньо безпеки – пошук, порятунк, навчання, моніторингова діяльність, охорона навколишнього середовища ті н.

- соціальний розвиток, наприклад, освітні програми, конференції, інфраструктурні або інженерні проекти.

Одним із завдань ЗС є участь у міжнародній безпеці, наприклад, у миротворчих місіях, реагуваннях на транснаціональні загрози безпеці, так як розповсюдження зброї, тероризм та організована злочинність [4]. Розширення, так званих, «ролей» збройних сил як у внутрішньодержавному, так і в міжнародному полі, дозволяють доводити їм свою актуальність. Проте, всі ці нові ролі створюють нові вимоги до збройних сил, до яких більшість не є підготовленими. Поряд із цією проблемою, існує ймовірність нових ризиків зловживань владою, включаючи, мілітаризацію правоохоронних органів (в цьому випадку мається на увазі перенесення форм і методів військової організації на цивільні відносини), неналежне застосування військової сили, вплив на політичну діяльність, дисбаланс державного фінансування між цивільною та військовою безпекою, тощо.

Як ми визначили, основним завданням ЗСУ є захист національної безпеки. Національна безпека, яку покликані захищати не тільки Збройні сили України, а й правоохоронні органи, такі як: Служба безпеки України, Національна поліція, Митна служба та ін. є головною умовою для створення безпечних умов життя суспільства та якісного функціонування держави загалом. На думку В. О. Антонова, національна безпека включає в себе 3 складових: економічну, політичну та воєнну [15, с. 162-198]. Наприклад, Департамент оборони Сполучених Штатів Америки зазначає, що національна безпека США – це сукупне поняття, що має 2 елементи: політику оборони США та міжнародні відносини. Основним документом, який регулює оборонний сектор в США є National Security Act of 1947 [16]. Після Другої Світової війни цей закон впроваджував капітальну перебудову військових та розвідувальних органів США. Доречи, окрім військової реорганізації, цей акт

створим Раду національної безпеки, Центральне розвідувальне агентство (the Central Intelligence Agency) – перше невійськове формування, яке займалось розвідувальною діяльністю.

Поняття «національної безпеки» складається з двох термінів: «національний» (від нація) та «безпека». Якщо з першим більш-менш зрозуміло, то найрозповсюдженіше визначення «безпеки» – є відсутність небезпеки. Сучасні науковці визначають безпеку як синтез результатів взаємодії внутрішньої і зовнішньої політики у країні та у міжнародній спільноті. В. Г. Воронкова, з соціологічної точки зору, надає таке визначення категорії «національна безпека» – стан системи, що забезпечує суспільні відносини між державою і об'єктами соціуму, або ж у міжнародному полі, з метою захисту важливих інтересів для суспільства від зовнішніх та внутрішніх факторів шляхом знаходження балансу між інтересами учасника та іншими суб'єктами [17]. Найчастіше поняття це ототожнювалося із зовнішньою безпекою. Ця ідея розповсюджувалася із Сполучних Штатів, через те, що вони мали спеціальну градацію безпеки та ввели 2 складових до національної безпеки – внутрішню безпеку суспільства та зовнішню держави. [16]. Виникає логічне питання, що національну безпеку можуть похитнути збройні націоналістичні повстання, озброєнні формування, терористичні акти громадян та ін. тобто внутрішня національна безпека – це не лише забезпечення захищеності суспільства, а й охорона діяльності органів державної влади, захист суверенітету, незалежності та недоторканності кордонів.

Основними характеристиками, які відрізняють збройні сили, та військові формування загалом, від цивільних є:

- діяльність сфокусована на застосуванні летальної сили для ведення війни та проти зовнішніх загроз національній безпеці;
- озброєні та уніформені службовці, які визнають, що при виконанні обов'язку можуть вбити та бути вбитими;
- сувора дисципліна, нараження себе на небезпеку за власною волею шляхом виконання наказу;

- централізовану структуру та ієрархічний алгоритм командування;
- відносна соціальна ізоляція від цивільного життя;
- емоційно заряджені, символічні та «ритуалізовані» практики. [9]

В умовах якісної роботи в управлінні оборонного сектору, збройні сили виконують свою законну роль, яка встановлюється Основним законом, ефективно та підконтрольно в рамках цивільного контролю, принципу верховенства права та поваги до прав людини. Після початку бойових дій на сході та повного усвідомлення владою та суспільством того, що українська армія неспроможна протистояти ворогу у повній мірі, колишній Президент України приймає рішення про зміну вектору розвитку сектору оборони на стандартизацію НАТО. Проте спочатку треба окреслити вектори розвитку української держави. Сьогодні відбувається активний розвиток як державного апарату, так і суспільства загалом з орієнтацією на європейські цінності. В преамбулі Конституції України зазначено, що «підключившись до зміцнення громадянської злагоди на землі України та підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України» [18]. Шлях до європейської інтеграції був розпочатий ще у 1993 році, з огляду на географічний фактор, адже територіально Україна дуже близька до Європи, а поряд із цим присутній цивілізаційний фактор, тому що співпраця безпосередньо із таким крупним Союзом надасть Україні нові шляхи розвитку як торгівлі, так і виробництва. Оскільки після розпаду СРСР, Україна обрала інтегрування в європейські та євроатлантичні структури – основним пріоритетом зовнішньої політики держави, а членство в Європейському союзі – метою. Офіційно це закріплено в Постанові Верховної Ради України про «Основні напрями зовнішньої політики України» [19], яка втратила чинність у 2010 році. Щодо практичного підходу у цьому питанні, то вже через рік – 1994 р. – було підписано Угоду про партнерство і співробітництво (далі УПС) у місті Люксембург, яка втратила чинність у 2017 році. Цим документом встановлювалося, що в перспективі Україна набуде статусу «асоційований член Європейського Союзу» [20].

Відповідно до словнику української мови, асоціація – це добровільне об'єднання осіб або організацій для досягнення спільної мети; синонім: товариство, об'єднання, спілка [11]. У науці міжнародного права під «асоціацією» вважають об'єднання держав координаційного характеру, зокрема органи цих держав не мають повноважень на рівні вище національного [21]. Прикладом таких асоціацій є: Європейська асоціація просування науки та технології, Латиноамериканська асоціація вільної торгівлі та Міжнародна організація з запобігання самогубствам. Поряд із цією трактовкою, Т. М. Анакіна встановлює такі дефініції, як: правовий режим відносин між ЄС та третіми державами або міжнародними організаціями (без членства) та специфічний правовий зв'язок несередземноморських країн та територій [22]. Повертаючись до поняття «асоційований член», на думку К. Б. Кльоц, цей термін є «порожнім» [21]. Тобто такого терміну взагалі не існує, лише в медійному просторі воно зустрічається. Як аргумент зазначено те, що установчі договори ЄС не мають такого поняття, окремо існує положення про асоціацію з «заморськими країнами та територіями». Асоційоване партнерство, яке «сховане» під цими положеннями, включає в себе різні форми економічної співпраці від митного союзу до виходу на європейський ринок. Взаємні відносини, які виникають між державою та Європейським Союзом мають лише три можливих статусу: applicant country, candidate country, potential candidate country. Ці статуси можуть змінюватися в залежності від стадій розвитку взаємовідносин – від аплікаційної стадії до потенційного членства. Форма будь-якого нормативно-правового акту може бути зовнішня та внутрішня. Усі угоди про асоціацію встановлюється у письмовій формі, стаття 217 Договору про заснування ЄС не встановлює вимог для цього виду угод, окрім встановлення певних прав та обов'язків між сторонами [23]. Таким чином, ми можемо зробити висновок, що не існує чітких правил для фактичного змісту таких відносин.

Наступним кроком, на початку XXI століття, була розроблена загальнонаціональна програма заходів з інтеграційного процесу та відповідно до цього Указу Президента України (затвердження відбулося саме у формі

Указу Президента України), були затверджені низка галузевих реформ. Після цього з'явилося посилення від Президента до парламенту із концепцією розвитку держави та суспільства «Європейський вибір України» на 2002-2011 рр [24].

А вже у 2014 році була ратифікована Угода про асоціацію. Через 3 роки була затверджена практична частина відповідно до вищезгаданого документу із повною назвою – План заходів виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.

Взагалі-то, євроінтеграція, або європейська інтеграція, являє собою суспільно-політичний процес інтеграції європейських держав. Суспільно-політичний процес як категорія включає в себе політичні, економічні, соціальні та культурні перетворення в окремій державі. Його ключова мета – налагодження співробітництва між європейськими країнами [25]. Проте на нашу думку, дана повна взаємодія має як наслідок взаємозалежність держав між собою, що може призвести до кризових ситуацій, які буде важко вирішувати. Ці ситуації призведуть до економічного спаду та політичної кризи, адже на думку громадян цих держав, влада неналежно виконує свої обов'язки. До речі, історично перша ідея такого незалежного наднаціонального об'єднання зафіксована в праці Р. Куденхове-Калергі, який мешкав в Австрії. Його відома наукова праця «Пан-Європа» мала такі тези, що, по-перше, виживання європейських країн на міжнародній арені можливе тільки через проект Європейського Союзу та, по-друге, політичне та економічне об'єднання європейських держав потрібно для споріднення європейців, розвитку їх духовного споріднення та автентичної культури. Австрієць виступив із ініціативою і на початку 20-х рр. ХХ ст. у Відні біло започатковано «панєвропейський рух». Було дві назви цього об'єднання – Pan European Union та Сполучені Штати Європи. Останнє за територіальним устроєм являло собою федерацію та було схожим на Сполучені Штати Америки. Перший з'їзд відбувся у 1926 р. та мав назву Панєвропейський Конгрес. Він був неофіційним,

тому він не мав ніяких правових наслідків. Не дивлячись на це, конгрес зібрав делегатів із різних 24 країн, зокрема, були присутні політичні діячі, представники партій, очільники крупних виробництв та банків. Поряд із цим, А. Бріан, виступаючи саме за федеративний устрій, опублікував меморандум «Про організацію системи Європейського федерального Союзу». Ключовими положеннями були: спільний ринок, гнучка «федерація», пріоритет військового сектору над економічним, лібералізація руху капіталів, людей та товарів. Проте, цей документ викликав суперечки між 27 країнами, до яких він був направлений і, як результат, не був підписаний. Вже після закінчення холодної війни, ідея європейської інтеграції стала основною ціллю Паневропейського Союзу. На початку XXI століття, у Братиславі, рухом були прийняті ключові принципи, які застосовуються в ЄС на даний час. Це були принципи субсидіарності, транспарентність – реформування договорів (через плутанину серед нормативно-правових актів), реформування інститутів (обмеження, визнання, інтегрування та підвищення ролей – все це стосувалося всіх органів законодавчої, виконавчої та судової влади) [26].

Таким чином, паневропейський рух посприяв прискоренню інтеграційних процесів в Європі, зміцнив позиції ЄС на міжнародній арені та став фундаментом ідеї того, що одним із найуспішніших геополітичних проєктів стала європейська інтеграція.

Європейський Союз планує розглянути статус України як повноцінного члена ЄС після 2025 року. 4 основних Маастрихтськими критерія – стабільність валютних курсів, бездефіцитність бюджету, стабільність цін, зокрема, рівень інфляції не вищий 1,5% та баланс процентних ставок – все ще залишаються для України нереальними [23]. Прирівнювання України до показників, які визначені Маастрихтським договором носять лише теоретичний характер. Адже у зв'язку із пандемією COVID-19, рівень інфляції у першому півріччі 2020 становить у середньому 100,3% [27].

Повертаючись до розгляду питання про Збройні сили України в умовах трансформаційного процесу, спочатку варто розглянути останній більш

детально. Після розпаду СРСР розпочалася тотальна лібералізація та демократизація українського суспільства, а поряд із цим протягом останніх 6 років відбувається децентралізація державної влади, а отже відповідно до Основного закону Україна розбудовується як громадянська та правова держава. Через велику кількість наукових праць в темі «трансформація», сутність та зміст поняття не є уніфікованими. Як зазначає словник української мови, у загальному понятті, трансформація означає зміну, перетворення виду, форми, істотних властивостей предмету, процесу чи явища [28]. М. В. Пампура зазначає, що на даний час, категорія «трансформація» стосується всього розвитку суспільства, а не лише окремо взятих його складових, як було у ХХ століття [29]. Зокрема, процес модифікації стосується як глобальну трансформацію всього світового суспільства, так і політичних еліт. В свою чергу, останніми є привілейовані групи, які обіймають ключові керівні позиції у владі. Все ж таки трансформація, яка стосується суспільства, є соціальною та являє собою процес зміну суспільства, який включає в себе такі взаємо поєднані елементи :

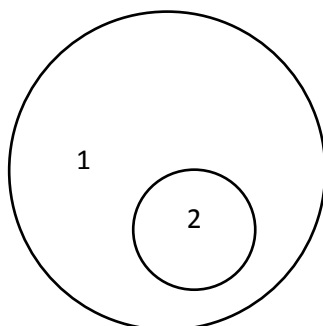

Наслідками трансформації є невідворотні зміни у соціальному житті, політиці, економіці та культурі. Ці наслідки можуть мати як позитивний, так і негативний характер. М. В. Пампура зазначає, що політична трансформація є частиною соціальної, як більш широкої категорії та з точки зору того, що політичне життя є частиною суспільства [29]. Все ж таки на нашу думку, політична трансформація є повноцінною категорією та не належить до соціальної трансформації, тому що не завжди соціум є найвпливовішим фактором у зміні вектору держави, зокрема в макрополітиці. Отже, під політичною трансформацією І. Санжаревський розуміє набуття системою нових рис, радикальну зміну стандартів та цінностей, ключові зміни у механізмах

роботи державного апарату, перехід на новий її стан, поява нових політичних рухів, партій та інститутів, зміна в політичному режимі [30]. Сутність політичної трансформації полягає у тому, що по-перше, вона має владний характер, тому що саме через неї відбувається процес прийняття управлінських рішень, в формі нормативно-правового акту, які регулюють суспільне життя; по-друге, як наслідок, політична трансформація тягне за собою зміни в інших галузях суспільного життя: економіці та культурі. На думку М. В. Пампури, трансформації можуть динамізувати або пригальмувати розвиток суспільства, а в його рамках політичного сектору [29]. У питанні змісту трансформаційного процесу наша думка повністю співпадає із М. В. Пампурою – зміна структури і функціонування політичної системи, за критеріями якості та комплексності, результативні та динамічні показники якої для вчасного реагування на виклики. Слід зазначити, що О. О. Долженков зазначає про політичну трансформацію, що саме вона відіграє роль характеристики завершення трансформційних процесів у інших сферах суспільного життя та завдяки їй приймаються управлінські рішення у формі нормативно-правового акту і, як наслідок, політична трансформація є засобом прискорення модернізації суспільства правлячою елітою [31].

Таким чином, в Україні відбувається соціальна та політична трансформація, яка пов'язана із євроінтеграційними процесами, а поряд із цими відбувається трансформація в окремих секторах суспільного життя. Варто відокремити трансформацію від реформування, це обумовлено тим, що Збройні сили України знаходяться на практичному шляху змін та адаптування до нових норм та стандартів роботи, відповідно які дозволять мати повноцінну, боєздатну та високооснащену армію.

Якщо зобразити графічно, як відбуваються зміни у суспільстві, які пов'язані із трансформацією, то вони мають такий вигляд:

Де 1 – політичні трансформації, які відбуваються під впливом внутрішніх та зовнішніх чинників; 2 – трансформація оборонного сектору держави (реформа ЗСУ).

Дуже часто ми спостерігаємо за тим, що відбувається підміна понять «трансформація» та «реформування». Слушно зауважив С. Кравченко, що «співвідношення між модифікацією, трансформацією і модернізацією, з одного боку, та реформами - з другого, можна розглядати як співвідношення "мета - шлях". Інакше кажучи, суспільні реформи є основним шляхом суспільної еволюції, що дозволяє здійснити модифікацію, трансформацію або модернізацію суспільства.» [33, с. 37].

А в свою чергу, реформування не змінює ідентичності суспільства, воно не має такий вплив на зміну людського потенціалу та культурних особливостей суспільства. У пострадянському суспільстві трансформація більше не підпорядковується ідеології та нав'язуванню цінностей з боку політичної влади. Цей процес є повністю автономним, він керується та регулюється самостійно, без втручання влади в цей процес.

Отже, ми можемо сказати, що трансформаційний процес, який відбувається в Україні – це зміни, без втручання політичних сил та з метою поліпшення умов життя суспільства. Перехід на стандарти НАТО та запровадження цих норм в сфері оборонного сектору – реформування, тому що по-перше, цей процес керується політичною владою, а по-друге, не відбувається зміни в людському потенціалі та культурній складовій населення.

В цьому питанні важливо розглянути те, що існуючий трансформаційний процес та актуальні реформи здійснюються під керівництвом політичної еліти. В цих умовах виникає потреба для дійсного цивільного контролю за діяльністю військових формувань, зокрема, за діяльність ЗСУ у рамках ведення ООС. Враховуючи той факт, що на відміну від будь-яких інших державних формувань та органів, Збройні сили через те, що їм дозволено робити те, що

заборонено іншим, зокрема, використовувати смертельну силу нападів, а військовослужбовці зобов'язані підпорядковуватися військовій дисципліні, через цю потужність виникає потреба у дієвій системі демократичного цивільного контролю, з метою забезпечення ефективного та відповідального використання цих «владних» повноважень для забезпечення безпеки держави та повагою для прав людини. Дійовий цивільний контроль над збройними силами є базою для реформи оборонного сектору, тому що:

- ефективність забезпечення безпеки. Системи цивільного контролю забезпечує чітко регламентований алгоритм командування, які виконуються збройними силами;

- політичний нейтралітет. Забезпечення незалежності, яка необхідна збройним силам для ефективного виконання своїх обов'язків, при цьому зберігається авторитет за органами влади.

- захист прав людини. Система цивільного контролю може забезпечити інституційні ресурси, дисципліну, навчання та нагляд, необхідні для стримування порушень прав людини щодо населення та інших військовослужбовців.

- підзвітність. Ця система встановлює перевірку та противагу використанню державою військової сили та визначає військовослужбовців та посадових осіб підзвітними за свої рішення та дії [9].

Таким чином, поняття ЗСУ визначається як на законодавчому, так і на доктринальному рівнях. Щодо законодавчого, то воно визначене профільним Законом «Про Збройні сили України», а на доктринальному ми цілковито поділяємо позицію з О. П. Битяком, який розуміє під ЗСУ військову державну структуру, яка має на меті збройний захист незалежності, суверенітету, територіальної цілісності та неподільності держави від загрози військового нападу або ж самого військового нападу. Як доктринале, так і нормативне визначення називає ЗСУ військом формуванням, проте законодавче все ж таки є більш загальним та охоплює більше категорій. Знаходження України в умовах євроінтеграції дозволяє їй впроваджувати важливі для суспільства реформи, які

будуть актуальними в рамках трансформаційного процесу. Останніми є зміни, які відбуваються без втручання політичних сил та з метою поліпшення умов життя суспільства. Також варто наголосити на тому, що завдання ЗСУ змінюються під дією трансформаційних процесів. Основні та похідні завдання ми вивели на основі Основного Закону та профільного закону про ЗСУ. Поряд із цими положеннями, на нашу думку, завдання потрібно розмежовувати на основні та похідні таким чином, що до основних належать: охорона та захист суверенітету, державною цілісності та українського народу, протидія злочинам проти національної безпеки та злочинам проти миру та безпеки людства. А до похідних віднести: протидію тероризму, протидію злочинам проти громадської безпеки, забезпечення внутрішньої безпеки та стабільності.

1.2 Джерела правового регулювання реформування Збройних Сил України

У попередньому підрозділі ми наголосили на тому, що трансформаційні процеси у суспільстві реалізуються через проведення реформ у важливих сферах суспільного життя, зокрема й ЗСУ. Реформування ЗСУ відбувається фактично впродовж всіх років незалежності України і тільки останніми роками реформування відбувається системно, адже процес стандартизації знаходиться в активній фазі. Перш ніж проаналізувати джерела правового регулювання реформування ЗСУ визначимо зміст поняття «реформа».

Згідно із Академічним тлумачним словником, «реформа» має 2 значення:

- Не знищуючи основи існуючої структури – нововведення, зміни, перетворення;
- Реалізоване панівним класом (правлячою елітою) політичне перетворення без порушень існуючого ладу [11].

Таким чином, реформою є перехід від конкретного об'єкту або стану до якісно нового. На думку С. Кравченка, до такого виду змін застосовується категорію «суспільний розвиток» [33]. Сучасний словник іншомовних слів дає 2 визначення цьому поняття: 1) звичайне розуміння – сукупність суспільних змін; 2) в соціальній філософії – «безперервний процес істотних, необхідних і незворотних суспільних змін, які мають визначатися внутрішніми законами розвитку історичного процесу [34]. Кембриджський словник надає таке визначення реформі: поліпшення, зокрема шляхом зміни структури або поведінки людини [35]. Перший вид являє собою поетапні перетворення з ознаками кількості та якості у взаємодії. Другий вид – різкий якісний переворот у всіх сферах суспільного життя. Основною рисою еволюційного суспільного розвитку є реформи. Наприклад, економічна реформа має на меті еволюційний розвиток економіки, її основних суб'єктів та їх взаємовідносин. Варто зазначити, що реформи не мають рис спонтанності та необережності, тому що реформа – це перетворення, до якого відбувається підготовка, аналіз та синтез матеріалів або ж досвіду, та одразу визначається які наслідки будуть

отримані, якщо не відбудеться жорстокого впливу зовнішніх чи внутрішніх факторів на процес реформування [33]. Тлумачний словник надає таке визначення останньому: дія за значенням «реформувати». «Реформувати» означає перебудовувати, перетворювати або ж змінювати шляхом реформ [11]. Після цього наукового визначення варто процитувати І. О. Кульчій, який говорить про те, що реформуванням називають «цілісний процес, в склад якого входить програма дій для вирішення системних проблем з метою унеможливлення їхнього виникнення у майбутньому, це цілеспрямована діяльність державного апарату щодо рішучого перетворення управлінської влади, результатом якої мають стати якісні зміни в системі органів виконавчої влади з урахуванням змін в об'єктах управління та формі держави» [37]. Відповідно до зазначеного визначення можна виділити такі ознаки реформування:

- Цілісність, тобто взаємне поєднання всіх елементів в одну систему.
- Наявність алгоритму реалізації реформи.
- Мета – повне вирішення системних проблем.
- Головний суб'єкт реалізації – це державний апарат.
- Застосування якісних змін.
- Наявність результату.

Також цей науковець зазначає, що існує проблема ототожнення реформування із оптимізацією та на практиці ми спостерігаємо синонімічне використання цих категорій. Проте, оптимізацією є процес прийняття адекватних рішень, процес надання найкращого стану, підбір найкращого варіанту [37, с. 18]. Критерій оптимальності, який є обов'язковим для вибору найкращого варіанту, тому що проводиться альтернативний пошук та оцінювання підходящих рішень. Позитивною рисою цього критерію є те, що він використовується з метою запобігання виникнення криз та протиріч. На жаль, при здійсненні порівняння або ж пошуку альтернатив, в Україні не звертають увагу на суспільство, а лише вивчають більш ґрунтовно міжнародний досвід, який може не сприйнятися громадянами та не мати взагалі ніякого сенсу для

системи української державності.

Для реформування діяльності державних інституцій все те, наприклад, мета, зміст реформи, її етапи та результати, може відобразитися в програмних та/або нормативних документах (стратегіях, програмах, планах розвитку, законах, міжнародних договорах тощо). Реформування ЗСУ складне і багатоетапне, тому впродовж багатьох років приймалися відповідні акти, що містили норми, які в своїй суті змінювали напрямки роботи ЗСУ, їх внутрішню будову та ін. Розглянемо їх детальніше.

Офіційний сайт, який присвячений оборонній реформі (<https://defense-reforms.in.ua/>), визначає метою трансформацію діяльності ЗСУ шляхом здійснення переходу функціональних сил оборонного сектору до стандартів НАТО [38].

Комітет реформ очолює міністр оборони. Він має статус дорадчого органу, який реалізує такі функції: моніторинг, координація та оцінка. Комітет є підзвітним Міністру оборони. Окремо слід приділити увагу міжнародному співробітництву цього комітету. У співпраці із Комітетом Верховної Ради України з питань національної безпеки та оборони та Урядовим комітетом з питань оборони, оборонно-промислового комплексу та правоохоронної діяльності, вони проводять роботу у міжнародному полі, постійному зв'язку із представниками Альянсу. Зокрема, відбувається процес координації та роботи над міжнародною допомогою країн-донорів НАТО [38].

Якщо зробити загальний огляд подій у минулому десятиріччі, які посприяли підписанню Угоди про асоціацію між ЄС та Україною від 21 листопада 2014 р. та в якій значиться «Реформа системи національної безпеки та оборони», варто зазначити, що вітчизняна армія не була готова до військових дій на сході держави. Таким чином, саме ця угода ставить метою набуття членства в НАТО. Воно складається з великої кількості напрямків, а саме, адаптація вітчизняного напрямку оборони та безпеки до стандартів НАТО. П'ять років тому Президент України підписав указ про введення в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України, яка має назву «Стратегія

національної безпеки України». Одними з ключових завдань цього документу є забезпечення інтеграції України в ЄС і формування умов для вступу в НАТО [39].

Визначальними джерелами у змінах в секторі оборони та захисту є: Укази Президента України: Стратегія національної безпеки України, Стратегія сталого розвитку «Україна-2020», Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України, Річні національні програми під егідою Комісії Україна – НАТО [24]. Окремо потрібно приділити увагу одному із основних документів, в якому визначається програма з розбудови військової організації – Стратегічний оборонний бюлетень України.

Перед тим, як надати опис та аналізувати вищезазначені нормативно-правові акти, ми зупинимо увагу на теоретичному питанні, що таке «джерело» та «джерело правового регулювання». Поняття «джерело» є багатозначним і має не лише юридичний зміст. Проте, говорячи про останній, всі науковці є однодумцями у визначенні джерела права як зовнішній вияв права. Існує певна думка про те, що форма права та джерело права є різними категоріями. На їх думку, «форма права» є більш широкою категорією, на відміну від «джерела» [2]. Форма права відображає яким чином закріплюється норма права державою та яким способом доводиться до відома суспільства. Таким чином, форма права – це сукупність офіційно-документальних способів та засобів зовнішнього вираження та закріплення правових норм державою, які в свою чергу набувають обов'язкового юридичного значення [2]. Позиція авторів Кембриджського словнику визначає джерело як щось, що надає інформацію [35]. Як зазначає у своєму навчальному посібнику «Історія держави і права», до цієї ідеї є така аргументація – джерелом є будь-який початок, основа чи вихідна точка [2].

Фактори, які становлять сутність категорії в юриспруденції:

Ідеологічне значення:

Правова доктрина, правосвідомість, вчення, наукові праці

Матеріальне значення:

Умови життя суспільства, політичний та державний устрій, економічна ситуація та ін.

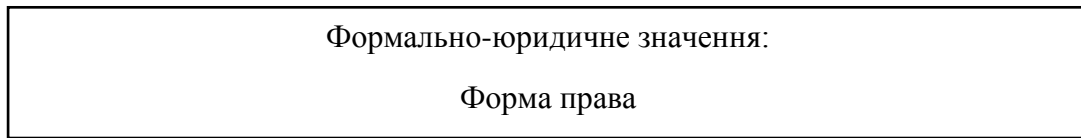

Рис. 1.2.1 Сутність поняття «джерело права» складено за джерелом [2]

Отже, формальним джерелом права виступає ніщо інше як результат правотворчості держави, тобто нормативно-правові акти, правові звичаї, судовий чи адміністративним прецедент, нормативний договір, релігійні тексти, правова доктрина та принципи права.

«Джерело правового регулювання» складається з двох категорій: джерело та правове регулювання. Якщо першу ми вже проаналізували, то друга пов'язана більше із засобами врегулювання суспільних відносин. В правовій доктрині існують різні підходи до визначення правового регулювання. Як зазначає І. М. Шопіна, є 5 напрямків: правове регулювання «дорівнює» правовому впливу; правовий вплив є частиною правового регулювання; правове регулювання є процесом; правове регулювання є методом; правове регулювання – упорядкування суспільних відносин [40].

Таким чином, ми остаточно можемо визначити, що правове регулювання має характеристику впливу та ми придержуємося думки, що правове регулювання – це процес устаткування суспільних відносин шляхом застосування правового впливу методом закріплення правових норм у нормативно-правових актах.

Повертаючись до поняття джерело правового регулювання, ми погоджуємося із Т. В. Блащуком та зазначаємо, що основним джерелом правового регулювання є нормативно-правовий акт [48]. Окрім цього, залишаються всі інші форми (джерела) права, які застосовуються для регулювання суспільних відносин. Говорячи про Збройні сили України, ключовими джерелами правового регулювання залишаються нормативно-правові акти, які прийняті державою та міжнародні акти, які встановлюють

стандарти НАТО.

Першим документом, який ми проаналізуємо, є Стратегія національної безпеки України. Цей нормативно-правовий акт має 5 розділів, враховуючи «Загальні положення» та «Прикінцеві положення». У другому розділі цікавим є положення «мінімізація загроз державному суверенітету». На нашу думку, мінімізація не є тим терміном, який чітко обрисовує захист та безпеку українського суспільства і держави. Ми розуміємо, що неможливо взагалі ліквідувати небезпеку у полі інформаційних технологій, адже кожного дня відбувається багато кіберзлочинів та атак з боку терористичних організацій та інших держав. В 3 розділі окремо виділяють загрози національній безпеці. Наприклад, військова агресія, торгівельно-економічна війна та диверсійна діяльність. Окремо у другому підрозділі визначаються недоліки, які створюють неефективну систему національної безпеки та оборони. Наприклад, несформованість сектору безпеки, недостатність ресурсів та інституційна слабкість. Шляхом реформування та переходу до стандартів НАТО, ці недоліки повинні бути знищені або ж мінімізовані. Підводячи підсумок, цей Указ встановлює загальні принципи, пріоритетні цілі, завдання і механізми захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз. Відповідно до її основних положень органи державної влади розробляють та реалізують документи, які мають доктринальний характер. Більш детально переглянемо кожний розділ. Перший розділ дає короткий історичний огляд подій, які призвели до зміни стратегії національної безпеки. Також в цьому розділі зазначається мета – реалізація до 2020 р. положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та Стратегією сталого розвитку Україна-2020. Напрямки роботи зазначені у Додатку А рис. 1.2 [49]

Окремо треба приділити увагу Военній доктрині, яка двічі змінювалася. Перший варіант документу був прийнятий у 2004 році, але події анексування та початку Антитерористичної операції та продовження Операції об'єднаних сил внесли власні корективи. З основні тези, які має цей нормативно-правовий акт:

- є підґрунтям та визначає реформування оборонного сектору та

національної безпеки;

- Російська Федерація – є воєнним противником України;
- встановлює відмову від статусу позаблоковості.

Цей документ також встановлює актуальні загрози національній безпеці України та порівнюючи їх із загрозами, які є в Стратегії національної оборони, то вони мають більш конкретизований характер та відповідають «гаслу» – Росія є військовим ворогом. Наприклад, присутність військовослужбовців збройних сил РФ на території України, територіальні претензії до України від Росії, розвідувально-підбивна діяльність на території суверенної держави та ін. У пункті 11 фіксуються на державному рівні сценарії, якими реалізуються загрози державній безпеці. Наприклад, терористичні акти; застосування воєнної сили на кордоні, у повітряному чи водному просторі; повномасштабна відкрита агресія проти України та ін. У пункті 12 встановлюються ті фактори, які впливають на зниження ефективності у діяльності оборонного сектору та національної безпеки. Вони мають багато спільного із тим, що зазначено у Стратегії національної оборони. Всі ключові цілі національної воєнної політики визначені у п. 16 цього нормативно-правового акту. Першою ціллю є «відбиття збройної агресії РФ проти України». У Додатку 2 визначені всі основні завдання ЗСУ відповідно до Воєнної доктрини.

Враховуючи той факт, що в умовах збройного конфлікту на власній території Україна знаходиться більше 6 років та перебуває в активній фазі стандартизації НАТО, потрібно розширити цілі та окремо зупинити увагу на кіберзлочинах та діяльності терористів у різних соціальних мережах. Наприклад, починаючи у 2014 р. та до сьогодні, через соціальні мережі (vk.com, який наразі є забороненим) відбувається активна пропаганда того, що кожна область повинна відокремитися від України, провести «референдум» та стати державоподібним утворенням як Донецька Народна Республіка чи Луганська Народна Республіка. В Сумській області через сервіс реклами поширювалась група «Сумская Народная Республика», яка продовжує свою діяльність і зараз, публікуючи інформацію з ядро вираженими орієнтирами на Російську

Федерацію. Цей кейс можна розглянути з двох боків: як показ своїх особистих політичних та соціальних поглядів, або вербування та підрив державної цілісності на суверенітету України.

Пунктом 55 вищезгаданого нормативно-правового акту встановлюється завдання для поглиблення співпраці Україна-НАТО з метою досягнення повної сумісності до 2020 року. Мається на увазі: розвиток двосторонніх партнерських відносин Україна-НАТО, неупереджений аналіз та оцінка стану реформування ЗСУ; професіоналізація військовослужбовців, реорганізація інфраструктури; надійне виконання зобов'язань та багатостороння співпраця із країнами-членами Альянсу [50].

На сьогодні, Закон України № 2469-VIII чітко визначає стратегію національної безпеки. Це діючий законодавчий акт, який у сферах національної безпеки та оборони визначає і розмежовує повноваження державних органів, а також визначає серед фундаментальних національних інтересів здобуття членства в ЄС і НАТО та тотальна інтеграція в європейський простір. Також в ньому викладено структуру підпорядкування у секторі безпеки та оборони та визначено напрямки для розробки стратегічних планів. Поряд із цим встановлено обсяг видатків на фінансування сектору безпеки і оборони, визначено склад Збройних сил України, а також йдеться про цивільний контроль в цій сфері. проте, аналізуючи цей закон були знайдені такі проблемні питання [51]. По-перше, замість використання загальноприйнятої класифікації збройних конфліктів (міжнародний збройний конфлікт та збройний конфлікт неміжнародного характеру), у законі визначено інший підхід. А отже, різновидами воєнного конфлікту виступають війна та збройний конфлікт. В свою чергу, збройний конфлікт розглядається або як міжнародний збройний конфлікт, або ж внутрішній збройний конфлікт. Беручи до уваги цей момент, у майбутньому можуть виникнути дискусійні питання в частині ефективної імплементації положень закону. По-друге, визначення Національної гвардії України як військового формування з правоохоронними функціями, наділеного з-поміж іншого функціями щодо охорони громадського порядку (в тому числі

під час мирних зібрань) не узгоджене з Конституцією України, в якій зазначено, що забороняється використання військових формувань для обмеження прав і свобод громадян. По-третє, визначені у законі дефініції «воєнна безпека», «національна безпека», «державна безпека» не відповідають ані ст. 3 Конституції України, в якій найвищою соціальною цінністю виступають людина, її життя і здоров'я, недоторканість і безпека, ані ч.1 ст. 3 зазначеного закону [52].

Окрім внутрішніх нормативно-правових актів до джерел правового регулювання реформування ЗСУ можна також віднести і деякі міжнародні документи, наприклад, Рамковий документ Партнерство заради миру та ін. – це договори двосторонні чи багатосторонні, не мають статусу міжнародного договору для України.

Поряд із цими документами знаходиться Рамковий документ Партнерство заради миру. Він встановлює такі основні принципи взаємодії держав-членів з НАТО: відкритість у плануванні національної оборони; розвиток відносин між Україною та НАТО; забезпечення демократичного контролю та ін. З липня 1997 року Україна та Альянс знаходяться в стадії активного розбудовування відносин у сфері оборони та національної безпеки. Базисом для розвитку цих відносин стала Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору. В цьому акті цікавим є розділ 4, який присвячений практичним діям щодо співробітництва. Він має 3 основні види співпраці: зустрічі, військова місія та вироблений механізм співробітництва [53, 54].

Наступним документом є Стратегія сталого розвитку «Україна-2020». Вже протягом 5 років залишається джерело реформування ЗСУ. «Україна - 2020» має з чотири вектори руху: відповідальність і соціальна справедливість; безпека держави, бізнесу та громадян; гордість за Україну в Європі та світі; сталий розвиток країни. Серед всіх секцій, ми приділяємо увагу безпеці держави, бізнесу та громадян. В цій секції визначено дев'ять реформ та програм, з-поміж яких тільки 3 стосуються безпосередньо національної

безпеки: реформа військово-промислового комплексу; реформа системи національної безпеки та оборони та реформа правоохоронної системи. Згідно із цим нормативно-правовим актом, головною метою реформи системи національної безпеки та оборони є «підвищення обороноздатності держави, реформування Збройних сил України та інших військових формувань, відповідно до сучасних вимог і з урахуванням досвіду, набутого під час антитерористичної операції, а також розвиток оборонно-промислового комплексу для максимального задоволення потреб армії». Здійснення функціональної оптимізації, яке полягає у скороченні дублюючих і зайвих структур, централізація закупівель, оптимізація систем логістичного забезпечення, оновлення доктринальних і концептуальних підходів до забезпечення національної безпеки, створення ефективної державної системи кризового реагування (мережі ситуаційних центрів центральних органів виконавчої влади) за провідної ролі Ради національної безпеки і оборони України, залучення іноземних інвестицій та формування ефективної моделі державно-приватного партнерства, запровадження кластерного принципу ротації кадрів, перегляд кваліфікаційних вимог й забезпечення чіткого дотримання цих вимог і повна переатестація кадрів, водночас вирішальними мають бути не тільки професійні, а й особистісні якості людини – головні заходи реалізації реформи [55].

Актом, в якому сформульована загальна мета реформування та розвиток Збройних Сил України є Концепція розвитку сектору безпеки і оборони про реформування Збройних Сил України. Також нею планується здійснити в рамках єдиних підходів до формування оборонних спроможностей держави, забезпечивши їх провідну роль у виконанні завдань оборони. Відповідно до її положень, до кінця 2020 року проводиться другий етап. Цей етап передбачає, що наразі здійснюється поступове нарощування спроможностей Збройних Сил України для запобігання, стримування та локалізації на ранній стадії воєнного конфлікту різними способами. По-перше, це підтримання та нарощування боєздатності військових частин постійної готовності відповідно до стандартів

НАТО та досягнення показників бойової підготовки за стандартами НАТО. По-друге, переведення органів військового управління Збройних Сил України на J-структуру, прийняту за основу в штабах держав – членів НАТО. По-третє, відокремлення в системі управління функцій щодо формування, підготовки та розвитку сил від функцій щодо їх застосування, відповідного реформування органів управління інших складових сил оборони. По-четверте, подальше оснащення модернізованим і новітнім озброєнням та військовою технікою (розроблення сучасних зразків озброєння і військової техніки, засобів зв'язку, інформатизації та захисту інформації) з урахуванням потреб і реальних пріоритетів. По-п'яте, удосконалення системи забезпечення інформаційної безпеки та системи підготовки військ (сил), посилення спроможностей та рівня готовності сил спеціальних операцій, сил негайного реагування, сил нарощування та сил резерву до виконання завдань за призначенням; упровадження сучасних систем і технологій всебічного забезпечення військ (сил) [56].

Річна національна програма під егідою Комісії Україна – НАТО 2020 року сконцентрована на правах, свободах і законних інтересах людини. Окрім цього, розроблення акта вперше здійснювалося за міжнародною методикою Results-Based Management (це інструмент для моніторингу та управління виконанням стратегії, зокрема, організаціями та агенціями, які є частиною Організації Об'єднаних Націй або пов'язані з нею.). Саме цю методику застосовують при підготовці аналогічних стратегічних документів у державах-членах НАТО, Світовому банку, ООН. Україна – НАТО 2020 передбачає два напрямки: реформи сектору безпеки та оборони і демократичні перетворення країни. Перший блок включає в себе: приведення всієї системи управління силами оборони, стратегічного та оперативного (бойового) управління, зв'язку, розвідки та спостереження до стандартів і сумісності із системами НАТО, впровадження демократичного цивільного контролю, забезпечення умов для участі українських підприємств у багатонаціональних проектах НАТО у сфері розробки та виробництва озброєння і техніки тощо. В свою чергу, другий блок

включає такі положення: сформована ринкова економіка, прозора податкова система, ефективне наукове співробітництво між Україною та країнами НАТО і ЄС, система боротьби з тероризмом, яка робить Україну надійним партнером у системі міжнародної безпеки, розвиток системи національної стійкості та захисту критичної інфраструктури тощо [57].

Головний документ оборонного планування – Стратегічний оборонний бюлетень України – розробляється Міністерством оборони за результатами оборонного огляду, на меті якого стоїть визначення ключових напрямів реалізації воєнної політики України та розвитку сил оборони. Структура документу зазначена нижче [58].

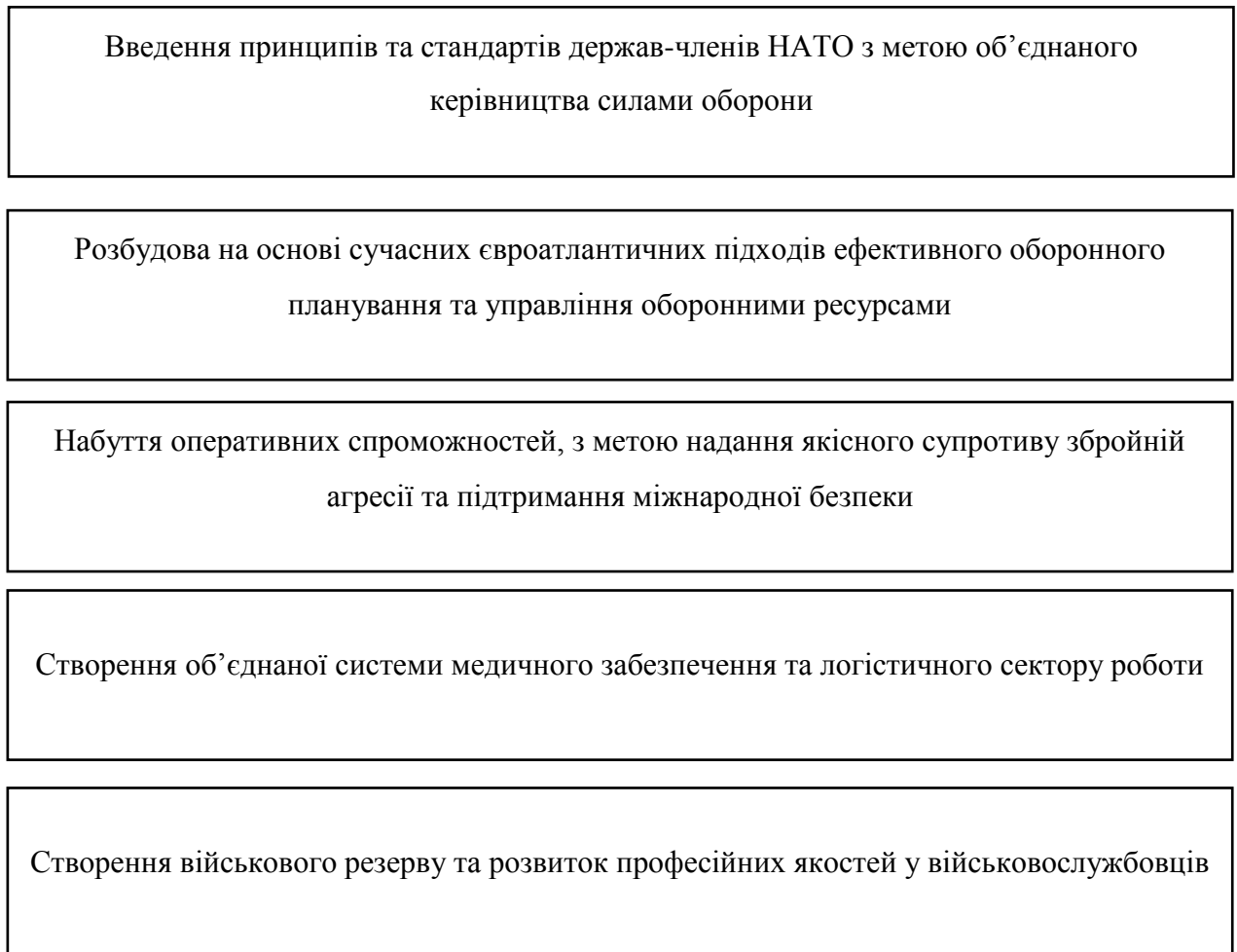
Внутрішня будова вищезгаданого джерела зображена в таблиці 1.1

п/п	Розділи Стратегічного оборонного бюлетеню—2016
1	Основні положення
2	Система управління силами оборони
3	Механізм імплементації оборонної реформи
4	Мета та стратегічні цілі оборонної реформи
5	Шляхи досягнення стратегічних цілей
6	Заключна частина (прикінцеві положення).
	Глосарій
	Матриця

Спрямованість бюлетеню направлена на забезпечення практичної реалізації положень Воєнної доктрини України та Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України. Також цей документ формулює стратегічні й оперативні мети оборонної реформи та очікувані результати їх досягнення. Розкриває напрями досягнення цілей оборонної реформи. Як кінцеву мету документ встановлює набуття повноправного членства в Організації Північноатлантичного договору. Державні програми розвитку інших складових сил оборони, державні цільові оборонні програми, Державна програма розвитку

ЗСУ розробляються та реалізуються на фундаменті Стратегічного бюлетеня. [58].

Цілі оборонної реформи представлені на рис 1.2.2:

На цій схемі зображено основні цілі реформування сектору оборони, які визначені Стратегічним оборонним бюлетенем. Всі цілі, які встановлюються відповідно до вищезгаданих пріоритетних напрямків роботи Комітету оборони. Ці цілі можна поділити на 2 групи: стратегічні та оперативні. Для реалізації перших в рамках цього дорадчого органу створюється підкомітет, а для других – окрема робоча група. Робочі групи займаються аналізом шляхів реалізації стратегічних цілей, розробляють зміни до нормативно-правових актів, роблять методичні вказівки до підготовки військовослужбовців та управління військами, реорганізації внутрішньої структури безпеки, зміни в інфраструктурі та ін [58].

Окрім національних джерел ще існує Договір про звичайні Збройні сили України. Цей міжнародно-правовий акт, який був прийнятий у 1990 році, включає в себе 12 протоколів, які регламентують діяльність звичайних збройних сил на території іншої держави, також умови співпраці між державами-членами Альянсу [59].

У Хартії про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору зокрема зазначалося, що Україна підтверджує свою рішучість продовжувати військову реформу, зміцнювати демократичний та цивільний контроль над збройними силами та підвищувати їхню оперативно-технічну сумісність зі збройними силами НАТО та країн-партнерів. НАТО у свою чергу підтверджувало свою підтримку зусиллям України у цих галузях [116]. У Декларації про доповнення Хартії про особливе партнерство між Організацією Північно-Атлантичного договору та Україною, підписаної 9 липня 1997 року для сприяння продовженню реформ в Україні під егідою Комісії НАТО – Україна передбачено розробку Річних національних програм [117]. Пізніше в Угоді між урядом України та Організацією Північноатлантичного договору про статус представництва НАТО в Україні підтверджено надання цим представництвом дорадчої допомоги та сприяння державним органам України щодо стратегічних комунікацій, а також розвитку діяльності в сфері комунікацій стосовно реформування сектору безпеки та оборони [118].

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, в основі реформування Збройних сил України знаходяться багато нормативно-правових актів, які можна згрупувати на національні та міжнародні. До першої категорії відносяться: Укази Президента України: Стратегія національної безпеки України, Стратегія сталого розвитку «Україна-2020», Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України, Річні національні програми під егідою Комісії Україна – НАТО, Стратегічний оборонний бюлетень України, Воєнна доктрина України. До другою категорії належать: Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору,

Рамковий документ Партнерство заради миру. Також варто наголосити на тому, що складність структури і важливість збройних сил у будь-якій державі і довгі та плідні роки організації управління в оборонному секторі іншим чином зумовлюють багатоетапне і складне реформування ЗСУ. Реформування Збройних сил України та імплементація стандартів НАТО у наших державі, в першу чергу зумовлена євроінтеграцією. А отже концептуальні цілі направлені: 1) на змінення та укріплення положення на міжнародному полі; 2) повноцінне членство в ЄС, 3) партнерство з Альянсом; 4) необхідність надавати відсіч агресії РФ; 5) розбудова Української держави як громадянської, правової та соціальної із власною потужною та ефективною армією.

РОЗДІЛ II ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ НАТО ТА ЙОГО ПОЛІТИКА СТАНДАРТИЗАЦІЇ»

2.1 Система євроатлантичної безпеки: міжнародно-правовий вимір

Після того, як Друга світова війна закінчилася, поділ на біполярний світ визрівав, «холодна війна» набирала оберти, у міжнародному суспільстві виникла у потреба у новій та якісній системі міжнародної безпеки. Оскільки Європа, виснажена ресурсно, знаходилася «між двох вогнів» – Сполученими штатами та СРСР, а останні не тільки поширювали ідеї комунізму, а й розташовували власні військові бази у Центральній та Східній Європі, наприклад, у самому серці Європи – Німеччині, то для неї вкрай необхідною стала система міжнародної безпеки, яка повинна була б відповідати принципам відкритості та прозорості, а окрім цього бути потужною, стабільною та ефективною. План Маршалла, який у 1948 році був запроваджений Сполученими штатами та згідно якого, Західна та Південна Європа отримала величезну економічну допомогу в обмін на поширення впливу американських ідей, став плацдармом для відновлення економіки держав та співпраці із США. Якщо з економічним відновленням зрозуміло, то з військовим все ж таки виникали певні запитання. У 1948 році Брюссельський договір став відправною точкою для військових об'єднань. Сполучене Королівство, Франція та країни Бенілюксу уклали угоду, з метою колективної оборони під назвою Західноєвропейський союз. Проте, через декілька місяців вони зрозуміли, що суспільству потрібен більш потужний союз. Сполучене королівство, Сполучені штати та Канада вже вели таємні перемовини щодо можливої альтернативи ООН, діяльність якої була паралізованою холодною війною. Після Звитяжного лютого к Чехословацькій республіці, британський, канадський та американський уряди розпочали обговорення багатосторонньої колективної оборонної угоди. Так, у 1949 році з'явилася організація Північноатлантичного договору [60].

У червні 1950 року комуністична Північна Корея розпочинає вторгнення до Південної Кореї. Задля непоширення ідей комунізму, США вживає заходів з метою демонстрації, що вони протистоятимуть будь-якій радянській військовій експансії та будь-якому комуністичному тиску в Європі. З моменту свого заснування та протягом «холодної війни», головною метою діяльності НАТО були уніфікація та посилення військової реакції західних союзників на можливе вторгнення СРСР в Західну Європу. У 50-х рр. XX ст. НАТО приділяло увагу загрозі масових ядерних заходів з боку США та протистояло сухопутним силам Варшавського договору. З кінця 50-х рр., ця політика Альянсу отримала практичне застосування – розміщення американської ядерної зброї на західноєвропейських базах. Після цього, Альянс приймає стратегію «гнучкої реакції», яка в Америці трактувалася як те, що війна в Європі не повинна переростати в повний ядерний обмін. Відповідно до стратегії «гнучкого реагування», більшість європейських збройних сил повинна була отримати американську ядерну зброю та введення системи dual-control (або «dual-key»), що б дозволило Сполученим штатам накладати право вето на реалізацію цієї зброї. Поряд із цим, країни, які мали в своєму арсеналі ядерну зброю, не поширювали свої зони впливу та не використовували зброю для поширення власних інтересів. Зокрема, Франція залишилася повністю автономною в питаннях ядерної зброї, а Сполучене королівство зберегло власний контроль над ядерною зброєю. До 1985 року ядерні відносини знаходилися в постійній напрузі і навіть Берлінська стіна не виправила ситуацію [61]

Після того, як всередині 80-х рр. генсек М. Горбачов запровадив нові економічні та соціальні реформи в Радянському Союзі, а через 4 роки він заявить, що Москва більше не буде підтримувати комуністичні уряди в Центральній та Східній Європі та приймає їх некомуністичну заміну, головна мета НАТО починає змінюватися. Тому що, після відміни від контролю над Європою, велика частина військової загрози зникла, а тому постає питання існування Альянсу як військової організації, а зокрема після подій початку 90-х рр. XX ст.: ліквідації Варшавської Угоди, об'єднання Німеччини. Після цього,

НАТО стає більш «політичним» союзом, основною метою якого є «корпоративна безпека», яка поділяється на 2 вектори: сприяння діалогу та співпраці між колишніми супротивниками Варшавського договору та зміцнення безпеки, стабільності та контролю над конфліктами в рамках Європейського союзу.

Для реалізації першого напрямку була створена Рада північноатлантичного співробітництва, ключова мета якої – це забезпечення обміну досвідом з питань політики та безпеки, а також реалізації програми Партнерство заради миру. Щодо другого вектору роботи, зміцнення безпеки та стабільності в рамках ЄС, то практичне він повинен реалізовуватися через спільні військові навчання між державами-членами НАТО, включаючи колишні радянські республіки та їх союзників. Вже незабаром, у 1995 році військові сили НАТО застосували силу в Боснії та Герцеговині шляхом здійснення авіа ударів навколо Сараєво. У 1999 році НАТО виступило із миротворчими силами під назвою KFOR – Kosovo Force. Криза навколо Косово та бойові дії у дали поштовх для створення у ЄС нових сил для управління, які будуть менш залежними від НАТО та США. В цей же момент відбувалася дискусія щодо подальшої діяльності Альянсу. Деякі виступили із позицією про розпуск через те, що ворога більше не існувало, інші виступали із ідеєю розширення членства ті зміни цілей, а треті говорили про підтримку миру [62]

Внутрішня організація НАТО схематично зображена на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Внутрішня організація НАТО [63]

Північноатлантична рада, яка була створена після набуття чинності договором та яку у 1950 р. очолив Дуайт Ейзенхауер, як і 70 років тому, складається із представників міністрів держав-членів, які збираються щонайменше двічі на рік. Головою ПАР є Генеральний секретар НАТО та під його керівництвом рада працює на посольському рівні.

Ключовими елементами військової організації НАТО є Військовий комітет, до складу якого входять начальники оборонних сил держав-членів Альянсу, Міжнародний військовий штаб та Військова командна структура. Першим органом є військовий комітет, який має два стратегічних командування: командувань операціями союзників (the Supreme Allied Commander Europe (SACEUR)) та командування союзників з питань трансформації (the Supreme Allied Commander, Transformation (SACT)).

У Міжнародному секретаріаті НАТО в Брюсселі (Бельгія) працюють понад 1100 цивільних співробітників. Основним завданням Міжнародного секретаріату (МС) є надання дорадчої допомоги, настанов і адміністративної підтримки національним делегаціям при штаб-квартирі НАТО. Працівники МС сприяють процесу досягнення консенсусу і ухвалення рішень на рівні Альянсу і забезпечують втілення ухвалених рішень у життя [64, с. 76].

При прийомі на роботу НАТО дотримується критеріїв, заснованих на заслугах кандидата, і Альянс працює над створенням робочої групи, яка

адекватно представляє майже один мільярд громадян, інтересам яких слугує організація.

Міжнародний військовий штаб є виконавчим органом Військового комітету і очолюється Генеральним директором. Штаб здійснює оцінку та експертизу військових питань НАТО, визначає сфери, що мають стратегічний та оперативний інтерес, і пропонує конкретні дії, які слід вжити Альянсу. Він також відповідає за забезпечення належної реалізації військової політики та рішень відповідними військовими органами НАТО. Штаб має майже 500 військових та цивільних посадовців як з країн НАТО, так і з країн-партнерів. Вони мають статус міжнародного персоналу і працюють насамперед для Альянсу, а не для відповідних урядів.

НАТО може виконувати свою основну місію через командно-силову структуру Альянсу. Командна структура НАТО має стратегічну мету, перш за все, керувати спільними операціями та керувати Альянсом. Складається з Командування ОЗС НАТО з питань операцій і Командування ОЗС НАТО з питань трансформації із підпорядкованими їм командуваннями і штабами.

Усі рішення НАТО приймаються за допомогою консенсусу між відповідними членами Альянсу. Переговори між країнами-членами є ключовою частиною процесу прийняття рішень НАТО і дозволяють союзникам обмінюватися думками та інформацією та обговорювати їх перед прийняттям рішення чи практичними діями [65].

Консультації можуть приймати різні форми. На початковому етапі планується звичайний обмін інформацією та думками. Наступним консультаційним процесом є інформування про заходи або рішення, прийняті або заплановані урядами. Нарешті, консультаційний процес може включати обговорення, спрямовані на досягнення консенсусу та прийняття спільної політики або спільні дії.

Принцип одностайності, як правило, застосовується до НАТО, тобто всі рішення НАТО виражають колективну волю всіх суверенних держав, які є членами міжурядової організації. Хоча принцип консенсусу при прийнятті

рішень сприяє збереженню національного суверенітету держав-членів у галузі безпеки та оборони, стаття 4 може передбачати часткову відмову цього права членами Альянсу на користь Організації або вимагати підтримки НАТО [65].

Ідея «європейської ідентичності», процес активної співпраці Західноєвропейського союзу з ЄС у сфері оборони, поглиблення європейської інтеграції може призвести до поступового зменшення ролі НАТО в Європі і, як наслідок, американських витрат. Щоб Європа виграла від участі в НАТО, США розпочали процес «європеїзації» альянсу. Таким чином, були схвалені дії ЄС та Західноєвропейського Союзу; поліпшення європейської безпеки та оборони принесе користь не лише європейським країнам, але й Союзу, оскільки визнано, що це посилить опір Європи в НАТО [66]. Під час зустрічей 1993-1999 рр. було досягнуто домовленостей про характер відносин НАТО із Західноєвропейським Союзом та ЄС. По-перше, оборонні структури Західноєвропейського Союзу та ЄС ніколи не були конкурентом або альтернативою НАТО; по-друге, НАТО взяв на себе зобов'язання підтримувати операції Західноєвропейського Союзу без участі Альянсу [61].

Однак ослаблення присутності США в Європі сповільнило події в Югославії. Європейські сили показали, що не можуть подолати кризу. Неефективність управління командами, низька мобільність та координація діяльності військових контингентів глибоко вплинули на імідж та престиж Європи [67]. Югославські дії посилили тенденцію до консолідації керівництва США, в якій зміст «європейської ідентичності» зводився, насамперед, до узгоджених подальших дій європейців на тлі американської глобальної політики [68, с. 14].

Через це, під час засідання Ради Європи в Гельсінкі в 1999 році була оголошена так звана мета «Helsinki Headline Goal 2003». Головною ціллю було забезпечити підготовку ЄС складом до 60 000 військовослужбовців за 60 днів. На саміті ЄС у Кельні того ж року Західноєвропейський Союз вирішив передати військові зусилля з підтримання миру до Європейського Союзу,

спираючись на військовий потенціал НАТО (що пізніше дало свої результати у досягненні мети).

Інституційні контакти та зустрічі були значно розширені, значною мірою через теракти 11 вересня 2001 року. У грудні 2002 року ЄС та НАТО підписали Декларацію про Європейську політику безпеки та оборони (ЄПБО), яка визначає стратегічне партнерство та вступ ЄС до механізмів планування Альянсу. Положення Декларації були розширені Рамковою угодою «Берлін-плюс», підписаною 17 березня 2003 р. Ця угода створена для полегшення планування незалежних дій ЄС з підтримки колективної безпеки та надання європейцям вільного доступу до колективних сил, ресурсів та механізмів НАТО [69, с. 75-79.].

Нова хвиля політики безпеки та оборони в Європі розпочалася у 2003 році. Європейців обурило війна США в Іраці. Багато європейських лідерів висловлювали стурбованість тим, що Вашингтон хоче використовувати сили союзників для вирішення своїх стратегічних проблем. Франція, Німеччина, Люксембург та Бельгія розпочали переговори про автономію ЄС. Була піднята ідея створення повноцінного оперативного штабу. Однак дії цих країн були розкритиковані прихильниками війни в Іраку, що призвело до розбіжностей та зниження рівня безпеки. Слід зазначити, що питання про створення повноцінного оперативного штабу Європейського Союзу піднімалося кілька разів. Таким чином, для продовження стратегічного розвитку ЄПБО, у 2011 році цю ідею висвітлила верховний представник ЄС Кетрін Ештон. Однак це викликало критику з боку ряду інших країн, переважно Великобританії, оскільки штаб дублює відповідні структури НАТО, а також вимагає фінансування та робочої сили. [69, с. 76].

Висунута в грудні 1998 р. франко-британська ініціатива (Декларація Сен-Мало) про наділення ЄС власним оперативним потенціалом в сфері безпеки і оборони відкрила новий етап в розвитку як ЄС, так і його відносин з НАТО [70, с. 103]. Для Брюсселя головним питанням порядку денного, до якого було прикуто пильну увагу з боку і США, і НАТО, стало вироблення моделі

автономного від Вашингтона потенціалу в області кризового реагування, а також конкретні практичні зусилля в цьому напрямку.

Надовго Сполучені Штати скасували свій двосторонній підхід до проведення незалежної європейської політики безпеки та оборони. Підтримуючи європейську інтеграцію та відіграючи ключову роль у її розвитку, Вашингтон поставив під сумнів зростаючу роль ЄС у секторі безпеки, аргументуючи це тим, що це послабить роль північноатлантичного блоку як ключового інституту безпеки в регіоні та зменшить американський вплив у Європі [71]

У поширеній в грудні 2002 р. спільній декларації про ЄПБО організації організували стратегічне партнерство, встановлене між ЄС і НАТО в області врегулювання кризових ситуацій та засноване на цінностях неподільності безпеки і рішучості відповідати на виклики нового століття [72, с. 70]. Властива ЄПБО подвійність, яка полягає в поєднанні європейського і атлантичного напрямків, збереглася, однак на даному етапі баланс змістився в бік посилення європейських структур, головним чином, на рівні прийняття рішень. Якщо раніше виключно НАТО представляла собою основний механізм багатостороннього співробітництва, що дозволяє європейським союзникам спільно працювати в області оборони, то тепер з'явився вибір. При цьому слід врахувати той факт, що рівнозначно активна участь країн ЄС у програмах НАТО та в ЄПБО представляється важко здійснюваною, в першу чергу, внаслідок обмеженості ресурсів, що виділяються в рамках державних бюджетів на подібні статті. В даних реаліях прийняття державою рішень про розподіл витрат між участю в програмах НАТО та реалізації ЄПБО може наочно свідчити про практичне втілення атлантистського або європейського настрою уряду [64, с. 77].

З формулюванням «стратегічного партнерства» декларується принцип політичної автономності європейських союзників в процесі прийняття рішень. Проте, фактично закладена раніше «натоцентрична» (тобто, орієнтована на НАТО) модель відносин збереглася. Відсутність єдиного прочитання угод

«Берлін Плюс», які, до слова, не носять юридично обов'язкового характеру, призвело до появи труднощів як між союзниками, так і у відносинах з третіми сторонами. При цьому невизначеність угод лише підкреслює нестійкість моделі майбутнього розвитку відносин ЄС і НАТО [73, с. 290].

Новим етапом розвитку ЄБПО був Лісабонський договір, котрий набрав чинності 1 грудня 2009 року, і за його змістом, інституційні зміни в галузі безпеки та оборони базуються на реформі центральних органів ЄС з метою підвищення їх ефективності та запобігання конкуренції з НАТО у цій сфері. Було створено дві нові посади – президента Європейської ради (міжнародного представника Європейського Союзу з питань Спільної зовнішньої політики та політики безпеки) [74, с. 18], і високого представника ЄС з питань зовнішньої політики і політики безпеки, що несе відповідальність за координацію військових і цивільних аспектів операцій з врегулювання конфліктів [74, с. 36]. Сфера застосування «Петерсбергських завдань» (гуманітарно-рятувальні операції, миротворчі операції та військове втручання для врегулювання конфліктів) офіційно розширена, і тепер вони пов'язані з боротьбою з міжнародним тероризмом [74, с. 35]. Проблемні положення Лісабонського договору включають його постійне підтвердження пріоритетних інтересів держав-членів ЄС у зовнішній політиці та обороні, різке зниження ролі центральних органів безпеки та оборони ЄС (Європейської комісії та Європейського парламенту) та непорозуміння в області регулювання роботи двох нових посад, що загрожує появою опозиції [75].

Тому, протягом процесу інституціоналізації відносин між ЄС та НАТО вони розробили модель співпраці, яка сьогодні формально характеризується терміном «стратегічне партнерство», незважаючи на певні обмеження та винятки. Це призводить до необхідності детального огляду тенденцій міжвідомчого співробітництва та практичних зусиль ЄС та НАТО щодо впровадження декларативного партнерства [75].

В євроатлантичній системі безпеки слід відзначити наступні тенденції розвитку відносин між Європейським Союзом та Північноатлантичним альянсом.

1. Розширення ЄС та НАТО, які поступово набувають загальноєвропейського охоплення. Заявлено, що ці процеси є незалежними, але взаємодоповнюючими. У той же час в історичному контексті членство в НАТО фактично призвело до того, що низка країн приєдналася до ЄС. Аргумент багатьох американських аналітиків про те, що європейські центри добровільно чи мимоволі змінили глибину інтеграції до її розширення, може бути спростований, оскільки експансивна тенденція однаково стосується і північноатлантичного блоку.

2. Розвиток співпраці між ЄС та країнами, що не є членами НАТО (переважно СНД). Насправді залучення впливає із положення сфер впливу, і регіони, в яких сфери впливу можуть бути перерозподілені, стають суперечливими. Таким чином, Європейський Союз, як провідний торговий партнер для більшості країн СНД, пропонує перспективу інтеграції та більш тісного зближення із запровадженням вільної торгівлі, замість гармонізації економічного регулювання, технічних стандартів, основних принципів політичної системи [76, с. 13]. Сучасні проекти партнерства ЄС: Політика сусідства та Східне партнерство, які спрямовані на країни, що на шляху до зближення, отримали широкий резонанс. Зі свого боку, НАТО співпрацює з третіми країнами шляхом участі у програмі «Партнерство заради миру». Станом на кінець 2010 року в проекті ПЗМ брали участь 50 країн-учасниць, у тому числі 28 союзників та 22 партнери [60, с. 6].

3. «Поділ праці» між організаціями. Під час конфлікту в колишній Югославії (Боснія і Герцеговина в 1995 р., Косово в 1999 р.) була розроблена та згодом встановлена така практика співпраці: провідна політична роль ООН, прихильність Альянсу до безпеки та ключове економічне відновлення ЄС. [77, с. 42].

4. Функціональні регулювання в роботі структур. Якщо спочатку НАТО була Організацією Договору про колективну безпеку, а потім Організацією економічної інтеграції ЄС, то за останні роки в цих функціональних сферах відбулися певні корективи. Зменшуючи свою військову присутність та спроможність у Європі, Альянс починає керувати неєвропейськими кризами, тоді як Європейський Союз розширює свої зусилля в галузі безпеки, бере участь у антикризовому управлінні в Європі та за її межами та стикається з новими викликами та загрозами.

Насправді, завдяки встановленим інституціям та тенденціям співпраці між ЄС та НАТО, на цьому етапі ці структури стикаються з низкою викликів, пов'язаних з інституційними, фінансовими та військовими аспектами співпраці.

Основні проблеми, з якими стикаються установи в інституційній сфері, пов'язані з певним бюрократичним застоюванням, що виникло після розширення ЄС у 2004 році. Це пов'язано з тим, що Кіпр і Мальта не мають інформаційних протоколів НАТО та не можуть бути присутніми на засіданнях Північноатлантичної ради – Комітету Європейського Союзу з питань політики та безпеки (КПБ), головного механізму співпраці між Брюсселем та Вашингтоном (так звана «проблема участі»). Статус «подвійного вето» полягає у недопущенні Туреччиною та Грецією розширення порядку денного Організації Північноатлантичного договору (НАТО) та винесення ряду нових питань для спільного обговорення організаціями. Ці проблеми, що виникають внаслідок недосконалості інституційної структури співпраці та політики окремих держав-членів, призвели до ситуації, яка перешкоджає розвитку діалогу між ЄС та НАТО з ключових питань європейської та міжнародної безпеки [75, с. 166]

Проблеми виникають на рівні фінансової підтримки організацій. Головним фактором є відсутність європейської єдності у військових витратах на потреби збройних сил. Це також відображається у скороченні військових бюджетів у більшості країн через економічну кризу в ЄС та необхідність

зменшення дефіциту бюджету. Лише шість із 26 європейських союзників НАТО витрачають на ці цілі понад 2% ВВП [75].

Крім того, у зв'язку з розвитком ЄБПО необхідно було вирішити нагальні питання фінансування потенційних військових операцій Європейського Союзу. Ряд країн, у тому числі Бельгія, Нідерланди, Італія та Франція, виступають за співфінансування військових витрат ЄС з бюджету ЄС, тоді як інші держави надавали перевагу витратам «за фактом» [74, с. 30], тобто витрати несуть лише країни, які беруть участь в операції. Консенсусу було досягнуто шляхом розподілу загальних витрат на три типи: укомплектування персоналом, розміщення військ та інші види діяльності. Із вищесказаного можна зробити висновок, що обмежені ресурси та суперечності системи фінансування в рамках ЄС та НАТО порушують проблему вдосконалення фінансового управління, тоді як держави-члени не можуть збільшити витрати найближчим часом. Мова, перш за все, про внутрішні реформи в рамках НАТО та розвиток механізмів колективного фінансування в рамках ЄС.

Розглядаючи військову кризу, Брюссель залишається залежним від Вашингтона щодо планування, управління, контролю та зв'язку. Специфіка реагування кожної організації на кризу полягає в тому, що НАТО отримує більше військових завдань у конфліктах «високої інтенсивності», тоді як Європейський Союз прагне виконувати більш широкі завдання, включаючи боротьбу з цивільними кризами в конфліктах «низької інтенсивності». Функціонально установи ЄБПО у їх теперішньому вигляді призначені для проведення порівняно немасштабних військових, цивільних та складних антикризових операцій [74, с. 72].

У 2006 р. Сили реагування НАТО (NRF) були оголошені повністю дієздатними, здатними виконувати місії в будь-якій точці світу, а також проводити різні види операцій [72, с. 94]. Насправді нові сили швидкого реагування мали б бути свідченням того, що країни ЄС продовжують підтримувати НАТО, незважаючи на ефективний розвиток ЄБПО. Незважаючи на те, що контингенти складаються з національних підрозділів, які по черзі

призначаються державою, сили реагування в даний час повністю укомплектовані європейськими військами, а США надають лише певні види військової підтримки. Враховуючи обмежену кількість військовослужбовців у Європі, більшість з них будуть негайно призначені до сил реагування ЄС та НАТО, що створює проблему «уявної участі». З розвитком оперативнотактичних груп ЄС сфера потенційних розбіжностей з альянсом може розширитися через те, що поточні інвестиційні програми не відповідають потребам сучасних багатонаціональних сил [72, с. 94].

Підводячи підсумок, початкові обмеження на рівні політичних домовленостей, криза на інституційному рівні, а також труднощі у фінансовому та військовому співробітництві посилюють розбіжності між країнами та перешкоджають взаємодії організацій. Співпраця ускладнюється необхідністю досягнення внутрішнього консенсусу між ЄС та НАТО між лояльними до Вашингтона країнами та прихильниками незалежного курсу перешкоджає співпраці [75].

Перша незалежна військова місія Європейського Союзу почалася в Скоп'є (Македонія) 31 березня 2003 р. під назвою Конкордія, була успішно завершена в грудні того ж року у тісній співпраці з представниками НАТО [78, с. 44]. Подальша імплементація угод «Берлін плюс» була плавною.

Друга операція, місія ЄС в Боснії та Герцеговині називалась «Алтея», вона була найбільшою акцією, розпочатою ЄС під егідою ЄБПО, яка розпочалася в грудні 2004 року. Операція ЄС замінила Стабілізаційні сили НАТО [78, с. 41], і альянс хотів зберегти військову присутність у країні після передачі влади Брюсселю. Однак керівництво ЄС виступило проти повторення операції, і після кількох раундів переговорів надало головну роль силам ЄС, зменшивши кількість структур НАТО і чітко розділивши їх функції [75].

Слід зазначити, що досвід співпраці між ЄС та НАТО є унікальним з двох причин. По-перше, Боснія та Герцеговина була частиною стратегічного інтересу держав-членів. По-друге, обидві організації заявили, що їх кінцевою метою є інтеграція Боснії та Герцеговини до євроатлантичних структур.

Нарешті, спільна операція не обмежувалась лише військовим компонентом, але також включала елементи стабілізації та відновлення в регіоні. Таким чином, перспектива розширення членства в обох організаціях стала важливим фактором підвищення ефективності їх взаємодії.

Для порівняння є наочний приклад співпраці поза системою «Берлін Плюс», яка працювала разом під час гуманітарної кризи в Дарфурі (Судан). На відміну від місії «Алтея», описаної вище, Європейський Союз та Альянс змагались незалежно та політично у наданні допомоги Африканському союзу. Зокрема, виникла суперечка щодо розміщення єдиного командного центру: ЄС запропонував побудувати Європейський міжнародний транспортний центр в Ейндховені (Нідерланди) та штаб-квартиру НАТО в Монсі, Бельгія [79, с. 5]. Слід зазначити, що центри розташовані на відстані менше 170 км. Сторони не змогли домовитись: замість ефективності та оперативної реакції відбулися втомлені дебати, а процес прийняття рішень затримався. В результаті було вирішено створити два незалежні центри управління [79, с. 4].

Розуміючи, що міжнародна безпека стає все більш глобальною, НАТО рішуче розпочав операції за межами євроатлантичного простору. Поступово НАТО розробило практику втручання у конфлікти без мандату ООН, і спостерігається тенденція до створення коаліцій держав, що виконують міжнародні мандати на втручання від імені міжнародних організацій, таких як коаліції під проводом США в Іраці та Афганістані [80, с. 77]. В контексті міжнародної безпеки слід зазначити тенденцію ЄС до участі у постконфліктному врегулюванні, побудові громадянського суспільства та стабілізації. Таким чином, є можливість вдосконалити співпрацю між ЄС та НАТО в Афганістані, де потрібні гуманітарні працівники, консультанти з питань розвитку, менеджери, інженери, судді та поліція. З огляду на те, що гуманітарні ресурси належать контингенту ЄС, а не миротворцям НАТО, громадянська місія ЄБПО може надати цінну підтримку місії Альянсу в Афганістані, зміцнити верховенство права та забезпечити навчання місцевої поліції [80, с. 96]. В Афганістані була проведена поліцейська місія ЄС (EUPOL

Афганістан), в рамках якої Європейський Союз брав участь у відбудові та розвитку країни [77, с. 235].

З прикладів практичної співпраці між Європейським Союзом та НАТО можна зробити висновок, що різні політичні пріоритети та різні погляди на роль та відповідальність кожної організації суттєво обмежують їхні можливості для співпраці у регіоні та у міжнародному просторі безпеки. Аналіз взаємодії євроатлантичних організацій безпеки свідчить про те, що декларативний рівень відносин не відповідає практичному змісту співпраці. Стратегічне партнерство реалізується лише тоді, коли, з одного боку, позиції держав-членів збігаються, а, з іншого боку, коли організації фактично досягають згоди щодо розподілу сфер діяльності.

Процес розробки і впровадження консолідованої політики держав та інституцій євро-атлантичної спільноти ускладнюється неоднорідністю позицій її суб'єктів. Політичні еліти провідних держав ЄС, насамперед, Франції і Німеччини, будучи прихильниками багатопольярної системи міжнародних відносин, через проросійську політику реалізують приховану мету збалансувати надмірний вплив США на європейські справи. Зокрема, франко-німецький тандем ветував американо-британські ініціативи про прийняття Плану дій щодо членства в НАТО Грузії та України на саміті Альянсу в Бухаресті у квітні 2008 р. Наслідки такої політики – реалізація спланованої військової інтервенції російських військ в Грузію у серпні 2008 р. Західні союзники так і не виробили спільного політичного курсу щодо Росії [81, с. 138].

Однак цей урок був знехтуваний західними союзниками. У 2009 р. президент Б. Обама, захоплений подоланням унілатералізму у зовнішній політиці США, оголосив про початок «перезавантаження» американо-російських відносин, що відзначалося зменшенням участі Сполучених Штатів у загальноєвропейських справах і фактичним ігноруванням пострадянського простору. З проекції подальшого загострення відносин Росії з США, НАТО і ЄС після повернення на посаду президента В. Путіна політика

«перезавантаження» розглядається дослідниками як політична недалекоглядність адміністрації Б. Обама [82, с. 118].

Наприкінці березня 2015 р. Пентагон підготував нову оперативну доктрину Армії США TP 525-3-1 Win in the Complex World, головною ідеєю якої стало повернення до використання конвенційних збройних сил в умовах тісної взаємодії з силами спеціального призначення.

Нова національна військова стратегія США відображає повернення традиційних загроз світовій стабільності в особі окремих держав, які потіснили у цій ролі «мережеві» терористичні угруповання. Документ визначає ключові національні воєнні цілі США [78]:

- стримування, протидія і розгром країни-противника;
- підрих, розвал і розгром агресивних екстремістських організацій;
- посилення глобальної мережі союзників і партнерів.

Оновлена оперативна доктрина Європейського командування армії США спрямована на «стримування російської агресії», реагування на нові виклики європейській безпеці, пов'язані з російським «ігноруванням суверенітету своїх європейських сусідів» та збільшення з цією метою військової присутності США в Європі [79].

Оновлений Альянс демонструє готовність дати відсіч потенційній російській агресії на усіх фронтах, аж до інформаційного, розвиваючи тісну кооперацію з іншими організаціями, передусім з Європейським Союзом. Країни-члени ще раз підтвердили свою відданість не лише принципам колективної оборони, а й тим засадничим цінностям, які були закладені в основу організації. НАТО продемонструвала світові гнучкість та адаптивність власної політики, ще раз довівши свою актуальність та універсальність в якості системи колективної безпеки сучасного, динамічного, непевного і сповненого нових загроз світу [83].

Затвердження ЄС на міжнародній арені в якості значущого гравця в військово-політичній сфері вивело відносини НАТО-ЄС на новий рівень. Взаємодія трансатлантичних структур в рамках колективної безпеки на

паритетній основі дозволяє більш успішно реагувати на сучасні загрози. Однак донині забезпечення євроатлантичної безпеки не представляється можливим без участі альянсу, тобто США, які, в свою чергу, спрямовують політику НАТО в своїх інтересах.

Таким чином, історія розвитку НАТО дуже різнопланова та багатовекторна. Розбудова Альянсу від міжнародної організації, що стримує табір США та табір СРСР, та відповідно, капіталістичні та комуністичні країни до потужного військового Альянсу, членство якого мають бажання отримати майже всі країни світу. До основних внутрішніх організації НАТО можна віднести: Північноатлантична рада, яка складається із представників міністрів держав-членів; Військовий комітет, до складу якого входять начальники оборонних сил держав-членів Альянсу, Міжнародний військовий штаб, який здійснює оцінку та експертизу військових питань НАТО, визначає сфери, що мають стратегічний та оперативний інтерес, і пропонує конкретні дії, які слід вжити Альянсу; Міжнародний секретаріат, основним завданням якого є надання дорадчої допомоги, настанов і адміністративної підтримки національним делегаціям при штаб-квартирі НАТО. Також діяльність таких двох ключових для України союзів як НАТО та ЄС має визначені тенденції у стосунках: розширення складу ЄС і НАТО, які поступово набувають майже загальноєвропейського охоплення; розвиток взаємодії ЄС і НАТО з країнами, які не входять до їхнього складу (головним чином, з СНД); «поділ праці» між організаціями; функціональні корективи в діяльності структур. Якщо спочатку НАТО була організацією колективної оборони, а ЄС – економічної інтеграції, то в останні роки відбувається певна корекція цих функціональних напрямків. Щодо проблем діяльності цих органів було визначено проблеми бюрократичного характеру, «подвійне veto» у стосунках між Грецією та Туреччиною; проблеми фінансового характеру, після світової кризи та скорочення фінансування військових програм, також наявні проблеми, що ускладнюють співпрацю необхідністю пошуку внутрішнього консенсусу в ЄС і

НАТО між країнами, які відрізняються підвищеною лояльністю щодо Вашингтона, і прихильниками більш незалежного курсу.

2.2 Загальна характеристика поняття «стандарти НАТО»

Дискурс інтеграції України в НАТО існує практично з моменту утворення незалежної України. Посилення підтримки вступу до Альянсу, а також політична підтримка цього процесу дозволяє українській владі проложити шлях до отримання членства у Північноатлантичному союзі. Впровадження стандартів НАТО – найобговорюваніше і актуальне завдання нинішнього етапу розвитку української держави. Слід розуміти, що документація по стандартизації – це набір документів різного типу, які практично охопити в одному документі.

Як зазначається в статті «Політика стандартизації Північноатлантичного Альянсу», що стандартизація на рівні з оборонним плануванням та взаємосумісністю є засадою для ефективної оборони країн-членів та проведення спільних міжнародних операцій [84].

Ключовими термінами у питанні стандартизації є:

–Стандарт НАТО (AP) – це документ, який визначає сам стандарт і призначений для безпосереднього використання військовими органами НАТО держав-членів, конкретними організаціями та підрозділами. Система стандартів НАТО інтегрована у складну систему нормативних документів, що стосуються безпосередньо стандартизації. Серед них ми можемо відзначити наступні: союзницькі стандарти; фактичні стандарти НАТО (AP – Allied Publications, MP – Multinational Publications) та стандарти окремих країн-членів НАТО; документи, пов'язані зі стандартизацією (СРД).

–Угода про стандартизацію (STANAG) – це міжнародний договір, що регулює об'єднання адміністративних, технічних та оперативні питання збройних сил Альянсу та країн-партнерів. Угоди про стандартизацію підтверджують згоду держав-підписантів на впровадження стандарту або стандартів, включених до цього STANAG (Угода про стандартизацію може

охоплювати один або декілька стандартів, тому існує близько 2000 стандартів НАТО і близько 1200 угод). STANAG є обов'язковими для держав-членів НАТО і потребують ратифікації та імплементації [62].

У нашому випадку, Матриця відповідальності за обробку і прийняття рішення про впровадження стандартів НАТО – є визначальним джерелом аналізу стандартизації, окремо серед нормативних актів Альянсу значимо Директиву з виробництва, ведення і стандартизація документів НАТО зі стандартизації. Перший документ розподіляє відповідальність за їх обробку на органи військового управління та стандартизації Міністерства оборони та Генерального штабу Збройних Сил України. Головним питанням залишається визначення стандарту НАТО. Дефініція даного поняття сильно варіюється. Проте, в ААР-03 (к) є досить чітке визначення: стандарт НАТО слід розуміти як стандарт, розроблений і оприлюднений в процесі стандартизації НАТО. Стандартизація та сумісність армій держав-членів НАТО є основою безпеки Альянсу, як визначено в Стратегічній концепції НАТО 2010 року. Альянс визначає стандартизацію як розробку та впровадження процедур, конструкцій та термінології до рівня, необхідного для сумісності, що вимагається союзниками, або рекомендувати корисні практики у багатонаціональному співробітництві [85].

Кожна країна-член НАТО ратифікує Договір і впроваджує його у своїх збройних силах.

Метою Угоди про стандартизацію є забезпечення єдиних оперативних та адміністративних заходів, матеріально-технічного забезпечення збройних сил однієї держави-учасниці для використання матеріальних ресурсів та матеріально-технічного забезпечення збройних сил іншої держави-учасниці. Крім того, угоди забезпечують основу для технічного обміну в контексті різних комунікаційних та інформаційних систем, що мають відношення до операцій НАТО та Альянсу.

Поряд з документами зі стандартизації типу STANAG використовуються також стандартизовані рекомендації STANREC. Основною їх відмінністю є

рекомендаційний характер і відсутність необхідності ратифікації. Розробкою STANREC в технічній сфері, також як і STANAG, займаються експерти Конференції національних директорів озброєнь (CNAD).

Вибірковий перелік угод STANAG:

–STANAG 4512 Infantry Weapons Standardization – «Стандартизація піхотної зброї»;

–STANAG 4569 «Методи оцінки рівнів захисту бойових броньованих машин легкої категорії при ураженні боєприпасами кінетичної дії та осколками осколково-фугасних снарядів польової артилерії»;

–STANAG 4694 – планка аксесуарів НАТО;

–STANAG 4754 – стандарт на загальну архітектуру транспортних засобів (NATO Generic Vehicle Architecture (NGVA)).

Планка аксесуарів НАТО (англ. NATO Accessory Rail) – система рейкового інтерфейсу, стандартизована НАТО відповідно до угоди про стандартизацію «STANAG 4694», прийнятої в травні 2009 року. Планка аксесуарів НАТО є стандартом для додаткового оснащення до стрілецької зброї, яке монтується до неї [62].

Планка аксесуарів НАТО має зворотну сумісність зі стандартом MIL-STD 1913 (прийнятому в 1995 році), який більш відомий під назвою «Планка Пікатінні». У новому стандарті додані метричні розміри планки, змінені виміри і допуски. Замість використання тільки похилих граней рекомендується використовувати для фіксування також верхню поверхню планки. Планка аксесуарів НАТО була розроблена багатьма фахівцями з різних відомих збройових компаній, включаючи Aimpoint AB, Beretta, Colt Firearms, FN Herstal і Heckler & Koch.

У НАТО прийнято також стандарт нової планки STANAG 4740 / AEP-90, який передбачає електроживлення приладдя.

CRISAT (англ. Collaborative Research Into Small Arms Technology; «Спільні дослідження в області технологій малокаліберної зброї, 1993») – найменування меморандуму НАТО CRISAT, що містить стандартизовані

вихідні дані по цілям, представленим живою силою супротивника, і вимоги до вражаючої дії систем (зброя і боєприпас) ближнього бою.

Документ вводить поняття стандартної цілі CRISAT і індивідуального бронезахисту CRISAT і дає опис стандартизованих засобів індивідуального бронезахисту супротивника – держав колишнього Варшавського Договору і збройних сил Російської Федерації. До складу зазначених засобів крім жилета CRISAT входить пластиковий (тканинної-полімерний) захисний шолом типу PASGT, оснащений прозорим лицьовим щитком з полікарбонату товщиною 12 мм.

У підсумку, стандартна мета CRISAT представлена живою силою в бронезилеті, захисні елементи якої виконані з титанового шару (пластини з перекриттями) товщиною 1,6 мм, з тильного боку якого знаходиться 20 шарів арамідна тканини «кевлар». За основу характеристик бронезилета CRISAT прийняті узагальнені характеристики бронезилетів радянського періоду індексу ГРАУ 6Б2 і 6Б5-1. За задумом розробників вимог НАТО CRISAT, зазначені характеристики в узагальненому виді і екстрапольовані на подальший розвиток повинні представляти якийсь мінімальний і обов'язковий рівень захисту живої сили противника. Відповідно від розробників систем зброї (і боєприпасів) ближнього бою потрібне забезпечення поразки захищеної живої сили із заданим рівнем імовірності [70].

STANAG 4569 – Угода по стандартизацію НАТО STANAG «Методи оцінки рівнів захисту бойових броньованих машин легкої категорії при ураженні боєприпасами кінетичної дії і осколками осколково-фугасних снарядів польової артилерії». Визначає, в тому числі, рівні захисту екіпажів бойових броньованих машин легкої категорії за масою при ураженні боєприпасами кінетичної дії (бронейними з твердим сердечником). Друге видання STANAG 4569 (Edition 2) передбачає шість рівнів захисту, перехід від першого до шостого рівня відповідає зростанню захищеності машини [78].

Основа вимог до каналу передачі даних у стандартах НАТО – якість мультимедійної інформації. Вона характеризується рангом та формою пікселів,

їх кольором, а також кількістю пікселів у кадрі зображення, частотою кадрів, форматом кадру (щодо бічної сторони), ступенем стиснення зображення, ймовірністю появи кадру. Звичайно, для зменшення необхідної швидкості передачі даних в режимі повітряної розвідки може використовуватися і передача фотографій замість потокового відео, але в цьому випадку необхідно доповнити ідентифікацію. Це стосується не лише телебачення, але й радіолокаційних зображень.

Стандарт STANAG 7023 визначає два класи даних: сенсорні та допоміжні. Сенсорні дані надходять від датчиків, які формують відеозображення (радары із синтезованою апертурою, інфрачервоні та телевізійні камери тощо). Стандарт передбачає передачу цифрової інформації з максимум 64 бортовими датчиками, які генерують зображення. Ці відеопотоки супроводжуються допоміжними даними, які містять інформацію про формат відеопотоків, їх алгоритми обробки тощо. Крім того, їм можна передати дані, утворені іншими бортовими датчиками – навігаційним обладнанням, бортовими системами управління, включаючи системи управління відеодатчиками, навігаційно-пілотажним комплексом тощо. Всього на борту може бути 256 різних джерел даних [78].

Загалом, база даних документів стандартизації НАТО (NSDD) містить понад 2000 угод про стандартизацію та окремі рекомендації, які контролюються 93 робочими групами зі стандартизації НАТО. Альянс переглядає стандарти НАТО кожні три роки: деякі стандарти додаються, інші вже не діють. Ось чому їх імплементація країнами-партнерами є своєрідною «рухомою ціллю». У той же час НАТО розробляє свої власні стандарти лише тоді, коли немає інших прийнятних: наприклад, відповідні стандарти, розроблені поза Альянсом (цивільні стандарти, національні стандарти оборони тощо).

У 2015 році Україна оголосила амбітну мету, яка була включена у кожен стратегічний оборонний документ держави – перехід до стандартів НАТО до 2020 року. Наприклад, прийнята в 2015 році стратегія національної безпеки

передбачає «приведення військової розвідки та військової контррозвідки» системи, що відповідають стандартам НАТО, забезпечуючи максимальну сумісність Збройних Сил України зі збройними силами держав-членів НАТО шляхом запровадження стандартів Північноатлантичного альянсу до 2020 року» [17].

Імплементація стандартів Альянсу до законодавства означає передусім реформування ЗСУ, приміром, введення у національне законодавство Угод про стандартизацію та інших нормативних документів НАТО. Актуально, все-таки, розрізняти стандарти, як систему нормативних документів, та практики НАТО, адже у вітчизняному політичному секторі обидва неправильно називають стандартами.

Прикладом цього можуть слугувати те, що цивільний міністр оборони і парламентський контроль над розвідувальними органами – невідображені в Угодах про стандартизацію практики, проте а ніяк нормативні «стандарти». Однак, ця практика є спільною для більшості членів Альянсу. Аналогічно можна розглянути спільні військові навчання, які неможливо враховувати за перехід до стандартів НАТО. Окрім вищезгаданого, Альянс багаторазово акцентував увагу на тому, що прийняття всіх технічних стандартів не гарантує зміни підходів та свідомості у ЗС, зокрема, принцип делегування повноважень на найнижчий можливий рівень або принцип гендерної рівності та взаємоповаги [71].

У свою чергу, Військова доктрина України визначає мету реформування Збройних Сил України як досягнення оперативної та технічної сумісності із збройними силами держав-членів НАТО, так і встановлює як пріоритетну мету розширення співпраці з НАТО, у вигляді досягнення до 2020 року повної сумісності Збройних Сил з відповідними силами Альянсу. Стратегічний оборонний бюлетень, розроблений за участю представників Спільної робочої групи Україна-НАТО з оборонної реформи та зарубіжних радників Управління зв'язку НАТО в Україні, визначає основні сфери реалізації військової політики та оборонної реформи, очікуваним результатом чого є «створення, відповідно

до принципів та стандартів, прийнятих у державах-членах НАТО, [...] сил оборони до 2020 року» [72]. Слід зазначити, що в подальших документах програми безпеки та оборони цей термін уже зміщений: наприклад, щорічна національна програма Cooperation НАТО-Україна, підписана 10 квітня 2019 року, передбачає «імплементацию стандартів НАТО, вимагається пакетом цілей партнерства Україна-НАТО до 2024 року». Минулого року президент України В. Зеленський заявив, що впровадження стандартів і процедур Альянсу в діяльності ЗСУ має розпочатися у 2020 році.

НАТО публікує угоди про стандартизацію (STANAG), що встановлюють загальні вимоги до обладнання, військові методи і технічні процедури для всіх держав-членів НАТО. STANAG встановлює ефективний спосіб роботи і спілкування між приймаючими (стандарти) державами-членами. Ці стандарти НАТО дають вам можливість: виробляти продукцію, яка повністю відповідає вимогам Альянсу та надає можливість спростити закупівлі в рамках НАТО [71].

В табл. 2.1 наведені стандарти НАТО, і відповідно до них відображені відповідні військові стандарти України.

Таблиця 2.1

Стандарти НАТО та військові стандарти України [75]

Стандарт НАТО	Військовий стандарт України
STANAG 2311	ВСТ 01.301.005-2015 Керівні принципи проектування індивідуальних засобів розвантаження військовослужбовця
STANAG 2339	ВСТ 01.301.006-2015 Маркування розмірів для взаємозамінності польового взуття
STANAG 2902	ВСТ 01.301.007-2015 Критерії до бойового шолому НАТО
STANAG 2918	ВСТ 01.301.009-2015 Вимірвальні критерії лиж та лижних палок
STANAG 4495	ВСТ 01.301.008-2015 Захист очей військовослужбовця – лазерний захист
STANAG 2138	ВСТ 01.301.011-2015 Принципи і процедури випробування бойового одягу та спорядження в польових умовах
STANAG 2333	ВСТ 01.301.012-2015 Характеристики та захисні властивості бойового одягу військовослужбовця
STANAG 2335	ВСТ 01.301.013-2015 Маркування розмірів для взаємозамінності бойового одягу

	військовослужбовця
STANAG 4563	ВСТ 01.301.014-2015 Комплект польової форми одягу для тропічних умов (кліматичні зони В1, В2, В3)
STANAG 4573	ВСТ 01.301.015-2015 Вимоги до конструкції форми одягу для полярних умов (кліматичні зони С0, С1, С2, С3)
АЕСТР- 600	ВСТ 01.301.004-2015 Метод у 10 кроків з оцінювання здатності майна відповідати встановленим вимогам в умовах продовженого використання та при змінах функцій та параметрів
АССР-01	ВСТ 01.301.017 Тепловіддача і фізіологічне оцінювання бойового одягу військовослужбовця
АССР-02	ВСТ 01.301.018 Захист від вогню і термостійкість обмундирування членів екіпажів бронетехніки
STANAG 4364	ВСТ 01.301.016 Водонепроникний одяг військовослужбовця
STANAG 2920	ВСТ 01.301.003-2015 Методи балістичних випробувань персональних броньованих засобів захисту та бойового обмундирування
STANAG 4296	ВСТ 01.301.004-2015 Захист очей військовослужбовця – балістичний захист

Таким чином, стандарти НАТО та угоди про стандартизацію існують для того, щоб уніфікувати технічні характеристики зброї та норми військової сумісності. Стратегічний оборонний бюлетень – нормативно-правовий акт, який був розроблений за участю представників Спільної робочої групи Україна-НАТО з оборонної реформи та зарубіжних радників Управління зв'язку НАТО в Україні.

Стандартизація та сумісність були завданнями Організації Північноатлантичного договору з моменту утворення альянсу в 1949 р. Проте, різноманітні перешкоди – політичні, культурні, економічні, технічні та військові – перешкоджають досягненню прийнятних рівнів стандартизації та сумісності НАТО. Поліпшення традиційної чисельності сил Варшавського договору та зростання витрат на сучасні системи озброєнь спонукали США та інші країни НАТО зробити новий старт для досягнення цих цілей. І виконавча, і законодавча гілки уряду США підтримують досягнення стандартизації та взаємодії між силами НАТО. Сприяючи досягненню мети збільшення

спільності техніки, США активно прагнуть визначити системи озброєнь як для прямого придбання в іншій країні НАТО, так і для спільного розвитку [65].

Для досягнення злагодженості багатонаціональних сил, узгодженості доктрин та процедур треба загальна термінологія, можливості взаємодії з комунікаційними та інформаційними системами, військовою технікою та заміною боєприпасів та логістичних систем [60]. Вирішенню цього сприяє стандартизація, яка визначається як процес прийняття узгоджених концепцій, доктрин, процедур та намірів у рамках НАТО для досягнення та підтримки найвищого рівня ефективності, сумісності, координації, взаємозамінності та узагальнення в оперативній, адміністративній та матеріальній сферах. Головною метою стандартизації НАТО є збільшення військового потенціалу збройних сил, ефективне використання наявних ресурсів та досягнення більш тісного співробітництва між силами НАТО, подолання труднощів, що виникають під час спільних військових операцій через різницю в системах постачання, процедура проведення операцій.

НАТО визначає три рівні стандартизації – сумісність, взаємозамінність та уніфікацію. Таким чином, сумісність – це можливість безперешкодного використання двох або більше предметів чи матеріалів (деталей, обладнання, матеріалів) у системі чи середовищі.

Поняття взаємозамінності включає можливість заміни двох або більше підрозділів або предметів постачання, що мають однакові функції та характеристики, без переозброєння чи перекваліфікації (щодо одиниць) або переробки чи дроблення (щодо предметів постачання).

У свою чергу, уніфікація – це найвищий рівень стандартизації, тобто здатність груп чи осіб, організацій чи країн застосовувати загальні документи, процедури чи обладнання.

Стандарти НАТО є лише невеликою частиною документів Альянсу, які зосереджуються лише на забезпеченні оперативно-технічної сумісності сил оборони. Впровадження стандартів НАТО не гарантує членства в НАТО, але це лише один із ключів до цього.

Наприклад, щорічні національні програми Україна-НАТО охоплюють лише оборонну, військову сфери та сферу безпеки. Усі інші сектори охоплюють політичні, економічні, ресурсні та правові питання.

Отже, згідно зі стандартом стандартизації НАТО ААР-03 «Директива з розробки, супроводження та управління документами стандартизації НАТО» існують різні типи стандартних документів НАТО, такі як Угоди НАТО про стандартизацію (STANAG), рекомендації НАТО щодо стандартизації (STANREC), стандарти Альянсу і т. д.

Одним із ключових принципів стандартизації НАТО є її добровільність. Впровадження стандартних документів НАТО – це національне рішення, яке є добровільним, але важливим для розвитку координації.

Слід розуміти, що заявка означає відповідність вимогам угоди/стандарту, включаючи врахування його положень у відповідних правилах (інструкціях)/стандартах [81].

Тобто ніхто не може жодним чином зобов'язати державу-члена НАТО повністю виконувати всі стандарти НАТО.

У деяких випадках реалізація неможлива через відсутність відповідного типу або виду зброї в країні-члені НАТО. Наприклад, Чеська Республіка не має військово-морського флоту і, отже, не потребує затвердження та впровадження морських стандартів.

Крім того, є багато випадків, коли вимоги документів НАТО не відповідають вимогам національного законодавства.

Слід зазначити, що з початку вересня 2020 року лідерами ратифікації угод про стандартизацію НАТО були Німеччина (90), Норвегія (88), Греція (86). Натомість, в США ратифіковано 77 угод, 73 з яких виконуються в Україні. Також в Україні ратифіковано 8 угод та впроваджуються відповідно ці 8 угод [71].

На думку Александра Віннікова, голови представництва НАТО в Україні, стандарти НАТО, які наразі впроваджуються та вже впроваджені в

України, мають відношення не тільки до військових і технічних вимог, але і до більш фундаментальних речей.

Як зазначає А. Вінніков, Національна стратегія безпеки 2015 року ввела мету - досягти стандартів НАТО до 2020 року. Отже, у 2016 році ця мета (впровадження стандартів НАТО) була також відображена в таких основних джерелах, як Воєнна доктрина України та стратегічно-оборонний Бюлетень. Ці правові акти окреслили 2 ключові причини і цілі: по-перше, добитися більш повних взаємосумісностей з силами НАТО; по-друге, працювати над посиленням можливостей українських національних оборонних, за допомогою впровадження найкращого досвіду держав-членів Альянсу. Протягом цих років мали місце дискусії про цифри і матеріальні стандарти, включаючи стандартизаційні угоди, публікації членів НАТО та інші національні публікації [70].

Як відмічає спеціліст, реформа агентства у НАТО, яку ініціювали глави держав та урядів на Лісабонському саміті 2010 року, мала значний вплив на структуру та діяльність усіх 14 установ, що існували в НАТО на той час. Реформа агентства НАТО мала на меті вдосконалити управління та підвищити ефективність, ефективність та економію, зберігаючи при цьому можливості та надання послуг агентств. Агентство стандартизації НАТО було частиною цієї ініціативи, але союзники не змогли домовитись про остаточну форму нової організації стандартизації НАТО до початку 2014 року [70].

У НАТО за військову стандартизацію в основному відповідає Агентство з військової стандартизації. Слід зазначити, що військова стандартизація та стандартизація військової техніки взаємопов'язані. Стандартизація ключових оперативних процедур, таких як концепції, програми та процедури, впливає на поширення перспектив стандартизації військової техніки. У свою чергу, новітні технології часто вимагають перегляду доктрин і майже завжди впливають на формування змін в оперативних процедурах.

Адміністративні стандарти визначають процеси управління та обміну інформацією, процедури роботи з документами. Оперативні стандарти

зосереджені на безпосередньому плануванні використання сил. У свою чергу, матеріально-технічні стандарти визначають однакові вимоги до озброєнь та військової техніки союзників, управління життєвим циклом та кодування поставок.

Найвищим повноваженням НАТО щодо політики озброєння, включаючи стандартизацію, є Національна конференція директорів збройних сил (CNAD). Під її егідою була створена широка структура робочих груп та підгруп, різні комітети, які постійно аналізуються, вдосконалюються та розвиваються на основі досвіду, набутого Альянсом. Українська сторона разом з іншими країнами-партнерами також бере участь у її роботі.

Слід також зазначити, що кожна країна-член НАТО має власну національну систему стандартизації. Кожна країна має свої національні стандарти, і всі вони різні. Наприклад, США, Великобританія та інші країни планують військові дії відповідно до власних оперативних стандартів. Але, працюючи в контингенті НАТО, вони керуються загальними стандартами. Тому питання координації є дуже важливими [65].

Усі документи НАТО, які класифікуються як секретні, отримують гриф секретності, який відповідає класифікації НАТО. Якщо підприємство українського військово-промислового комплексу зацікавлене у «закритому» стандарті, то якщо воно має секретну роботу, керівництво підприємства може прийняти його у встановленому порядку з відповідною заявою до Міністерства оборони України.

Кожен стандарт проходить процедуру подання заявки. Документ, як міжнародний договір, ретельно вивчається та порівнюється з національними стандартами у цій галузі. Потім на основі аналізу приймаються рішення про те, що вони можуть повністю або частково приєднатися відповідно до індивідуальних вимог. Крім того, лист буде надісланий до штаб-квартири НАТО із повідомленням, що представники хочуть повністю або частково приєднатися до стандартів, які цікавлять представників [86].

Прийняття або перегляд угод про стандартизацію НАТО має на меті впровадження узгоджених принципів стандартизації на основі консенсусу, що сприятиме цілісності Альянсу та ефективності його оборонної структури. Також можна сказати, що стандарти НАТО означають систему узгоджених міжурядових інструментів, спрямованих на досягнення максимально можливого рівня співпраці між збройними силами держав-членів НАТО. По суті, стандарти НАТО – це блокові угоди.

Міністерство оборони України зазначає, що Україна (як і інші члени НАТО) не відповідає всім стандартам (один з найпростіших прикладів – відсутність ядерної зброї в Україні, тому Україна не цікавиться стандартами в цій галузі). Проте деякі стандарти, згідно з експертами НАТО та української сторони, є кращими, як, наприклад, стандарт вимог до питної води в Україні є кращим, ніж в багатьох країнах.

В даний час Україна розглядає 120 стандартів безпеки боєприпасів. Запит щодо передачі цих стандартів надійшов після того, як в жовтні 2018 року в Чернігівській області, на складах Міністерства оборони, сталися вибухи.

На даний момент Україна не розглядає чіткого переліку деяких стандартів НАТО і не планує їх впроваджувати – можна лише сказати, скільки стандартів вже дотримано.

Якщо порівнювати досягнення України з досягненнями країн-членів НАТО, особливо тих, що знаходяться у Східній Європі, які є відносно близькими один до одного і Україна розглядає їх приклад для себе як зразок, стає очевидним, що Україна вже добре прогресує. Зокрема, Україна застосувала більше стандартів, ніж Чорногорія (99), яка вступила до НАТО у 2017 році.

На практиці це означає ряд змін для Збройних Сил України – від тактичних (у матеріальних стандартах) до стратегічних на бригадному та вищому рівнях.

Конкретні та зрозумілі приклади для цивільного населення включають зміну ваги бронежилетів та розподіл боєприпасів для солдатів, введення

єдиного військового словника НАТО, прийняття стандартного картографічного символу НАТО та єдиного кодування країн-членів НАТО [71].

Реформування Збройних Сил України в рамках євроатлантичної інтеграції України зумовлює взаємодію міжнародного та внутрішньодержавного права. Положення стандартів НАТО щодо функціонування національних збройних сил не мають прямого застосування, а імплементуються шляхом прийняття відповідних правових актів Міністерства оборони, насамперед, військових стандартів. Впровадження стандартів НАТО при цьому стає ключовим інструментом у досягненні цілей реформування Збройних Сил України. Хоча Україна наразі не є членом НАТО, Україна взяла на себе зобов'язання проводити реформи в оборонному секторі, а Альянс – сприяти у проведенні цих реформ. Відповідні плани та програми співпраці між Україною та НАТО передбачають впровадження стандартів НАТО, що робить більш ефективною військову співпрацю, а також створює перспективи членства України у цій міжнародній організації. Причому Україна здійснює впровадження не тільки стандартів, які містяться у програмних документах щодо співпраці України та НАТО, тим самим використовуючи більш прогресивний досвід функціонування збройних сил. Проте, на відміну від членів НАТО, які беруть участь у розробці цих стандартів, Україна лише домовляється про впровадження уже прийнятих документів.

Рекомендації щодо адаптації України до стандартів НАТО такі:

– Високопоставленим українським чиновникам слід утриматися від політизації переходу до стандартів НАТО і від заяв про «повний перехід до стандартів НАТО». Такі твердження є технічно необґрунтованими та політично шкідливими. Вони не додають балів Україні в межах Альянсу і їх розглядають скоріше як пропагандистський акт, а не як серйозне зобов'язання щодо партнерства;

– Україні потрібно розробити чіткий та прозорий механізм моніторингу процесу розробки та впровадження стандартів НАТО з реальними та досяжними цілями на коротко- та середньострокову перспективу.

Довгоочікуваним кроком у цьому напрямку стало прийняття закону «Про внесення змін до деяких законів України про військові стандарти» у червні 2019 року;

– Україна повинна забезпечити належний рівень володіння англійською мовою серед військових корпусів, які беруть безпосередню участь у навчанні та впровадженні стандартів НАТО та беруть участь у робочих групах НАТО та України. Вивчення англійської мови та оволодіння нею на рівні міжнародного спілкування має бути пріоритетом для військових, а не зайвим тягарем;

– Україна та НАТО повинні інформувати громадськість про процес імплементації стандартів НАТО, наприклад, про те, як Україна та ЄС в даний час оцінюють імплементацію Угоди про асоціацію та впроваджують її на основі якісних показників [71].

Таким чином, основним джерелом аналізу стандартизації є Матриця відповідальності за обробку і прийняття рішення про впровадження стандартів НАТО, а щодо документації НАТО ми можемо зазначити Директиву з виробництва, ведення і стандартизація документів НАТО зі стандартизації. Прийняття стандартів НАТО в Україні означає насамперед реформування Збройних Сил України, зокрема, введення у національне законодавство Угод про стандартизацію та інших нормативних документів НАТО. Важливо, однак, розрізняти стандарти, тобто систему нормативних документів, і практики НАТО, оскільки в українському політичному дискурсі обидва часто неправильно називають стандартами.

Також варто наголосити на тому, що потрібно поділяти «стандарти» та «практики» НАТО. Наприклад, цивільний міністр оборони і парламентський контроль над розвідувальними органами – це не нормативні «стандарти», а скоріше практики, які не відображені в Угодах про стандартизацію, але є загальними для більшості держав-членів НАТО. Аналогічно спільні військові навчання не можна вважати переходом до стандартів НАТО, вони з більшою ймовірністю вказують, які ще стандарти повинні бути впроваджені країною-

партнером для досягнення сумісності. Порівнюючи досягнення України з досягненнями країн-членів НАТО, особливо тих, що знаходяться у Східній Європі, які є відносно близькими один до одного і Україна розглядає їх приклад для себе як зразок, стає очевидним, що Україна вже добре прогресує. Зокрема, Україна застосувала більше стандартів, ніж Чорногорія (99), яка вступила до НАТО у 2017 році. Україна не лише впроваджує стандарти НАТО, а й працює над перейняттям міжнародного досвіду у сфері впровадження стандартів НАТО, оскільки це є основним засобом у реформуванні ЗСУ в рамках трансформаційних процесів.

Введення вказаних вище рекомендацій дозволить українському громадянському суспільству мати більше важелів влади та контролювати якість дотримання. Водночас, на даний момент цей процес є непрозорим, що робить якісний моніторинг неможливим.

РОЗДІЛ III ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ СТАНДАРТІВ НАТО У ПРОЦЕСІ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

3.1 Досвід впровадження стандартів НАТО окремими країнами-членами Альянсу

У попередньому розділі ми визначили причини та порядок стандартизації, які впроваджувалися країнами-членами Альянсу та продовжують впроваджуватися країнами, які мають бажання вступити в цю організацію. Ці стандарти встановлюються відповідними документами Альянсу. На нашу думку, було б доцільно проаналізувати досвід інших держав, саме для того, щоб скласти повну картину уявлення процесу стандартизації. Розглянемо тепер більш докладно як відбувалося впровадження стандартів НАТО окремими країнами.

Як слушно відмічає М.С. Садовський, впровадження стандартів НАТО забезпечує досягнення необхідного рівня взаємосумісності сучасних та майбутніх зразків озброєння та військової техніки підрозділів ЗС України для виконання в кожному окремому випадку завдань у спільних з НАТО інтересах та приведення практики закупівель до стандартів країн-членів НАТО [88].

Як відмічає Н. Буглай, для Польщі вступ до НАТО був визначений ключовим зовнішньополітичним пріоритетом вже на момент здобуття нею справжньої державної незалежності наприкінці 1980-х рр. У березні 1990 р. сторони започаткували офіційні взаємини, а з прийняттям у листопаді 1992 р. «Основ польської політики безпеки» та «Політики безпеки і оборонної політики Республіки Польща» офіційно задекларованою виявилася й сама ідея інтеграції держави до Північноатлантичного альянсу, яка впродовж наступних періодів незмінно зберігала свою актуальність [87].

За результатами перемовин 14 листопада 1997 р. Польща в особі Б. Геремека, який в цей період обіймав посаду Міністра МЗС РП, надіслала заступнику Генерального секретаря НАТО К.-П. Клайберу листа про наміри, у якому підтверджувала готовність розділити з членами Альянсу ризики, витрати,

відповідальність та інші зобов'язання, взяті у ході переговорів. Таким же чином Чехії та Угорщина продемонстрували свої наміри стати членом НАТО. Х. Солан акцентував увагу на тому, що загалом за результатами переговорного процесу, польські делегати мали високий методичний та інтелектуальний рівень підготовленості, а також залишили по собі позитивне враження від співпраці з ними [89].

Залучившись підтримкою Чехії та Угорщини, поміж країн-членів Альянсу було розгорнуто масштабну агітаційну роботу, метою якої було забезпечення їх власною позитивною позицією щодо ратифікації протоколу про вступ держави до НАТО. Ці дії поклалися на вищих посадових осіб, дипломатів та військових Польщі, [90, с. 175]. Як згадував Б. Геремек, в той період, польська дипломатія спрямовувала майже всі зусилля на здійснення відповідного впливу [91, с. 64]. Традиційно ключова увага була прикута до союзників по Веймарському трикутнику, від яких залежали успіхи Польської державина шляху до євроатлантичної інтеграції. Президент А. Кваснєвський, прем'єр Є. Бузек та очільники профільних міністерств стали ініціаторами низки зустрічей з німецькими та французькими колегами, з метою отримання підтримки відповідних держав, адже їх позиції були доволно міцними. Як результат, вони здійснили ряд консультацій з представниками та очільниками цих країн. На цьому ж рівні стояли відносини Польщі та РФ. У червні 1998 року відбувся неофіційний візит президента А. Кваснєвського до Москви. У взаємовідносинах двох країн намітився перелом. Враховуючи той факт, що у грудні 1998 р. з офіційним візитом до Варшави прибув президент Росії Б. Єльцин, маємо підстави стверджувати про розвиток у той час взаємин сторін по висхідній [92].

Важливу роль у заходах підготовки до вступу до НАТО, відіграє трансформація оборонно-промислового комплексу. Щодо нього, то він взагалі не був робочим та життєздатним уже на момент розпаду Радянського Союзу та протягом наступних років не зазнав жодних суттєвих змін. 14 грудня 1995 р. було створено Міністерство національної оборони. Це був центральний орган

державного управління обороною, метою якого було управління процесами реформування оборонного сектору. За підрахунками, станом на 1995 р. Військо Польське нараховувало 287,5 тис. осіб, з яких 188,5 тис. осіб несли службу у сухопутних військах; чисельність резерву при цьому становила 465,5 тис. осіб. Забезпеченість технікою складала: 2850 танків, до 3 тис. бойових машин піхоти різних модифікацій, до 2,5 тис. артилерійських гармат, 65 пускових установок (ПУ) ракет класу «земля – земля», з них 25 ПУ ракет Р-300, до 300 бойових літаків, 187 бойових вертольотів. Вся технічна база була спадком СРСР [93]. Як ми бачимо, суттєвих змін у фактичному існуванні ЗС у бік НАТО на той період не відбувалося.

Першим нормативно-правовим актом, який поклав початок стандартизації, у червні 1998 р. стала «Програма інтеграції з Організацією Північноатлантичного договору та модернізації збройних сил Республіки Польща на 1998–2012 рр.». якщо більш докладно зазначити про цей документ, то він був розроблений на основі програми «Армія–2012», що була схваленої у 1997 р. «Армія – 2012» включала в себе докладний план оновлення й технічного переоснащення польської армії на найближчі 15 років [92]. Саме з метою набуття членства в НАТО. Відповідно до очікуваних результатів реформування, мало бути збільшення частки професійних військовослужбовців в армії (до 60%) та змінитися пропорційне співвідношення між молодшими та старшими офіцерами до 70:30 (попередньо 50:50). Одночасно скороченню підлягали основні види озброєнь та військової техніки сухопутних військ [95, с. 196]. Показово, що, на відміну від Чехії та Угорщини, які діяли за аналогічними програмами, Польща отримала найвищі оцінки експертів Альянсу [96, с. 10]. Практичний досвід у сфері оборони, Польща отримала шляхом співробітництва з колегами з країн-членів Альянсу у рамках участі у спільних навчаннях, наприклад, у 1998 р. підрозділи Війська польського взяли участь у восьми таких заходах.

Після того, як було розпочато переговорний процес, відбулося посилення популяризації у ЗМІ співпраці з НАТО (у т. ч. досягнутих успіхів, цілей та

завдань на найближче майбутнє). Іншим прикладом у соціальній сфері стало проведення інформаційно-просвітницької роботи щодо роз'яснення польським громадянам корисності для Польщі про набуття членства в НАТО, а також роз'яснення щодо гарантій, які отримає країна після приєднання до Альянсу [97, с. 62]. Тому як ми бачимо, інтеграція проводилася не тільки у політичних, економічних та, власне, оборонному секторах, а й стосувалася цивільного життя.

Щодо актуального стану армії Польщі, то завдяки членству у НАТО, вона посідає 21 місце серед найсильніших військових держав світу. Також Польща має на меті поліпшити відносини із США шляхом створення спільного навчально-територіального центру, де будуть розташовуватися не лише польські військовослужбовці, а й американські [98].

Наступна держава, Угорщина, вважає себе успішною європейською державою після набуття членства у НАТО, ЄС та Ради Європи. Громадяни Угорщини багнули трансформуватись у європейський простір, створивши демократичний державний устрій, безпеку і процвітання власної держави. Вищезгадані міжнародні організації для суспільства виступали гарантами таких цінностей, як демократія, свобода, верховенство права, громадянське суспільство та виступали як єдина система, тому що вони доповнювали один одного. Однак НАТО як сучасний воєнно-політичний союз та організація глобальної колективної безпеки було найважливішою і найнеобхіднішою організацією для Угорщини. Думка народу у питанні інтеграції до Альянсу була вирішальною. За вступом до НАТО Угорщина вирішувала такі свої національні інтереси:

1. Безпека від НАТО забезпечувала стабільний економічний розвиток.
2. Країна отримала додаткове міжнародне визнання і репутацію.
3. Країна отримала сучасну перспективу розвитку власних збройних сил.
4. Країна отримувала систему зовнішньої безпеки.

5. НАТО виступило каталізатором реформування армії, її сучасної модернізації і переходу на професійний рівень.

На сьогоднішній день угорці відзначають той факт, що за свою величезну історію вони не мали настільки високого рівня безпеки. Країна зекономила значні фінансові, матеріальні і людські ресурси при організації системи національної безпеки. Гарантована безпека Угорщини збільшила надходження іноземних інвестицій. Країна стала більш маневреною у зовнішньополітичних відносинах. Вона стала гравцем з підтримки стабільності у Східній та Південно-Східній Європі, створивши відповідну зону у цій частині континенту. Угорці акцентують увагу на тому, що рішення про вступ до НАТО повинно бути рішенням не тільки політичних партій і уряду, але і народу [99].

Таким чином, вплив НАТО та стандартів альянсу не тільки посилив оборонну здатність держави, а й дав можливість почуватися суспільству у безпеці та надав гарантії безпеки, і, як наслідок, відбувся підйом в економіці.

Шлях Румунії до Північноатлантичного союзу був різноманітним, і деякі зовнішньополітична іронія не залишилась непоміченою. Одним із ключових питань для Бухареста було приведення економічного, побутового та соціального життя у відповідність до вимог вступу до ЄС та НАТО. За словами західних партнерів, зусилля Румунії щодо реформ у 1990-х роках були незначними, але швидка перебудова світового ландшафту безпеки внаслідок 11 вересня прискорила встановлення повноцінних зв'язків між Альянсом та Румунією. Це важливий геополітичний центр для операцій на Балканах і як джерело військової підтримки зусиль НАТО на Близькому Сході. Таким чином, Румунії вдалося повністю інтегруватися в євроатлантичну систему безпеки та співробітництва, не завершивши внутрішні реформи країни.

Незважаючи на зовнішні занепокоєння щодо відносин з Румунією, Бухарест знав, що в нинішніх умовах регіональної та національної безпеки можна досягти лише шляхом переходу Румунії до євроатлантичної системи та тісніших зв'язків із зовнішнім суб'єктом, здатним допомогти країні, суверенітету і безпеці держави. У 1991-1992 роках президент Румунії Ілеску

проголосив потребу Румунії в євроатлантичній інтеграції як гарантію демократизації та отримав підтримку парламенту. Однак на початку 90-х, окрім проблем безпеки, потенційні західні союзники мали деякі сумніви щодо демократичного потенціалу Румунії: сам президент Іліску був обраний з 85% голосів, а західні країни зміцнилися. Десятиліття комуністичного правління в країні перешкоджали демократичній конкуренції в політиці, а вплив комуністичних сил у 1990-ті роки залишається значним [100, с.18].

Розвиток внутрішньополітичної трансформації Румунії в 1993-1995 рр. та її становлення на шляху розвитку відповідно до демократичних принципів західного світу було важливим фактором зближення Бухареста із США та Західною Європою на шляху Румунії до Північноатлантичного союзу. Тим часом Бухарест офіційно оголосив про намір вступити до НАТО. Так, у лютому 1993 р. Альянс запросив президента Іліску виступити перед Північноатлантичною радою; Президент також зустрівся з Генеральним секретарем НАТО М. Вернером.

У 1994 р. Румунія взяла участь у програмі НАТО «Партнерство заради миру», яка становила собою надання можливостей для не-членів Альянсу брати участь в ініціативах НАТО з підтримки безпеки та стабільності, з метою стати частиною Альянсу на першому етапі його розширення на схід. У вересні 1994 р. румунські військові взяли участь в навчаннях у рамках даної програми біля м. Познань у Польщі [101]. Подальша активна участь Румунії в заходах в рамках «Партнерства заради миру» поступово закріплювала її як потенційного кандидата на вступ до Альянсу, проте в 1995 – 2000 рр. країна зіткнулася з економічними труднощами, що могли стати на заваді євроатлантичній інтеграції держави: нове недосвічене керівництво Румунії на чолі з президентом Е. Константінеску у купі з урядом, що загруз у корупції, призвело до спаду в економіці країни, а також завдало удару по успіхах І. Іліеску в галузі реформування військового сектору. Згідно з вимогами до вступу до Альянсу, країна-кандидат (так само як і країни-члени НАТО) мала закладати 2% ВВП на оборону щорічно, тоді як ослабла економіка Румунії середини 1990-х р. не

могла покривати такі витрати; внутрішня економічна ситуація в країні покращилася лише на початку 2000-х рр. [94]. Отже, зменшення витрат на оборону знову призвело до зародження скепсису серед західних країн стосовно перспектив приєднання Румунії до Північноатлантичного альянсу.

У свою чергу, Бухарест здійснив практичні кроки, щоб довести прихильність Румунії євроатлантичному курсу: країна стала на бік Альянсу під час конфлікту в Косово і закрила свій повітряний простір для російської авіації, а Москва планує направити війська в бурхливий регіон. Сили НАТО. Окрім відкритого неба, Бухарест надав союзникам можливість розгорнути сили союзників, використовуючи інфраструктуру Румунії, море та сушу. Таким чином, Румунія зарекомендувала себе як надійного партнера у боротьбі з міжнародним тероризмом [102, с. 27]. Нарешті, із поверненням Ілієску, ініціатора євроатлантичних виборів в Румунії, на посаду президента після виборів у грудні 2000 р. загальна тенденція руху країни до НАТО стала більш конкретною та чіткою. Можливість виділяти кошти на економічне відновлення та оборону включила Румунію до списку найближчих кандидатів у члени НАТО. Між 2001 і 2002 роками витрати на оборону Румунії становили 2,45% та 2,30% ВВП відповідно. Таким чином, ще до вступу до НАТО Румунія змогла створити необхідні фінансові умови для підтримання своєї обороноздатності в рамках колективної безпеки Альянсу [93, с. 171], а після набуття членства в НАТО, в новинах можна зустріти інформацію, що у зв'язку із плідною співпрацею між Румунією та США відбувається обмін досвідом та збільшуються стратегічні види зброї.

Розглядаючи та аналізуючи інтеграцію Чеської Республіки до НАТО, важливо глибоко розуміти організацію та діяльність Альянсу. Зміни у відносинах та підходах до безпеки та оборони відбулися не лише в окремих країнах, але і в самому НАТО, який прагнув гнучко реагувати на геополітичні зміни та розвиток міжнародних відносин. Альянс перемістив свій внутрішній розвиток від організації, орієнтованої виключно на колективну оборону, до визначеного ворога до організації глобальної безпеки.

Після офіційного вступу до Альянсу в травні 1999 р. Чеська Республіка прийняла ткий нормативно-правовий акт, як «Концепцію збройних сил Чехії до 2009 р.», яка визначала подальші кроки в галузі оборони з урахуванням членства країни в НАТО. Після вступу до НАТО чеський уряд проводив політику адаптації країни до євроатлантичних структур. Країна чекала на низку подальших реформ, які насправді викликали неоднозначну реакцію суспільства. Офіційно міжнародна конференція 8 лютого 2000 р. підтвердила успіх цього кроку: «Вступ Чехії до Північноатлантичного союзу створив для нас цілком нове міжнародне середовище. Це був один із перших успіхів зовнішньої політики з листопада, і були визначені основні цілі її інтеграції до західних структур» [103].

На початку 90-х років Чеська Республіка стала повноправним членом НАТО з країни, де говорили про можливе членство в НАТО. Маючи чітке бачення своїх зовнішньополітичних цілей та політичної волі, керівництво країни досягло своєї мети менш ніж за десять років, подолавши більшість труднощів вступу та зайнявши позитивну позицію в НАТО. Сьогодні Чехія вважається надійним і перспективним партнером у всьому світі, авторитетною державою на міжнародній арені [104, с. 117].

Тому, після набуття членства, Чехія стала потужною незалежною державою, яка посилила позиції у Європейському Союзі та поліпшила свій економічний та політичний стан, завдяки реформуванню як зовнішньої, так і внутрішньої політики.

Після розпаду Югославії повноцінне членство в євроатлантичних інтеграціях було головною метою зовнішньої політики Хорватії. Однак цей шлях значно уповільнила хорватська війна за незалежність та боротьба з агресією Сербії, наслідки якої збільшили кількість реформ, які хорватське керівництво мало провести, щоб наблизитися до якостей та загальних принципів Заходу, включаючи альянс НАТО. Вони були здебільшого пов'язані з розвитком стабільної та постійної демократії, верховенства права, прав

людини та свободи слова, ринкової економіки, процвітаючих міжнародних відносин та солідарності [105].

Перший крок в інституціоналізації відносин Хорватії та НАТО був досягнутий у 2000 році, коли Хорватія увійшла до так званої програми «Партнерство заради миру». Програма була створена в 1994 році і представляє основу для співпраці між країнами-членами НАТО та країнами-партнерами поза альянсом у різних сферах, таких як військові навчання, проведення місій під керівництвом НАТО, реструктуризація систем безпеки країн-партнерів тощо. Що стосується оборони, вона повинна була прозоро фінансуватися з державного бюджету із систематично встановленим демократичним наглядом за військовими силами. Було запропоновано пройти навчання та підготовку збройних сил до місій під керівництвом ООН та ОБСЄ, а також взяти участь в операціях з врегулювання криз за межами територій країн-членів НАТО [105]. Членство в Партнерстві заради миру відіграє важливу роль у процесі вступу нових країн-членів до НАТО, і Хорватія відзначила це як один з головних елементів національної безпеки країни. Для Хорватії програма сприймалася як механізм, що відкриває широку область співпраці з країнами-членами НАТО.

Після закінчення хорватської війни за незалежність керівництво країни офіційно проголосило штатне членство в НАТО та ЄС головними цілями та пріоритетами зовнішньої політики Хорватії. У 1996 р. хорватський уряд офіційно подав заявку на програму Партнерство заради миру, але відповідь НАТО дала зрозуміти, що Хорватія на той час все ще не виконувала всіх необхідних умов і повинна була вирішити низку післявоєнних питань. Там все ще були здебільшого стурбовані недорозвиненою демократією, неадекватними відносинами з Боснією та Герцеговиною, правами людини, а також тим фактом, що певні частини хорватської території все ще перебувають під сербською окупацією. У 1998 році, після успішної мирної реінтеграції східних частин Хорватії, були досягнуті умови для активізації переговорного процесу в євроатлантичній структурі.

У 2000 р. Республіка Хорватія повторно подала заявку на участь у Партнерстві заради миру. У відповідь НАТО підкреслили необхідність більш інтенсивної роботи над зовнішньою політикою країни та питаннями, пов'язаними з поверненням сербських біженців, а також тіснішим співробітництвом з Міжнародним трибуналом з питань колишньої Югославії. Усі позитивні політичні процеси, що відбулися в Хорватії після цього, а також готовність країни трансформувати свою зовнішню політику, прискорили рішення НАТО запросити Хорватію до Партнерства заради миру. Відповідно, 25 травня 2000 р. Хорватія стала членом Ради Партнерства заради миру та Ради євроатлантичного партнерства. Це був перший важливий крок на шляху країни до НАТО, який дозволив їй сприяти та розвивати національну безпеку та зовнішню політику, а також сприяти міжнародній та регіональній стабільності.

З завершенням першого етапу вступу Хорватії до НАТО настав час уряду звернути свою увагу на другий етап, пов'язаний з Планом дій щодо членства в Партнерстві заради миру. План складався із всебічних дорадчих заходів, метою яких було надання можливості країні-кандидату якомога ефективніше виконувати цілі та пріоритети, необхідні для членства. Успішне впровадження Партнерства заради миру забезпечує узгоджений підхід усіх відповідних відомств державного управління для досягнення цих цілей. Однією з головних особливостей Партнерстві заради миру є свобода вибору та зосередження на цілях, які є найбільш актуальними для країни на конкретний момент часу. Очікується, що кожна країна-учасниця створить свою щорічну національну програму. План членства в НАТО повинен включати підготовчі заходи щодо можливого членства у п'яти сферах: 1) оборонні та військові питання; 2) питання ресурсів, тобто забезпечення адекватних засобів захисту для виконання зобов'язань щодо членства; 3) питання безпеки; 4) правові аспекти адаптації національного законодавства до членства. Отже, план є комплексною програмою адаптації політики країни до можливого членства в альянсі в політичному та економічному плані і є не гарантією, а необхідною умовою членства. Остаточне рішення насамперед залежить від політичної оцінки, для

якої технічні аспекти дотримання вищезазначених критеріїв є лише одним із елементів [105].

Хорватія подала свій перший План членства в НАТО в період 2002/2003, в якій підтвердила свою прихильність системі цінностей країн НАТО, і ще раз наголосила на членстві в альянсі як на одному з найвищих пріоритетів своєї зовнішньої політики. Протягом 2002 року Хорватія брала активну участь у ряді заходів та програм у рамках Партнерства заради миру (семінари, військові навчання, конференції тощо) та співпрацювала у галузі планування надзвичайних ситуацій цивільного характеру. Перший хорватський План членства в НАТО зазнав певної критики з боку НАТО, здебільшого щодо прикордонного питання зі Словенією (Піранська затока), але ряд інших реформ був відзначений похвалою, наприклад, питання меншин у Хорватії, яке мало регулюватися імплементацією Закону про права національних меншин.

У 2003 р. Хорватія подала свій другий План членства в НАТО на період 2003/2004 рр., в якому більше уваги надавалося регіональній співпраці та розвитку процвітаючих відносин із сусідніми країнами. Відповідь НАТО знову була позитивною, проте питання кордону зі Словенією залишалося одним із основних напрямків, що вимагало більшої уваги з боку хорватського уряду. Більше того, питання співпраці з Міжнародним трибуналом щодо колишньої Югославії зіткнулося з подальшими ускладненнями, враховуючи той факт, що генерал-лейтенант Анте Готовіна, головний хорватський підсудний за військові злочини, втік з країни. Це питання хорватської зовнішньої політики незабаром стане головним пріоритетом, а також найбільшим каменем спотикання не лише у відносинах Хорватія-НАТО, а й у відносинах Хорватія-ЄС. До захоплення Готовіною в 2005 р. питання про його місцезнаходження та зусилля, які Хорватія докладала до вирішення проблеми, були найбільшими перешкодами для прогресу зовнішньої політики країни, і з європейською стороною зустрічалися з критикою [106]. Що стосується реформ, пов'язаних із збройними силами, то за період 2003/2004 рр. їх в основному критикували за те, що вони все ще не були організовані та розвинені в достатній мірі для участі у

об'єднаних військових операціях. Також було підкреслено необхідність кращої мобільності збройних сил та готовність їх приєднатися до операцій НАТО [106]. У 2003 році хорватські збройні сили доклали свій внесок у Міжнародні сили сприяння безпеці в Афганістані [107].

Ставши штатним членом НАТО, Хорватія долучилася до всієї військової, політичної та іншої діяльності альянсу. На той час представники Хорватії регулярно беруть участь у діяльності всіх органів та комітетів НАТО, що дозволяє здійснювати подальший прогрес хорватської політики щодо низки питань, що обговорюються в рамках євроатлантичної організації [107].

Діяльність Хорватії в рамках Альянсу можна розділити на кілька ключових сфер, першою з яких є співпраця у галузі безпеки [107]. Це передбачає участь у військових операціях, очолюваних НАТО, і, роблячи це, Хорватія виконує свої міжнародні обов'язки щодо стабілізації критичних районів, розвиває здібності збройних сил та їх сумісність, а також ділиться раніше набутими знаннями. Хорватія бере участь в операціях НАТО з підтримки миру в Афганістані (Місія рішучої підтримки), а також у Косово з червня 2009 року [101].

Республіка Хорватія, країна, яка в 90-х роках була вражена війною та боротьбою за незалежність, визначила приєднання до європейської та євроатлантичної інтеграції головними цілями своєї зовнішньої політики, а її уряд спрямовував усі зусилля на досягнення цих цілей. На власному досвіді переживши військові жахи, членство в НАТО сприймалося як гарантія безпеки та питання національних інтересів Хорватії. Однак шлях до союзу був довгим і наповненим різними вимогами, що вимагали проведення низки реформ, пов'язаних з демократією, військовими питаннями, правами людини тощо. Зрештою, Хорватія виконала всі завдання, які були поставлені перед нею і врешті-решт стала штатним членом НАТО. З тих пір її діяльність в альянсі показала, що, незважаючи на те, що вона є невеликою країною з відносно обмеженим військовим потенціалом, вона може брати участь у різних місіях та операціях НАТО, особливо тих, що стосуються району Західних Балкан. Для

цього регіону все ще характерні нестабільності щодо згаданої війни, і Хорватія, яка зараз є штатним членом як НАТО, так і Європейського Союзу, може працювати посередником між країнами, які прагнуть досягти тих самих цілей зовнішньої політики. Окрім цього, членство в такому союзі, як НАТО, сприяє підвищенню військової стабільності в регіоні та надає можливість для більш успішного діалогу між балканськими країнами.

Наприкінці 80-х років ХХ ст. відносини Болгарії з НАТО зазнали значних змін. До цього моменту НАТО розглядався як головний військовий противник. Поряд із цим, відносини між Болгарією та НАТО загострювались через низку обґрунтованих і необґрунтованих претензій до держави, яка була обвинувачена в дискримінації турків під час «Відроджувального процесу», замаху на папу Іоанна Павла II, вбивстві дисидента Г. Маркова, нелегальній торгівлі зброєю, наркотиками і підтримці міжнародного тероризму. На той час, стратеги НАТО розглядали державу як слабку ланку в соціалістичній системі.

До початку 90-х років ХХ ст. показник пріоритетності НАТО в рамках зовнішньої політики держави виріс до 31% і залишався на цій точці до 1995 р. Під час цього періоду налагоджувалась співпраця з НАТО у політичному секторі, а саме, в кінці 1991 р. Болгарія стала членом Північноатлантичної ради співробітництва, що являла собою форум для консультацій між учасниками з питань зовнішньої політики й оборони [105]. Згодом, поглиблювалися політичні та економічні відносини з окремими учасниками НАТО: «Проект економічного зростання та переходу до ринкової економіки в Болгарії», який був підготовлений фахівцями Торгової палати США став підґрунтям для розпочатих в 1990 р. ліберальних економічних реформ [108].

З квітня 2004 року Болгарія – повноправний член НАТО. Вона увійшла до складу цього альянсу в рамках наймасштабнішого розширення Північноатлантичного союзу. Разом з Болгарією в НАТО були прийняті Латвія, Литва, Румунія, Словаччина, Словенія та Естонія.

Рішення про вступ в НАТО уряд Болгарії мотивувало двома основними причинами: по-перше, Північноатлантичний союз є єдиним потенційно

надійним гарантом безпеки країни; по-друге, Болгарія має із західною цивілізацією одну систему цінностей. Крім цього, членство в альянсі було тісно пов'язане з перспективою приєднання Болгарії до ЄС, що в свою чергу повинно було привести до оновлення економіки країни. І, дійсно, після приєднання Болгарії до НАТО, в країну швидко потекли закордонні інвестиції. Вони стали досягати рівня в 3,5 мільярди доларів на рік. Економіка Болгарії пережила найпотужніший бум.

У 1999 році, будучи країною-кандидатом, Болгарія дозволила використовувати свій повітряний простір для прольоту літаків НАТО, що беруть участь в бойових діях в Югославії. Крім цього Болгарія виступила однією з перших країн, що підтримують вторгнення в Ірак. На території Болгарії була створена тимчасова американська база для заправки літаків НАТО, використовуваних у війні з Іраком. Армія Болгарії зазнала суттєвих реформ внаслідок вступу до НАТО [109].

Таким чином, в цьому підрозділі ми розглянули досвід окремих європейських країн, як: Польща, Угорщина, Хорватія, Румунія та зазначили, які країни за останній період стали членами НАТО. Спільним для країн є те, що всі країни мали реформувати національні збройні сили у відповідність до стандартів НАТО, а також здійснити збільшення внесків у загальний фонд НАТО для того, щоб підтримувати військовий потенціал. Впровадження стандартів НАТО було складним завданням для більшості країн, проте, головним завданням залишалася достатня готовність збройних сил для участі в програмі «Партнерство заради миру». Проте, ми можемо сказати, що кожна країна приймала нормативно-правові акти, які дозволяли якісно імплементувати стандарти НАТО до національних законодавств. Всі ці країни діяли за схожим механізмом – надсилали листа до НАТО з бажанням приєднатися – приймали відповідну програму – реформували політичний сектор – реформували оборонний сектор.

Розглянувши детально процес стандартизації Польщі, ми можемо з впевненістю зазначити, що впровадження програми у 1998 році «Армія – 2012»

з детальним описом кожного етапу та строком їх виконання створила якісне підґрунтя для створення потужного та ефективного військового формування та повноцінного члена НАТО. Експерти Альянсу високо оцінили рівень підготовки польської держави до входу в НАТО та якість підготовки військових. Щодо Угорщини, то вона одна із країн, яка провела референдум щодо вступу в НАТО та на даний момент отримала найвищі гарантії безпеки за весь період існування та має питому вагу у вирішенні політичних питань в рамках ЄС. Румунія ще до вступу до НАТО вдалося створити відповідні фінансові умови для підтримки обороноздатності в рамках колективної безпеки Альянсу, навіть маючи позаду корумпований державний апарат та велику кількість криміналу. Із інтеграцією Чехії співпала внутрішня реорганізація НАТО та Чеська Республіка вже адоптувалася до нових стандартів. Як результат, Чехія також отримала сильні позиції на міжнародному полі та має великий вплив в рамках ЄС на прийняття рішень. Хорватія пройшла тяжкий шлях на шляху до членства в НАТО. Оскільки наслідки хорватської війни, наявність представників армії РФ на території, економічна та політична слабкість стали причиною для відмови у партнерстві, Хорватії прийшлося швидко адаптуватися під нові умови та вже на початку ХІХ ст вона знову направила листа до Альянсу та тримала позитивну відповідь. Декілька перероблених планів та велика кількість роботи і змін призвели Хорватію до членства в НАТО. Хорватія, яка зараз є штатним членом як НАТО, так і Європейського Союзу, може працювати посередником між країнами, які прагнуть досягти тих самих цілей зовнішньої політики. Окрім цього, членство в такому союзі, як НАТО, сприяє підвищенню військової стабільності в регіоні та надає можливість для більш успішного діалогу між балканськими країнами. Болгарія почала свій шлях до НАТО із конфлікту з цією організацією та через 13 років вона стала повноцінним членом альянсу із безпековими гарантіями та згодом членством в ЄС. Отже, ми можемо сказати, що кожна країна пройшла великий шлях до повноціної співпраці та партнерства. Не дивлячись на те, що деяким державам прийшлося поступитися власним принципам, вони отримали дещо більше, а ніж партнерство.

3.2 Аналіз стану адаптації національних збройних України сил до стандартів НАТО

Наша країна живе і працює в умовах війни вже шостий рік поспіль. Такі обставини суттєво усвідомлюють і посилюють необхідність України реформувати військову діяльність з метою збільшення шансів на захист цілісності держави та державного суверенітету. Впровадження стандартів НАТО відбувається у рамках бажання України набути членства в Альянсі.

Важливим кроком у цьому напрямку став український закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо військових стандартів», прийнятий Верховною Радою 6 червня 2019 року та набрав чинності 3 липня 2019 року. Новий закон вносить зміни до закону «Про оборону України» та закону України «Про стандартизацію» з метою приведення національних військових стандартів у відповідність зі стандартами НАТО [110].

Загалом процес інтеграції України до Північноатлантичного альянсу розпочався майже з перших днів незалежності України:

1992 р. – Україна вступила до Ради Північноатлантичного співробітництва – загальної політичної структури НАТО, яка об'єднує членів Альянсу з країнами-партнерами. Зараз ця структура має назву Рада євроатлантичного партнерства.

1994 р. – Україна приєдналася до програми «Партнерство заради миру». Це програма військово-політичної співпраці НАТО з країнами, які не є членами Альянсу.

1997 р. – на саміті НАТО Україна та країни-члени Альянсу підписали Хартію про особливе партнерство. Документ визначив принципи і механізми майбутнього розвитку відносин сторін. Цього ж року було створено Комісію «Україна – НАТО», яка відповідає за розвиток відносин і співробітництво між сторонами.

2002 р. – ухвалено План дій «Україна – НАТО». Цей документ визначив стратегічні цілі для існуючої і майбутньої співпраці та інтеграції України в євроатлантичні структури безпеки.

2005 р. – започатковано Інтенсифікований діалог з питань членства та відповідних реформ у межах прагнення України набути членства в НАТО.

2008 р. – на Бухарестському саміті ухвалено рішення, що Україна (та Грузія) стануть членами НАТО.

2014 р. – після анексії Криму та збройної агресії Російської Федерації на Сході України НАТО надає вагому практичну і консультативно-дорадчу допомогу Україні. В цьому ж році ВРУ підтримала законопроект президента України П. Порошенка про відмову від позаблокового статусу.

2017 р. – Верховна Рада України ухвалила закон, яким членство держави в Альянсі знову визнане стратегічним пріоритетом зовнішньої політики.

2019 – Верховна Рада України прийняла зміни до Конституції, офіційно закріпивши в ній стратегічний курс країни на членство в Європейському Союзі й НАТО [111].

Доречним прикладом буде слугувати те, що новий закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо військових стандартів» став правовим регулюванням співпраці України з Північноатлантичним альянсом, оскільки імплементація його положень має забезпечити сумісність збройних сил України з державами-членами НАТО до 2020 року [111].

Актценуючи увагу на вищезгаданому, нагадуємо, що військова стандартизація – це діяльність з формулювання положень загального та багаторазового використання стосовно існуючих або потенційних завдань і призначена для досягнення оптимального рівня порядку в галузі оборони, а військовий стандарт – стандарт, прийнятий органом військової стандартизації, який визначає загальне та неодноразове застосування норм та вказівок щодо діяльності в галузі оборони і призначений для досягнення оптимального рівня регулювання у цій галузі [85].

Як ми дослідили у рамках цієї роботи, стандарт НАТО – це стандарт, розроблений, прийнятий та опублікований Організацією Північноатлантичного договору. Якщо ми зусимо це поняття, то існують різні види стандартів, зокрема, оборонний стандарт члена НАТО – це стандарт, розроблений, прийнятий та опублікований державою-членом Організації Північноатлантичного договору [85].

Проте, НАТО активно працює над розвитком та розробкою власних актуальних стандартів. Але це відбувається лише в тому випадку, якщо немає інших прийнятних для організації стандартів, таких як відповідні стандарти, розроблені за межами Альянсу (цивільні стандарти, національні оборонні стандарти тощо).

Перехід України до стандартів НАТО слід розуміти насамперед як реформування збройних сил України, а саме імплементацію угод про стандартизацію та інших нормативних актів НАТО у національне законодавство та нормативну базу України. Водночас слід розрізняти стандарти, тобто систему нормативних документів та практику НАТО: в українському політичному дискурсі стандарти часто неправильно називають одне та інше. Наприклад, цивільні міністри оборони та парламентський нагляд за розвідувальними відомствами не є «стандартами» в нормативному плані – це практика, яка не відображається в угодах про стандартизацію, але є спільною для більшості країн-членів НАТО. Так само спільні навчання не можна вважати переходом до стандартів НАТО. Натомість вони можуть показати, які інші стандарти країна-партнер повинна застосовувати для досягнення сумісності. Більше того, Альянс неодноразово підкреслював, що прийняття всіх технічних стандартів не гарантує зміни в підході та обізнаності збройних сил, таких як принцип переходу на найнижчий можливий рівень або принцип гендерної рівності та взаємоповаги [112].

Процес впровадження стандартів НАТО у діяльність збройних сил включає такі етапи:

1. Встановлення стандартів НАТО для опрацювання;

2. Запит до встановлення стандартів в Альянсі;
3. Розробка стандартів та прийняття рішення про доцільність або неадекватність їх повного або часткового впровадження в національне законодавство;
4. Розробка відповідних національних правових або нормативних документів на основі стандартів НАТО;
5. Інформування Управління стандартизації НАТО та компетентного адміністративного органу НАТО про розробку та набрання чинності відповідними національними документами;
6. Їхнє практичне застосування [111].

Після того, як почали впроваджувати стандарти НАТО в українське законодавство, багато змін стали відбуватися стрімко та стали відчутними суспільству. В цьому питанні важливо згадати таку новелою законодавства як надання повноважень Міністерству оборони щодо забезпечення правового регулювання у галузі військової стандартизації, а також визначення спеціального органу військової стандартизації, основними функціями якого будуть розробка, прийняття, скасування, оновлення, поширення та застосування військових стандартів, зокрема тих, які прийматимуться на основі стандартів НАТО і стандартів у сфері оборони держав-членів НАТО [111].

Варто підкреслити, що офіційні заяви вищих українських чиновників та згадки на перехід до стандартів НАТО в документах про стратегічну оборону України є лише частковим перебільшенням. В Україні дійсно існує Матриця для розподілу відповідальності за розробку та прийняття рішень щодо імплементації стандартів НАТО з жовтня 2018 року, затверджена заступником Міністра оборони України і має 1205 позицій, де згадуються різні типи документів та відповідальні за них Збройні Сили України. Тут слід слушно підкреслити, що це не імплементація як така, а лише «рішення про імплементацію», тому, на нашу думку, відповідна національна установа повинна вивчити певний стандарт та прийняти рішення про доцільність його

повної або часткової реалізації задля більш якісного реформування збройних сил та приєднання нашої держави до Альянсу.

Аналізуючи стан адаптації законодавства, варто ще зазначити, що основним практичним джерелом встановлення стандартів, які має прийняти Україна, є так званий Пакет Цілей партнерства (ЦП). Формально, мета партнерства визначається як ціль оборонного планування, яка призначена для досягнення сумісності сил та ресурсів країн-партнерів із силами та ресурсами НАТО – іншими словами, для досягнення взаємодії між партнерами. Цілями партнерства визначені на два роки між НАТО та країною-партнером. У травні 2018 року Україна та НАТО затвердили 42 ЦП на період 2018-2020 років. Тож, у наступному році можна буде підбити підсумок цього етапу розвитку відносин між Україною та НАТО.

За даними документів, у 2018-2020 роках розробляється 219 стандартів НАТО (слід підкреслити, що вони розробляються для того, щоб прийняти рішення про доцільність їх впровадження, а не про його фактичне впровадження) [113]. Таким чином, ще 2 роки ми аналізуємо доцільність впровадження стандартів та, на нашу думку, це означає втрату часу. Наприклад, було б доцільно збільшити кількісний склад співробітників, які займаються аналізом та фактично прискорити обробку матеріалів та адаптацію збройних сил. Це можуть бути не військовослужбовці, а цивільні співробітники, які об'єднані в консультативний орган та їх робота буде мати тимчасовий характер. Адже збільшення витрат на оборонний сектор відбулося, тому це не стане завеликою проблемою у фінансових відносинах.

Після цього, варто згадати центральни орган - Міністерство оборони України - зазначає, що Україна (як і інші члени НАТО) не відповідає всім стандартам (один з найпростіших прикладів – відсутність ядерної зброї в Україні, тому Україна не цікавиться стандартами в цій галузі), а деякі стандарти українська сторона та експерти НАТО в Україні краще, ніж в інших країнах, наприклад стандарт для вимог до якості питної води. На сьогоднішній день в Україні запроваджено 196 стандартів НАТО (у 197 нормативних документах), з

них 59 впроваджено в межах ЦП. Решта 137 були впроваджені поза цілями партнерства. Насправді, Україна встановлює або вимагає певних стандартів відповідно до поточних потреб, які не відповідають цілям партнерства. Наприклад, зараз Україна розглядає 120 стандартів, що стосуються безпеки боєприпасів. Потреба у передачі цих стандартів виникла після вибухів у жовтні 2018 року на складах Міністерства оборони в Чернігівській області.

На жаль, під час дослідження не було виявлено, що Україна не веде реєстру, наскільки точно вона відповідає стандартам НАТО або планам реалізації. Можна лише сказати, скільки стандартів вже запроваджено. Якщо порівняти досягнення України з відповідними показниками країн-членів НАТО, особливо тих східноєвропейських країн, які приєдналися відносно недавно і які Україна бачить як приклад сама по собі, стає зрозумілим, що Україна вже демонструє цілком пристойний прогрес. Зокрема, Україна впровадила навіть більше стандартів, ніж Чорногорія, яка вступила до НАТО у 2017 році [115].

Отже, на нашу думку, профільним органам було б доречно вести реєстр, в якому буде зображено що і коли будло виконано для здобуття членства в НАТО. Також, варто додати, що цій реєстр повинен мати розділ про вже впроваджені стандарти, про фактичні зміни з прикладам у діяльності збройних сил України; стандарти, які будуть впроваджуватися та в який строк це буде реалізовано.

Таблиця 2.1

Статус ратифікації та впровадження Угод НАТО зі стандартизації деякими країнами-членами НАТО та державами-партнерами

Країна	Кількість Угод НАТО зі стандартизації									
	Ратифікованих		Впроваджених		Які плануються до впровадження в майбутньому		В яких не береться участь		Не ратифікованих	На які відсутня відповідь про ратифікацію
	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%		
Болгарія (2004)	704	71	462	46	242	24	24	2	0	267

Естонія (2004)	704	7 1	514	5 2	190	1 9	60	6	0	231
Латвія (2004)	770	7 7	401	4 0	369	3 7	134	1 3	0	91
Литва (2004)	773	7 8	434	4 4	339	3 4	56	6	0	166
Румунія (2004)	935	9 4	770	7 7	165	1 7	7	1	0	53
Словаччина (2004)	729	7 3	464	4 7	265	2 7	98	1 0	3	165
Словенія (2004)	614	6 2	435	4 4	179	1 8	123	1 2	1	257
Албанія (2009)	264	2 7	192	1 9	72	7	34	3	0	697
Хорватія (2009)	344	3 5	249	2 5	95	1 0	19	2	2	630
Чорногорія (2017)	99	1 0	81	8	18	2	4	0	0	892
Австрія	86	9	67	7	19	2	0	0	0	909
Україна	172	1 7	160	1 6	12	1		0	0	823

Джерело: [113]

На практиці оцінка впровадження стандартів проводиться спільно Україною та Альянсом лише в рамках процесу планування та оцінки сил, програми, яка визначає цілі партнерства. Офіційна відповідь на загальний моніторинг впровадження стандартів у країнах-партнерах, отриманий Управлінням стандартизації НАТО на прохання Центру нової Європи, є однозначною: НАТО не має конкретного механізму для моніторингу та перевірки впровадження стандартів.

У таблиці 2.2 наведено розбивку українських нормативних актів, розроблених відповідно до стандартів НАТО.

Таблиця 2.2

Розподіл національних нормативних документів (НД), розроблених з
урахуванням положень стандартів НАТО [113]

Оперативна сфера		
1	Воєнна політика, безпека та стратегічне планування	5
2	Оперативна робота штабів	3
3	Застосування ВМС ЗС України	11
4	Застосування ПС ЗС України	16
5	Застосування Сил спеціальних операцій ЗС України	2
6	Інформаційні та психологічні операції	3
7	Логістика	2
8	Військовий зв'язок та інформаційні системи	10
9	Медичне забезпечення	11
10	Радіаційний/хімічний/бактеріологічний (РХБ) захист	3
11	Топогеодезичне і навігаційне забезпечення	16
12	Гідрометеорологічне забезпечення	2
13	Інженерне забезпечення	1
14	Військова поліція	4
15	Цивільно-військове співробітництво	1
16	Екологічна безпека	3
17	Водолазна діяльність	5
	Усього НД в оперативній сфері	98
Матеріальна сфера		
18	Розроблення, поставлення на виробництво та прийняття на озброєння зразків озброєння, військової і спеціальної техніки	10
19	Вимоги до обладнання, озброєння, військової і спеціальної техніки	10
20	Оцінювання та випробування озброєння, військової та спеціальної техніки	27
21	Ракети і боеприпаси	10
22	Ремонт озброєння та військової техніки	1
23	Метрологічне забезпечення	2
24	Речове забезпечення	16
25	Вимоги до паливо-мастильних матеріалів	6
	Усього НД у матеріальній сфері	82
Адміністративна сфера		
26	Стратегічні комунікації	1
27	Військова освіта	3
28	Гендерні перспективи	2
29	Стандартизація	3
30	Кодифікація	7
31	Фінансове забезпечення	1
	Усього НД в адміністративній сфері	17
	Усього НД	197

На практиці це означає ряд змін для українських збройних сил – від тактичних (з точки зору матеріальних стандартів) до стратегічних на рівні бригад та ін. Серед конкретних і зрозумілих прикладів для невійськового персоналу можна назвати зміну ваги бронежилетів та розподіл боєприпасів для солдатів, введення єдиного військового глосарію НАТО, прийняття стандарту картографічної символіки НАТО та єдину кодифікацію зброї в НАТО.

Остання оцінка від НАТО щодо Цілей партнерства навесні 2019 року свідчить про загальний позитивний прогрес для України. У дипломатичному плані Альянс зазначає, що досягнутий якісний прогрес у виконанні ЦП, хоча і не у всіх зобов'язаннях. Наприклад, такі кроки, як створення програми аудиту в Міністерстві оборони, розробка нової системи управління персоналом у Міністерстві оборони та збройних сил, навчання української армії англійською мовою, запровадження деяких компонентів J-структури у розвідці, розробка законодавства, що регулює діяльність військової поліції, розвиток медичної підготовленості в лавах збройних сил тощо. Крім того, в рамках процесу переходу до стандартів НАТО було створено Управління зі стандартизації, кодифікації та каталогізації Міністерства оборони; розроблено «Тимчасову інструкцію з організації робіт в Міністерстві оборони України та ЗСУ щодо впровадження стандартів НАТО». Міністерство оборони зазначає, що воно також оцінює свій прогрес як задовільний, але зазначає, що до кінця 2020 р. будуть докладатися зусилля для реалізації решти 160 стандартів відповідно до цілей партнерства (як уже зазначалося вище, 59 із 219 стандартів ЦП вже виконані). Однак представники міністерства зазначають, що наступна кількість запроваджених стандартів може бути зменшена, якщо термін дії запровадженого стандарту закінчиться в самому НАТО [113].

З нашого боку, ми погоджуємося із цією оцінкою, адже ми маємо змогу проаналізувати та побачити зміни власноруч, яз внутрішнього боку. Для вітчизняних збройних сил – це величезний прорив за всі роки незалежності.

Як слушно зазначив, Міністр оборони України, Андрій Таран, як відповідальна особа, що адаптація ЗСУ до стандартів НАТО найближчим часом

– це «недосяжна мета». «Нагальною потребою реформування військової сфери є і робота щодо впровадження у Збройних Силах України стандартів НАТО. В той же час, враховуючи наші реалії, головним завданням Міністерства оборони, замість амбіційної, але недосяжної найближчим часом мети цілковитої адаптації Збройних Сил України до стандартів НАТО, у нас має бути цілком реальна мета – максимальне забезпечення здатності Збройних Сил України взаємодіяти з силами Альянсу», – сказав Таран [89].

З його слів, на теперішній час у Збройних Силах України проходить переведення системи органів військового управління на JGS-структури, але зміна структури воєнного керівництва країни є лише складовою багатовимірною процесу реформування ЗСУ [89]. Оцінюючи ці слова, ми можемо сказати, що ця пасивна позиція може слугувати наслідком того, що хтось навмисно призупиняє процес імплементації або ж з позицій розрадання фінансів, або з більш масштабних позицій стримування розвитку збройних сил олігархатом за власними інтересами.

Інший спеціаліст у питаннях реформування ЗС, Віктор Муженко, начальник Генерального штабу ЗСУ – головнокомандувач Збройних сил України у 2014–2019 роках, відзначив: «Стандарти НАТО для нашої армії – це кращі можливості захищати національні інтереси». Ми поділяємо цю позицію, адже військова агресія з боку РФ, яка є членом НАТО та засоби ведення війни, відрізняються від українських в ліпшу сторону. Нам потрібно активно адаптуватися до стандартів НАТО, щоб мати сильні засоби протистояння та ефективно захищати національні інтереси.

Також, В. Муженко відзначив, що сьогодні менше від третини країн НАТО можуть похвалитися хоча б 80-відсотковою адаптацією всіх існуючих стандартів. Насамперед це так, тому що рівень підготовки збройних сил різний, рівень укомплектованості військ сучасними зразками озброєння та військової техніки також різний. Час не стоїть на місці і зі зміною характеру воєнних дій, постійно удосконалюються стандарти [114].

Проаналізувавши статус адаптації та власних позицій двох відповідальних осіб, ми можемо сказати, що в Збройних силах України за останні декілька років є достатньо позитивних прикладів адаптації стандартів Альянсу та поступового повного переходу на управлінські процедури НАТО на тактичному та оперативному рівнях. А отже, блокування чи просто сповільнення цього процесу матиме виключно негативний вплив на бойові спроможності і готовність українського війська до виконання завдань за призначенням. І найголовніше, що може бути паралізовано всередині нашої армії і міністерства оборони, якщо буде відмова від подальшої стандартизації НАТО – це руйнівні зміни у філософії управління, технологіях ухвалення рішень, кадровій політиці, унеможливлення лідерства і розвитку критичного мислення військових посадових осіб та державних службовців сектору національної безпеки і оборони країни.

В рамках цього розділу, вважаю доцільним План дій щодо членства (ПДЧ) в НАТО, тому що легше аналізувати, як Україна адаптується до НАТО. Отже, ПДЧ складається з п'яти розділів, а саме:

1. Політичні та економічні питання;
2. Оборона/військові питання;
3. Питання ресурсів;
4. Питання безпеки;
5. Правові питання [89].

У кожному з розділів ПДЧ визначено питання, які можуть бути предметом обговорення (список не є вичерпним), та висвітлюються механізми, за допомогою яких можна якнайкраще здійснювати підготовку до можливого отримання членства.

Перелік питань, визначених для обговорення, не є набором критеріїв для отримання членства; цей перелік розрахований на те, щоб охопити всі ті проблеми, які визначають для себе самі країни-претенденти як питання, котрі вони бажають розглянути.

Від кожної країни-претендента вимагається розробити річну національну програму підготовчої діяльності до можливого майбутнього членства з визначенням завдань та цілей підготовки, де б містилася конкретна інформація щодо заходів, які вживаються; органів, які відповідають за впровадження цих заходів; а там, де це доцільно – графік роботи щодо конкретних аспектів такої підготовки. Програма формуватиме основу, за допомогою якої з боку Альянсу можна буде простежити прогрес, досягнутий країнами-претендентами для забезпечення зворотного зв'язку .

Майбутні члени НАТО мають відповідати базовим принципам, втіленим у Вашингтонському договорі, таким як демократія, свобода особи та іншим відповідним положенням, викладеним у преамбулі до Вашингтонського договору.

Від країн-претендентів очікується, що вони будуть:

- а) вирішувати міжнародні суперечки мирним шляхом;
- б) демонструвати відданість принципам верховенства права та прав людини;
- в) вирішувати мирним шляхом міжетнічні конфлікти і зовнішні територіальні суперечки, спірні питання внутрішньої юрисдикції, відповідно до принципів ОБСЄ та з метою прагнення до встановлення добросусідських відносин;
- г) встановлювати належний демократичний та цивільний контроль над своїми збройними силами;
- д) утримуватися від загрози силою чи застосування сили будь-яким чином, що не відповідає цілям ООН;
- е) сприяти розвитку мирних та дружніх міжнародних відносин шляхом зміцнення своїх вільних інституцій та завдяки сприянню зміцненню стабільності й благополуччя;
- є) продовжувати надавати цілковиту підтримку та брати участь у роботі Ради євроатлантичного партнерства, в програмі «Партнерство заради миру» та розвитку співробітництва з країнами-партнерами, що не є членами НАТО;

ж) демонструвати відданість справі зміцнення стабільності та благополуччя через дотримання принципів економічної свободи, соціальної справедливості та відповідальності за охорону довкілля;

з) робити свій внесок військового характеру в колективну оборону та у виконання нових завдань, що постають перед Альянсом, а також будуть готові взяти на себе зобов'язання щодо поступового удосконалення своєї обороноздатності;

і) належним чином брати участь у роботі установ НАТО;

й) прагнути до здійснення стандартизації та досягнення оперативної сумісності;

к) створювати через національну програму необхідну структуру з питань планування та виконання таких оборонних бюджетів, які б відповідали визначеним пріоритетам у сфері оборони та передбачали б відповідні схеми навчання для ознайомлення персоналу з існуючими в НАТО практикою та процедурами з метою підготовки до можливої в майбутньому участі в роботі структур Альянсу;

л) знайомитися з належними правовими механізмами та угодами, якими керується НАТО для забезпечення співробітництва в своїй структурі та формальним юридичним процесом, що передує членству. [89].

Ми можемо впенено сказати, що Україна намагається вирішувати всі конфлікти мирним шляхом та взагалі не буди їх членом. Проте, все ж таки військовий конфлікт на сході, перемовини щодо якого ідуть вже 5 років, продовжується. Щодо другого пункту, судова реформа та внесення змін до національних законодавчих актів являють собою посилення ролі цих фундаментальних принципів та більше рішень приймається у відповідності до цих принципів. На нашу думку, саме міжетнічних конфліктів немає, проте існують конфлікти, як війна на Донбасі, які мають характер сусідських. Далі ми хочемо об'єднати те, що дійсна Україна демонструє у своїх відносинах із міжнародним суспільством. Так, держава прагне до здійснення стандартизації та досягнення оперативної сумісності, створює через національну програму

необхідну структуру з питань планування та виконання таких оборонних бюджетів та дізнається про належні правові механізми та угоди, якими керується НАТО. Ті пункти, що ми не згадали, важко оцінити повною мірою та яким чином Україна їх реалізує.

Говорячи про приєднання до НАТО на теперішньому етапі, головними критеріями для країн-кандидатів до Альянсу є не військові, а політичні критерії. НАТО – це союз демократичних країн, який має захищати демократичні цінності і підтримувати демократичні режими в країнах-членах. Отже, як ми визначи у попередньому розділі, вступ країн Центральної Європи до НАТО був абсолютно логічним і розглядався ними як важлива складова політичних перетворень і зміцнення демократії в їхніх країнах. Сьогодні ця функція є пріоритетною для Альянсу. Розширення НАТО означає поширення демократії на країни Центральної та Східної Європи. Отже, можна вважати, що намір України вступити до НАТО перш за все є виявом прагнення будувати демократичне суспільство.

Можемо підбити підсумок, що виходячи з визначальної ролі політичної функції, НАТО висуває до країн-кандидатів і відповідні вимоги. Відтак головними вимогами НАТО є побудова демократичного суспільства в державі. [111].

Під цю вимогу підпадають і необхідність започаткування демократичного діалогу між представниками різних політичних сил, і потреба провести комплексну реформу політичної системи, і необхідність розвивати ефективні інститути демократії, забезпечувати верховенство права, доводити до кінця започатковані економічні реформи. Саме ці питання є одними з основних, які обговорюються під час переговорів щодо членства в НАТО з будь-якою країною, яка бажає стати членом Альянсу [97], зокрема, вони обговорювалися із Україною. Логічно, що політичні критерії членства України в НАТО є подібними до політичних аспектів Копенгагенських критеріїв, виконання яких необхідне для членства в ЄС.

Після того, як ми зазначили політичні особливості набуття членства в НАТО, та те, що Україна знаходиться на початку розбудови демократичного суспільства та трішки має поліпшення у політичному секторі, можна зазначити, що одним з невирішених питань є фінанси. Зокрема, це проблема обмеженості розміру бюджетних витрат на оборону. Ця проблема викликала ще більшу дискусію у контексті вступу України до НАТО.

В суспільстві неодноразово звучали заяви про те, що вступ до НАТО коштуватиме Україні колосальних бюджетних витрат. Насправді, верхньою межею витрат на оборонний бюджет у країнах НАТО є 2% від ВВП. На цей час Україна щорічно витрачає на свої оборонні потреби близько 5% від ВВП. Після набуття членства, певну суму доведеться вносити на утримання штаб-квартири НАТО і це окрім того, що 2% виділяється на оборонний бюджет.

Проте, окремим Законом України передбачено, що Україна має витратити на оборонні потреби не менше ніж 3% від ВВП. Тож, на нашу думку, навіть діюче законодавство України передбачає більші видатки на оборону, ніж це передбачено у країнах-членах НАТО. Згідно з експертними оцінками, мінімальна вартість перебудови ВСУ під стандарти НАТО протягом 5-10 років може скласти 4 млрд дол., а загальна протягом 10-12 років після вступу – не менше 25 млрд дол. Зрозуміло також, що платити щорічні внески в розмірі 2% від військового бюджету Україна просто не в змозі.

Отже, підбиваючи підсумки, існують позитивні наслідки виконання Україною критеріїв членства:

1. Одержання для України міцних гарантій її національної безпеки, незалежності, суверенітету і територіальної цілісності.
2. Створення вагомих передумов інтеграції в Європу, у західні політичні й економічні структури.
3. Зміцнення міжнародної безпеки і стабільності в регіоні Центрально-Східної Європи.

4. Зміцнення внутрішніх основ національної безпеки України за допомогою НАТО. Використання досвіду і підтримки НАТО в підвищенні ефективності оборонного сектору України.

5. Створення вагомих передумов для ліквідації російської військової агресії на території України.

6. Покращення міжнародного іміджу України.

7. Посилення консолідації української нації.

8. Зміцнення інститутів громадянського суспільства.

9. Посилення прозорості влади.

10. Реальне забезпечення прав і свобод громадян, верховенства права.

11. Зменшення впливу російського бізнесу (олігархату) на вітчизняну економіку і внутрішню політику в Україні.

14. Стимулювання економічних реформ.

Проте, негативні наслідки також мають місце, наприклад:

1. Збільшення соціальної напруги серед військовослужбовців, зумовленої значним скороченням чисельності збройних сил.

2. Деяке обмеження самостійності в прийнятті ключових рішень в галузі зовнішньої та оборонної політики.

3. Посилення розбіжностей геополітичних інтересів України і Росії та збільшення вірогідності на цьому тлі конфліктогенних проблем в російсько – українських відносинах.

Якщо останнє зробити якісно та стримувати вплив РФ на цю ситуацію за допомогою політичних та дипломатичних засобів, можна розраховувати на покращення стосунків, адже поряд будуть знаходитися дві військов-сильні держави.

У неофіційному спілкуванні українська сторона ще більше критикує здатність країни впроваджувати стандарти НАТО, ніж представники Альянсу. Таким чином, серед інших викликів, в Україні відсутня система організації впровадження стандартів НАТО (особливо коли різні установи відповідають за впровадження однакових стандартів), це призупиняє впровадження стандартів

та процес імплементації норм. Також можна додати низький рівень професійної підготовки для стандартизації військових посадових осіб, відповідальних за розробку стандартів і вказівок НАТО, і в рамках професійної підготовки, не лише знання профільних предметів мають вагу, а й поліпшення soft skills, адже вони є запорукою ефективної роботи в команді. Зокрема, це англійська мова (для обміну досвідом із міжнародними організаціями та якісні навчання), навички роботи з інформацією та стрессостійкість. Іншою проблемою залишається відсутність систематичного контролю за виконанням стандартів Офісом Президента та РНБО, а також громадського нагляду, що дозволяє прийняти певні стандарти у спрощеній формі. Останнє, але не по значенню, це політичні маніпуляції з заявами про перехід до стандартів НАТО, а уряд навіть має неписане «табу», яке пояснює, що перехід до всіх стандартів до 2021 року неможливий [104].

Якщо ж говорити про роботу цивільних органів, діяльність яких пов'язана із набуттям членства в НАТО, то в Україні існує Центр «Нова Європа», мета якого полягає в аналітичних дослідженнях та реалізовується у розробці різних проектів задля просування європейських стандартів та практик в нашій державі [115]. Ми поєднуємо думку цього центру у питанні надання рекомендацій для України в сфері імплементації стандартів НАТО:

1. Вищим посадовим особам України варто утриматися від політизації питання переходу на стандарти НАТО та прибрати з риторики заяви про «повний перехід на стандарти НАТО». Такі заяви технічно необґрунтовані та політично шкідливі. Вони аж ніяк не додають Україні балів в очах Альянсу та справедливо сприймаються більше як піар-кроки, аніж як серйозні партнерські зобов'язання.

2. Україна повинна розробити чіткий та прозорий механізм моніторингу процесу опрацювання та впровадження стандартів НАТО, із реалістичними та досяжними цілями на коротку та середню перспективу. Довгоочікуваним кроком у цьому напрямку стало ухвалення закону «Про

внесення змін до деяких законів України щодо військових стандартів» (від 6 червня 2019 року).

3. Україна повинна забезпечити належний рівень володіння англійською мовою серед того корпусу військових, які безпосередньо займаються вивченням та впровадженням стандартів НАТО і беруть участь у робочих групах Україна-НАТО. Вивчення англійської та володіння нею на рівні міжнародного спілкування для військових має вважатися пріоритетом, а не непотрібним додатковим навантаженням [114].

Також прикладом роботи у напрямку набуття членства є соціальні заходи. З 2014 року Україна стала найбільшим бенефіціаром по лінії програми НАТО «Наука заради миру і безпеки». В цілому в Україні проводиться 49 нових заходів. Серед них – 40 багаторічних проектів, сім семінарів за передовими дослідженнями та два курси підготовки. Заходи в рамках цієї програми в Україні ведуться з широкого кола напрямків, таких як боротьба з тероризмом, захист від радіологічної, хімічної, біологічної та ядерної зброї, кібернетичний захист, енергетична безпека, а також передові технології, пов'язані з безпекою. Брати участь можуть не лише військові, а й цивільні особи, юристи, науковці та ін.

Стандартизація НАТО по визначеннях і по самому процесу впровадження стандартів є складною тематикою для пояснення, однозначно непростим моментом для упровадження в Україні. Проте українське тлумачення стандартів мусить відповідати розумінню Організації Північноатлантичного договору. Питання розробки законопроектів та впровадження рівнів: стандартизації та документації, що відповідає STANAG, AP, MP є очевидною потребою для змінення дискурсу зі співпраці з НАТО до інтеграції в Альянс.

Варто зазначити, що розмитість понять, котра наразі існує в експертному та громадському середовищах, та часткова невідповідність української термінології (перш за все, у законодавчих актах), відсутність у законі чіткого переліку типів документації (йде мова про вищезгадані STANAG, AP, MP) створює умови для зміщення акцентів щодо пріоритетів застосування стандартів

НАТО в Україні. Також необхідним є цілісне розуміння запровадження стандартів, зокрема відповідність Імплементованих документів відносно рівнів стандартизації, що є важливим моментом для покращення безпекової ситуації в Україні [87].

Саме вищезгадані рівні дозволять суттєво покращити розуміння реального стану запровадження стандартів Альянсу, що разом із розумінням самого поняття стандарт НАТО дозволить нарешті вийти на певні показники оцінки стану євроатлантичної інтеграції країни. Це також суттєво поліпшить можливості реформування безпекової та оборонної сфери в Україні та створить якісно нові можливості взаємодії громадського сектору, експертного середовища з державними виконавчими службами.

Також, Україна та НАТО повинні оприлюднити процес імплементації стандартів НАТО – наприклад, як Україна та ЄС в даний час оцінюють імплементацію Угоди про асоціацію, та впроваджувати його на основі якісних показників. Це дасть українському громадянському суспільству більше важелів та тиску на українську владу та контролюватиме якість імплементації стандартів. В даний час цей процес є непрозорим, що робить моніторинг якості неможливим.

Отже, у цьому підрозділі ми розглянули етапи впровадження в Україні норм та стандартів Альянсу, стан впровадження та які зміни потрібно внести в діяльність держави задля запоруки успіху. Процес адаптації стандартів НАТО до українського законодавства – імплементація стандартів НАТО в Україні та впровадження їх у дію. Щодо практичних відомостей впровадження стандартів, то, наприклад, Міністерство оборони України зазначає, що Україна не відповідає всім стандартам і це не тому, що держава не хоче або не може, а тому що не потрібні, наприклад, відсутність ядерної зброї в Україні, а деякі стандарти українська сторона та експерти НАТО в Україні краще, ніж в інших країнах, наприклад стандарт для вимог до якості питної води. На сьогоднішній день в Україні запроваджено 196 стандартів НАТО (у 197 нормативних документах), з них 59 впроваджено в межах цивільного права. Решта 137 були

впроваджені поза цілями партнерства. Насправді, Україна встановлює або вимагає певних стандартів відповідно до поточних потреб, які не відповідають цілям партнерства. Наприклад, зараз Україна розглядає 120 стандартів, що стосуються безпеки боєприпасів. Потреба у передачі цих стандартів виникла після вибухів у жовтні 2018 року на складах Міністерства оборони в Чернігівській області. На нашу думку, удосконалення потрібно в секторі припинення політизації та популяцій «повним переходом на стандарти НАТО», адже вони не потрібні ані суспільству, ані представникам Альянсу. Поряд із цим, спеціальним органам потрібно розробити чіткий та прозорий механізм моніторингу процесу опрацювання та впровадження стандартів НАТО, який має визначений строк. Та останнє, але не менш важливе, це проблема володіння іноземною, англійською, мовою у військовому корпусі, який безпосередньо працює із представниками Альянсу. Вивчення англійської та володіння нею на рівні міжнародного спілкування для військових має вважатися пріоритетом, а не непотрібним додатковим навантаженням.

ВИСНОВКИ

Згідно із метою кваліфікаційної роботи магістра та за результатами проведення наукового дослідження були вирішено поставленні завдання. Відповідно до мети та завдань зроблено ряд наступних висновків:

1) поняття ЗСУ визначається як на законодавчому, так і на доктринальному рівнях. Щодо законодавчого, то воно визначене профільним Законом «Про Збройні сили України», а на доктринальному ми цілковито поділяємо позицію з О. П. Битяком, який розуміє під ЗСУ військову державну структуру, яка має на меті збройний захист незалежності, суверенітету, територіальної цілісності та неподільності держави від загрози військового нападу або ж самого військового нападу. Як доктринале, так і нормативне визначення називає ЗСУ військом формуванням, проте законодавче все ж таки є більш загальним та охоплює більше категорій. Знаходження України в умовах євроінтеграції дозволяє їй впроваджувати важливі для суспільства реформи, які будуть актуальними в рамках трансформаційного процесу. Останніми є зміни, які відбуваються без втручання політичних сил та з метою поліпшення умов життя суспільства. Також варто наголосити на тому, що завдання ЗСУ змінюються під дією трансформаційних процесів. Основні та похідні завдання ми вивели на основі Основого Закону та профільного закону про ЗСУ. Поряд із цими положеннями, на нашу думку, завдання потрібно розмежовувати на основні та похідні таким чином, що до основних належать: охорона та захист суверенітету, державною цілісності та українського народу, протидія злочинам проти національної безпеки та злочинам проти миру та безпеки людства. А до похідних віднести: протидію тероризму, протидію злочинам проти громадської безпеки, забезпечення внутрішньої безпеки та стабільності.

2) В основі реформування Збройних сил України знаходяться багато нормативно-правових актів, які можна згрупувати на національні та міжнародні. До першої категорії відносяться: Укази Президента України: Стратегія національної безпеки України, Стратегія сталого розвитку «Україна-2020», Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України, Річні національні

програми під егідою Комісії Україна – НАТО, Стратегічний оборонний бюлетень України, Воєнна доктрина України. До другою категорії належать: Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору, Рамковий документ Партнерство заради миру. Також варто наголосити на тому, що складність структури і важливість збройних сил у будь-якій державі і довгі та плідні роки організації управління в оборонному секторі іншим чином зумовлюють багатоетапне і складне реформування ЗСУ. Реформування Збройних сил України та імплементація стандартів НАТО у наших державі, в першу чергу зумовлена євроінтеграцією. А отже концептуальні цілі направлені: 1) на змінення та укріплення положення на міжнародному полі; 2) повноцінне членство в ЄС, 3) партнерство з Альянсом; 4) необхідність надавати відсіч агресії РФ; 5) розбудова Української держави як громадянської, правової та соціальної із власною потужною та ефективною армією.

3) історія розвитку НАТО дуже різнопланова та багатовекторна. Розбудова Альянсу від міжнародної організації, що стримує табір США та табір СРСР, та відповідно, капіталістичні та комуністичні країни до потужного військового Альянсу, членство якого мають бажання отримати майже всі країни світу. До основних внутрішніх організації НАТО можна віднести: Північноатлантична рада, яка складається із представників міністрів держав-членів; Військовий комітет, до складу якого входять начальники оборонних сил держав-членів Альянсу, Міжнародний військовий штаб, який здійснює оцінку та експертизу військових питань НАТО, визначає сфери, що мають стратегічний та оперативний інтерес, і пропонує конкретні дії, які слід вжити Альянсу; Міжнародний секретаріат, основним завданням якого є надання дорадчої допомоги, настанов і адміністративної підтримки національним делегаціям при штаб-квартирі НАТО. Також діяльність таких двох ключових для України союзів як НАТО та ЄС має визначені тенденції у стосунках: розширення складу ЄС і НАТО, які поступово набувають майже загальноєвропейського охоплення; розвиток взаємодії ЄС і НАТО з країнами, які не входять до їхнього складу

(головним чином, з СНД); «поділ праці» між організаціями; функціональні корективи в діяльності структур. Якщо спочатку НАТО була організацією колективної оборони, а ЄС – економічної інтеграції, то в останні роки відбувається певна корекція цих функціональних напрямків. Щодо проблем діяльності цих органів було визначено проблеми бюрократичного характеру, «подвійне вето» у стосунках між Грецією та Туреччиною; проблеми фінансового характеру, після світової кризи та скорочення фінансування військових програм, також наявні проблеми, що ускладнюють співпрацю необхідністю пошуку внутрішнього консенсусу в ЄС і НАТО між країнами, які відрізняються підвищеною лояльністю щодо Вашингтона, і прихильниками більш незалежного курсу.

4) Основним джерелом аналізу стандартизації є Матриця відповідальності за обробку і прийняття рішення про впровадження стандартів НАТО, а щодо документації НАТО ми можемо зазначити Директиву з виробництва, ведення і стандартизація документів НАТО зі стандартизації. Прийняття стандартів НАТО в Україні означає насамперед реформування Збройних Сил України, зокрема, введення у національне законодавство Угод про стандартизацію та інших нормативних документів НАТО. Важливо, однак, розрізняти стандарти, тобто систему нормативних документів, і практики НАТО, оскільки в українському політичному дискурсі обидва часто неправильно називають стандартами.

Також варто наголосити на тому, що потрібно поділяти «стандарти» та «практики» НАТО. Наприклад, цивільний міністр оборони і парламентський контроль над розвідувальними органами – це не нормативні «стандарти», а скоріше практики, які не відображені в Угодах про стандартизацію, але є загальними для більшості держав-членів НАТО. Аналогічно спільні військові навчання не можна вважати переходом до стандартів НАТО, вони з більшою ймовірністю вказують, які ще стандарти повинні бути впроваджені країною-партнером для досягнення сумісності. Порівнюючи досягнення України з досягненнями країн-членів НАТО, особливо тих, що знаходяться у Східній

Європі, які є відносно близькими один до одного і Україна розглядає їх приклад для себе як зразок, стає очевидним, що Україна вже добре прогресує. Зокрема, Україна застосувала більше стандартів, ніж Чорногорія (99), яка вступила до НАТО у 2017 році. Україна не лише впроваджує стандарти НАТО, а й працює над перейняттям міжнародного досвіду у сфері впровадження стандартів НАТО, оскільки це є основним засобом у реформуванні ЗСУ в рамках трансформаційних процесів.

Введення вказаних вище рекомендацій дозволить українському громадянському суспільству мати більше важелів влади та контролювати якість дотримання. Водночас, на даний момент цей процес є непрозорим, що робить якісний моніторинг неможливим.

5) Ми розглянули досвід окремих європейських країн, як: Польща, Угорщина, Хорватія, Румунія та зазначили, які країни за останній період стали членами НАТО. Спільним для країн є те, що всі країни мали реформувати національні збройні сили у відповідність до стандартів НАТО, а також здійснити збільшення внесків у загальний фонд НАТО для того, щоб підтримувати військовий потенціал. Впровадження стандартів НАТО було складним завданням для більшості країн, проте, головним завданням залишалася достатня готовність збройних сил для участі в програмі «Партнерство заради миру». Проте, ми можемо сказати, що кожна країна приймала нормативно-правові акти, які дозволяли якісно імплементувати стандарти НАТО до національних законодавств. Всі ці країни діяли за схожим механізмом – надсилали листа до НАТО з бажанням приєднатися – приймали відповідну програму – реформували політичний сектор – реформували оборонний сектор.

Розглянувши детально процес стандартизації Польщі, ми можемо з впевненістю зазначити, що впровадження програми у 1998 році «Армія – 2012» з детальним описом кожного етапу та строком їх виконання створила якісне підґрунтя для створення потужного та ефективного військового формування та повноцінного члена НАТО. Експерти Альянсу високо оцінили рівень підготовки

польської держави до входу в НАТО та якість підготовки військових. Щодо Угорщини, то вона одна із країн, яка провела референдум щодо вступу в НАТО та на даний момент отримала найвищі гарантії безпеки за весь період існування та має питому вагу у вирішенні політичних питань в рамках ЄС. Румунія ще до вступу до НАТО вдалося створити відповідні фінансові умови для підтримки обороноздатності в рамках колективної безпеки Альянсу, навіть маючи позаду корумпований державний апарат та велику кількість криміналу. Із інтеграцією Чехії співпала внутрішня реорганізація НАТО та Чеська Республіка вже адоптувалася до нових стандартів. Як результат, Чехія також отримала сильні позиції на міжнародному полі та має великий вплив в рамках ЄС на прийняття рішень. Хорватія пройшла тяжкий шлях на шляху до членства в НАТО. Оскільки наслідки хорватської війни, наявність представників армії РФ на території, економічна та політична слабкість стали причиною для відмови у партнерстві, Хорватії прийшлося швидко адаптуватися під нові умови та вже на початку ХІХ ст вона знову направила листа до Альянсу та тримала позитивну відповідь. Декілька перероблених планів та велика кількість роботи і змін призвели Хорватію до членства в НАТО. Хорватія, яка зараз є штатним членом як НАТО, так і Європейського Союзу, може працювати посередником між країнами, які прагнуть досягти тих самих цілей зовнішньої політики. Окрім цього, членство в такому союзі, як НАТО, сприяє підвищенню військової стабільності в регіоні та надає можливість для більш успішного діалогу між балканськими країнами. Болгарія почала свій шлях до НАТО із конфлікту з цією організацією та через 13 років вона стала повноцінним членом альянсу із безпековими гарантіями та згодом членством в ЄС.

Отже, ми можемо сказати, що кожна країна пройшла великий шлях до повноцінної співпраці та партнерства. Не дивлячись на те, що деяким державам прийшлося поступитися власним принципам, вони отримали дещо більше, а ніж партнерство.

б) Ми проаналізували етапи впровадження в Україні норм та стандартів Альянсу, стан впровадження та які зміни потрібно внести в діяльність держави

задля запоруки успіху. Процес адаптації стандартів НАТО до українського законодавства – імплементація стандартів НАТО в Україні та впровадження їх у дію. Тут було виявлено проблему, що наразі дуже важко оцінити стан впровадження стандартів, тому, на нашу думку, було б доцільно створити окремий реєстр, в якому буде зазначатися, стан впровадження стандартів та визначення статусу змін. Поряд із цим, спеціальним органам потрібно розробити чіткий та прозорий механізм моніторингу процесу опрацювання та впровадження стандартів НАТО, який має визначений строк

Щодо практичних відомостей впровадження стандартів, то, наприклад, Міністерство оборони України зазначає, що Україна не відповідає всім стандартам тому, що не всі потрібні, а деякі стандарти українська сторона та експерти НАТО в Україні краще, ніж в інших країнах, наприклад, стандарт для вимог до якості питної води.

Також була виявлена проблема, що розвиток та впровадження стандартів відбуваються повільно, через те, що співробітникам важко займатися цією діяльністю. На нашу думку, було б доречно створити окремий орган або внутрішню службу, яка б займалася цим питанням та виконувала свої обов'язки на тимчасовій основі.

На сьогоднішній день в Україні запроваджено 196 стандартів НАТО (у 197 нормативних документах), з них 59 впроваджено в межах цивільного права. Решта 137 були впроваджені поза цілями партнерства. Насправді, Україна встановлює або вимагає певних стандартів відповідно до поточних потреб, які не відповідають цілям партнерства. Наприклад, зараз Україна розглядає 120 стандартів, що стосуються безпеки боєприпасів. Потреба у передачі цих стандартів виникла після вибухів у жовтні 2018 року на складах Міністерства оборони в Чернігівській області.

На нашу думку, також удосконалення потрібно в секторі припинення політизації та популяцій «повним переходом на стандарти НАТО», адже вони не потрібні ані суспільству, ані представникам Альянсу.

Та останнє, але не менш важливе, це проблема володіння іноземною, англійською, мовою у військовому корпусі, який безпосередньо працює із представниками Альянсу. Вивчення англійської та володіння нею на рівні міжнародного спілкування для військових має вважатися пріоритетом, а не непотрібним додатковим навантаженням

Підводячи остаточний підсумок, ми можемо надати такі пропозиції:

- Створити реєстр стандартів НАТО, які впроваджуються.
- Створити тимчасовий орган, який буде досліджувати доцільність впровадження стандартів.
- Зобов'язати володіти військово службовці інозменною мовою на рівні B1-B2.
- Збільшити популяризацію у ЗМІ інтеграції в НАТО.
- Проводити консультативні зустрічі з державами-членами НАТО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цвік М. В., Петришин О. В., Авраменко Л. В. та ін. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] ; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.
2. Талдикін О. В. Конспект лекції з дисципліни «Історія держави та права зарубіжних країн» URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/1116/5.1.pdf>
3. Білик А. Ю. Примітивне озброєння і ведення бойових дій в державах Північного Причорномор'я. *Електронне наукове фахове видання Історія науки і біографістика*. 2012. № 1. URL: http://inb.dnsgb.com.ua/2012-1/12_bilyk.pdf.
4. Про Збройні Сили України: Закон України від 06.12.1991 № 1934-ХІІ (Редакція станом на 24.10.2020) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text>
5. Битяк Ю. П., Богущкий В. В., Паращук В. Н. Административное право Украины. Х.: Право, 2003, С. 576 – С. 123-143.
6. Военный энциклопедический словарь. Ексмо, 2007. – С. 1024.
7. Статут Організації Об'єднаних Націй URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text
8. Огарков Н. В. Военный энциклопедический словарь: Воениздат, 1984. С. 863 URL: <https://www.twirpx.com/file/2585345/>
9. The Armed Forces Roles and responsibilities in good security sector governance URL: https://www.files.ethz.ch/isn/195684/DCAF_BG_10_The%20Armed%20Forces.11.15-1.pdf
10. Грінченко Я. В. Завдання збройних сил України у сфері протидії злочинності URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvdduvs_2019_1_25.pdf

11. Академічний тлумачний словник української мови URL: <http://sum.in.ua/s/zavdannja>
12. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник у 2-х томах. Ред. Колегія : голова. Київ : Вид-во «Юридична думка», 2004. 584 с.
13. Шестак Л.В. Адміністративне право : навчальний посібник. Чернігів : ЧДПЧТЦ, 2011. 254 с.
14. Катрич Д.К. Мета і завдання Національної поліції України: теоретико-правовий аспект, Науковий Вісник Херсонського державного університету. 2017. Вип. 3. Том. 2. С. 18-21.
15. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України: монографія / В. О. Антонов; наук. ред. Ю.С. Шемшученко. Київ: ТАЛКОМ, 2017. 576 с. http://idpnan.org.ua/files/antonov-v.o.-konstitutsiyno-pravovi-zasadi-natsionalnoyi-bezpeki-ukrayini-_d_.pdf
16. National Security Act of 1947 URL: <https://www.dni.gov/index.php/ic-legal-reference-book/national-security-act-of-1947>
17. Воронкова В. Г. Соціально-орієнтоване державне управління : монографія. Запоріжжя : Вид-во ЗДІА, 2011. –256 с
18. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.
19. Основні напрями зовнішньої політики України: Постанова Верховної Ради України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1993, N 37, ст.379
20. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#Text
21. Кльоц К. Б. Відносини асоціації чи асоційоване членство URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11331/1/Klyoc__367-372.pdf
22. Анакіна Т. М. Асоціація як форма співробітництва Європейського Союзу з третіми державами / Правова доктрина – основа формування правової системи держави : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'ятитом. моногр. «Правова доктрина України»,

Харків, 20–21 листоп. 2013 р. / Національна академія правових наук України. Х. : Право, 2013. С. 314–317.

23. Договір про заснування Європейської Спільноти URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text

24. Послання Президента України до Верховної Ради України Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-02#Text>

25. Баула О. В. Європейська та євроатлантична інтеграція : навч. посіб.; Луц. нац. техн. ун-т. Херсон : Олді-плюс, 2016. — 375 с.

26. Троян В.С. Конструювання образу об'єднаної Європи представниками пан'європейського руху URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Ntip_2013_6_20

27. Индекс инфляции (2020) <https://index.minfin.com.ua/economy/index/inflation/2020/>

28. Трансформація URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Article=18273&action=show>

29. Пампура М. В. Поняття трансформаційного процесу як динамічного елементу державно-правової дійсності. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=nvuzhpr_2014_29\(2.3\)_](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=nvuzhpr_2014_29(2.3)_)

30. Санжаревский И. И. Трансформация политическая // Политическая наука слов.-справ. : [мультимедий. учеб.-метод. пособие], 2015. URL: http://www.glos.virmk.ru/01_t.htm

31. Долженков О. О., Політична та соціальна трансформація: взаємозв'язок та особливості URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21RE

- F=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=appol_2013_49_5
32. Заславська Т. Социетальная трансформація російського общества. Дело, 2003, 568 С.
33. Кравченко С.О. Державно-управлінські реформи: теоретико-методологічне обґрунтування та напрями впровадження URL: <https://www.twirpx.com/file/1772218/>
34. Сучасний словник іншомовних слів : близько 20 тис. слівісловосполучень / [уклад. : О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк]. К. : Довіра, 2006. 789 с.
35. Cambridge Dictionary URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/>
36. Горбатенко В. П. Політологічний енциклопедичний словник / ред. Ю. С. Шемшученко, В. Д. Бабкін, В. П. Горбатенко. 2-е вид., доп. іперероб. К. : Генеза, 2004. 736 с
37. Кульчій І.О. Сутність понять «реформування» і «оптимізація» та їх застосування в системі виконавчої влади України / І.О. URL: http://www.rusnauka.com/7_NND_2009/Gosupravlenie/42603.doc.htm.
38. Офіційний сайт Реформи оборони URL: <https://defense-reforms.in.ua>
39. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року "Про Стратегію національної безпеки України"
40. Шопіна І. М.Щодо концептуальних підходів до визначення поняття правового регулювання URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/FP_index.htm_2011_2_173.pdf
41. Алексеев С. С. Общая теория права : в 2 т. Т. 2 / С. С.Алексеев М. : Юрид. лит., 1982. – 360 с.
42. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посібник / П. М. Рабінович. – Вид. 9-е, змін. – Л. : Край, 2007. – 188 с.
43. Голосніченко І. П. Попередження корисливих проступків засобами адміністративного права. К. : Вицашкола, 1991. 207 с.

44. Марченко М. Н., Общая теория государства и права: Академический курс : в 2 т. Т. 2: Теория права. 1998. 656 с.
45. Михайлова Н. В. Государственно-правовая охрана историко-культурного наследия / Н. В. Михайлова, 2001 280 с.
46. Скакун О. Ф. Теория государства и права : учебник / О. Ф. Скакун. Харьков : Консул ; Унтвнутр. дел, 2000. 704 с.
47. Плавич, В. П. Правове регулювання ринкових економічних відносин / В. Н. Плавич // Правова держава. 2002. № 4. С. 175–184.
48. Блащук Т. В. Джерела правового регулювання договірних відносин: теоретико-правовий аспект / Т. В. Блащук. // Часопис Національного університету "Острозька академія". Сер. : Право. 2013., № 1. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Choasp_2013_1_5
49. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року "Про Стратегію національної безпеки України"
50. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року "Про нову редакцію Воєнної доктрини України" URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015#Text>
51. ЗАКОН УКРАЇНИ Про національну безпеку України (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст.241)
52. Аналіз Закону України «Про національну безпеку України» URL:<https://helsinki.org.ua/articles/analiz-zakonu-ukrajiny-pro-natsionalnu-bezpeku-ukrajiny/>
53. Декларація про доповнення Хартії про особливе партнерство між Організацією Північно-Атлантичного договору та Україною, підписаної 9 липня 1997 року
54. Партнерство заради миру: Рамковий документ URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_001
55. Про Стратегію сталого розвитку "Україна - 2020": Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015

56. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року "Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України": Указ Президента України від 14 березня 2016 року № 92/2016
57. Про Річну національну програму під егідою Комісії Україна – НАТО на 2020 рік; Указ Президента України №203/2020
58. Про Стратегічний оборонний бюлетень України; Рішення Рнбо України від 20 травня 2016 року, введено в дію Указом Президента України від 6 червня 2016 року № 240/2016
59. Договір про звичайні збройні сили в Європі URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_314#Text
60. НАТО: вызовы настоящего и будущего: материалы междунар. семинара, Минск, 10 дек. 2009 г. / редкол.: А. В. Русакович [и др.]. Минск: Тесей, 2010. 100 с.
61. Мельянец Д. А. Отношения Европейского союза и НАТО в 1990- 2000-е гг. Журнал международного права и международных отношений. 2007. № 3. URL: <http://evolutio.info/content/view/1218/188/>
62. Мацепуро Д. М., Жидков А. В. Трансатлантические отношения: в поисках сбалансированного сотрудничества. Известия Алтайского государственного университета. Серия: История. Политология. 2012. № 4-2 (76). URL: <http://izvestia.asu.ru/2012/4-2/pols/07.ru.html>
63. Nato Structure URL: <https://www.nato.int/cps/en/natohq/structure.htm>
64. Европеизм и атлантизм в политике стран Европейского союза / отв. ред. Н. К. Арбатова. М.: ИМЭМО РАН, 2009. 118 с.
65. Організаційно-правові основи діяльності НАТО. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2017/11/Lektsiya-GPNB.pdf>
66. Данилов Д. А. ЕС/ЗЕС на пути к идентичности в сфере безопасности и обороны. Европа вчера, сегодня, завтра. М., 2002.
67. Мурадян И. Европейские вооруженные силы и задачи региона. URL: <http://inosmi.ru/europe/20100126/157801746.html>

68. Данилов Д. А. Строительство второй опоры Европейского союза: использование новых технологий. Европейский союз на рубеже веков. С. 43.
69. Годенов И. С. Оперативные возможности общей политики безопасности и обороны Европейского союза. Вестник Томского государственного университета. Серия: История. 2012. № 1 (17). С. 75-79.
70. Стандарты НАТО – это стандарты демократии, верховенства права, фундаментальных свобод и здоровой экономики, – Винников. URL: https://rus.lb.ua/news/2019/12/19/445309_standarti_nato_standarti.html
71. Равнение на 2020: когда Украина сможет перейти на стандарты НАТО. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/articles/2019/07/10/7098312>
72. What Ambitions for European Defense in 2020? / ed. by A. de Vasconcelos. Paris: The European Union Institute for Security Studies, 2009. 170 p. – p. 70
73. Russian aggression a top concern in U.S. European Command's new military strategy. The Military Times. URL: <http://www.militarytimes.com/story/military/2016/01/26/eucom-unveils-new-strategy/79369964>
74. What Ambitions for European Defense in 2020? / ed. by A. de Vasconcelos. Paris: The European Union Institute for Security Studies, 2011. 165 p.
75. Бичковська О. М. Взаимоотношения ЕС и НАТО в контексте евроатлантической безопасности. Журнал международного права и международных отношений. 2011. № 1. С. 70-76.
76. Архитектура евроатлантической безопасности / под ред. И. Ю. Юргенса, А. А. Дынкина, В. Г. Барановского. М.: Экон-Информ, 2009. 124 с.
77. Хухлындина, Л. М. Европейский союз: становление и развитие. Минск: РИВШ БГУ, 2004. 254 с.
78. Treaty of Lisbon // Official Journal of the European Union. 2007. Vol. 50, C 306. P. 1—271.
79. Monaco, A. Supporting the African Union in Darfur: a test for EU—NATO partnership / European Security Review. 2005. June. P. 3—5.

80. Lindstrom, G. EU—US burdensharing: who does what? Paris: Institute for Security Studies, 2005. 117 p.
81. Мартинов А. Ю. Спільна зовнішня та оборонна політика Європейського Союзу (90-ті рр. XX ст. – 10-ті рр. XXI ст.). Погляд з України: моногр. К. : Інститут історії України НАН, 2009. 262 с.
82. Дорошко М. С. Вплив політики «перезавантаження» відносин США з Російською Федерацією на переструктурування пострадянського геополітичного простору. Проблеми міжнародних відносин: зб. наук. праць К. : КиМУ, 2010. Вип. 1. С. 108–119.
83. Жовтенко Т. Г. Еволюція НАТО і системи європейської безпеки в умовах «гібридної» агресії РФ. Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки». 2017. № 13.
84. Возняк С. М., Іващенко А. М., Пеньковський В. І., к.військ.н. Політика стандартизації Північноатлантичного Альянсу Центр воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ URL: <http://znp-cvds.nuou.org.ua/article/download/126936/121798>
85. Стандарти НАТО: прогрес впровадження в Україні URL: <https://rpr.org.ua/news/standarty-nato-prohres-vprovadzhenia-v-ukraini/>
86. Сергей Мукосий: «О внедрении стандартов НАТО». URL: <https://old.defence-ua.com/index.php/statti/296-sergej-mukosij-segodnya-ministerstvo-oborony-yavlyaetsya-lokomotivom-sredi-vsekh-organov-vlasti-po-vnedreniyu-standartov-nato>
87. Проблеми впровадження стандартів НАТО в функціонування збройних сил України URL: http://irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/suntz_2016_1_12.pdf
88. Садовський М. С. Проблеми впровадження стандартів НАТО в функціонування Збройних Сил України / М. С. Садовський // Системи

- управління, навігації та зв'язку. 2016. Вип. 1. С. 38-42. URL:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/suntz_2016_1_12
89. Таран назвав «недосяжною метою» адаптацію ЗСУ до стандартів НАТО найближчим часом URL:
https://galinfo.com.ua/news/taran_nazvav_nedosyazhnoyu_metoyu_adaptatsiyu_z_su_do_standartiv_nato_nayblyzhchym_chasom_339391.html
90. Грицак П. Зовнішня політика Польщі у військово-політичній сфері та сфері міжнародної безпеки (1989–2000) / Павло Грицак // Молода нація: Альманах. 2001. № 1. С. 161–183.
91. Геремек Б. Основні напрямки зовнішньої політики Польщі / Броніслав Геремек // Політична думка. 1998. №1. С. 62–75.
92. Program Integracji z Organizacją Traktatu Północnoatlantyckiego i Modernizacji Sił Zbrojnych RP na lata 1998–2012 // Polska Zbrojna. –1998. – № 24. – S. 19–34.
93. Мінгазутдінова Г. Становлення Румунії як країни-члена Північноатлантичного Альянсу. Європейські історичні студії. 2018. № 11. С. 170-188.
94. Romania – Military Spending (2018) URL:
<https://www.globalsecurity.org/military/world/europe/ro-budget.htm>
95. Ліпкевич С. Я. Військове будівництво Республіки Польща на шляху інтеграції в НАТО / С. Я. Ліпкевич // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. 2006. № 572. С. 193–199. URL:
<http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/30912/1/33.pdf>
96. Васьковський А. Некоторые аспекты интеграции Польши, Венгрии и Чехии в НАТО / А. Васьковський // Зарубежное военное обозрение. № 4. 2000. С. 7–11.
97. Н. Буглай Вступ Польщі до НАТО: реалізація євроатлантичного вибору URL::
http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN

&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Ues_2016_17_19.pdf
f

98. Армія Польщі: чисельність і військові видатки суттєво збільшуються...
URL: <https://armyinform.com.ua/2020/06/armiya-polshhi-chyselnist-i-vijskovi-vydatky-suttyevo-zbilshuyutsya/>
99. Левик Б. С. Досвід європейських країн під час входження у міжнародну систему колективної безпеки на шляху до вступу в НАТО - Національний університет “Львівська політехніка”, Інститут гуманітарних і соціальних наук -http://vlp.com.ua/files/29_5.pdf
100. Berdila I. (2012) Romania’s NATO Membership. Fort Leavenworth, Kansas, School of Advanced Military Studies.
101. Exercise Cooperative Bridge 94 (2008) URL: https://www.nato.int/cps/en/SID-8BD9D109-6EB228F2/natolive/news_24256.htm
102. Delova, G. (2009) Understanding NATO Enlargement. Unpublished Thesis (Master Degree). Malmo, University of Malmo.
103. Bezpecnostni politika NATO a CR po vstupu do NATO
URL: http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/bezpecnostni_politika/nato_a_zahranicnibezpecnostni_politika/nato_a_cr/cr_po_vstupu_do_nato/
104. Павлишин М. В. Особливості приєднання Чеської Республіки до НАТО. Науковий вісник Ужгородського університету, серія «Історія». Вип. № 29, 2012. С. 116-123.
105. North Atlantic Treaty Organization. NATO’s relations with Croatia. URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_31803.htm
106. Alterman M. Tak blisko do NATO / M. Alterman // Gazeta Wyborcza. – 1997. – 15 listopada. – S. 1.
107. Gyarmati, I. & Winkler, T. (eds.) (2002) Post-Cold-War Defense Reform: Lessons Learned in Europe and in the United States. Washington, D.C.: Brassey’s.
108. Грушецький Б. П. Становлення євроатлантичного вектору зовнішньої політики Болгарії у контексті забезпечення національної безпеки країни (кін. 1980-х – 1990-ті рр.) URL:

https://www.academia.edu/30601332/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D1%94%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%B0%D1%82%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%B2%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%83_%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96%D1%88%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D1%97_%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B8_%D0%91%D0%BE%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D1%96%D1%97_%D1%83_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%D1%96_%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%97_%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D0%B8_%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8

109. Історія Болгарії URL: <https://smekni.com/a/337113-3/ctorya-bolgar-3/>
110. Про внесення змін до деяких законів України щодо військових стандартів: Закон України *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2019, № 29, ст.117)
111. Закірова С. Український шлях до запровадження військових стандартів НАТО URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=4484:ukrajinskij-shlyakh-do-zaprovadzhennya-vijskovikh-standartiv-nato&catid=71&Itemid=382
112. Критерії членства В СОТ, ЄС ТА НАТО. Інтеграційні перспективи України URL: https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=29b2cad0-a271-0f59-6e27-12f433b204e5&groupId=252038
113. Україна і стандарти НАТО: як влучити у «рухому ціль»? URL: <http://neweurope.org.ua/analytics/ukrai-na-i-standarty-nato-yak-vluchyty-u-ruhomu-tsil/>

114. Рівняння на 2020: коли Україна зможе перейти на стандарти НАТО. Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2019/07/10/7098312/>
115. Центр «Нова Європа». URL: <http://neweurope.org.ua/misiya/>
116. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору від 9 липня 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002#Text
117. Декларація про доповнення Хартії про особливе партнерство між Організацією Північно-Атлантичного договору та Україною, підписаної 9 липня 1997 року, від 21 серпня 2009 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_021#Text
118. Угода між урядом України та Організацією Північноатлантичного договору про статус представництва НАТО в Україні, ратифікована Законом України від 04.02.2016 № 989-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_033#Text.